

Jolanta Bielskienė, Lilija Duoblienė, Eglė Tamulionytė

Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvos mokykloje: į pagalbą mokytojui

Jolanta Bielskienė, Lilija Duoblienė, Eglė Tamulionytė

**TARPKULTŪRINIS UGDYMAS
LIETUVOS MOKYKLOJE:
į pagalbą mokytojui**

METODINĖ PRIEMONĖ

Tolerantiško jaunimo asociacija

Recenzavo:

dr. Paulius Skruibis, Vilniaus universitetas

doc. dr. Irena Stonkuvienė, Vilniaus universitetas

doc. dr. Nida Vasiliauskaitė, Vilniaus Gedimino technikos universitetas

© Jolanta Bielskienė (2012)

© Lilija Duoblienė (2012)

© Eglė Tamulionytė (2012)

© Tolerantiško jaunimo asociacija (2012)

Turinys

Ivadas	4
1. Teorinės tarpkultūrinio ugdymo prieigos	7
1.1. Kai kurios sąvokos, sampratos, principai	7
1.2. Filosofija ir ideologija	11
1.3. Daugiakultūriškumo kaip nuostatos reikšmė	14
1.4. Europos daugiakultūriškumas: homogeniškos valstybės galimybės	15
1.5. Daugiakultūriškumas ir demokratija	17
1.6. Prisiderinimo prie kultūrinių identitetų modeliai	18
2. Reiškiniai ir veiksniai, darantys įtaką tarpkultūriniam sugyvenimui ..	23
2.1. Socialiniai stereotipai	24
2.2. Diskriminacijos poveikis asmeniui, visuomenei ir valstybei	26
2.3. Tolerancija kaip vienas iš požiūrių į kultūrinius skirtumus	28
3. Tarpkultūrinio ugdymo tikslai ir organizavimo gairės	31
3.1. Ugdymo tikslai ir priemonės: asimiliacija ar integracija?	31
3.2. Dabarties tarpkultūrinio ugdymo iššūkiai ir problemos: nacionalinis, europinis ir pasaulinis aspektai	33
3.3. Kultūrinė įvairovė ir mokyklos kultūra	35
3.4. Ugdymo turinys	38
3.5. Kultūriniai skirtumai, kuriuos nusako „tarp“ švietime: rasinė, tautinė, religinė, kalbų, lyčių, socialinių klasių, intelektualinio pajėgumo įvairovė	41
3.6. Kintantis kultūrinis tapatumas	47
3.7. Ugdymo metodai: nė žingsnio be dialogo	49
3.8. Mokytojo vieta ugdymo procese	52
4. Tarpkultūrinio ugdymo per pamokas geroji patirtis	57
4.1. Integruotos matematikos ir etikos pamokos planas	61
4.2. I užsienio kalbos (anglų) pamokos planas	65
4.3. Chemijos pamokos planas	68
4.4. Technologijų pamokų ciklo planas	72
4.5. Istorijos pamokos planas	77
4.6. II užsienio kalbos (rusų) pamokos planas	81
4.7. Dailės pamokų ciklo planas	84
4.8. Etikos pamokų ciklo planas	87
4.9. Lietuvių kalbos pamokų ciklo planas	90
4.10. Tarpkultūrinio ugdymo metodų aprašų pavyzdžiai	93
Literatūros sąrašas	99

Tarpkultūrinio ugdymo priemonė „Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvos mokykloje: į pagalbą mokytojui“, rengta remiantis jungtinėmis ekspertų ir mokytojų pajėgomis, atskleidžiant pagrindinius tarpkultūrinio ugdymo principus, metodologines priemogis, pateikiant turinio integravimo galimybes ir gerosios patirties pavyzdžius. Lietuvoje turime jau nemažai metodinės literatūros, skirtos ugdymui, tačiau dažniausiai tai yra medžiaga, skirta neformaliajam ugdymui, mažai kreipiant dėmesį į darbą bendrojo lavinimo mokykloje ir konkrečiai – atskirų dalykų pamokas, arba verstinė medžiaga, nepakankamai tinkama Lietuvai pagal kultūrinį kontekstą. Galima rasti kritinės literatūros mokyklos pasirengimo tarpkultūriniam ugdymui atžvilgiu, tačiau tos medžiagos naudingumas yra akivaizdus tyrėjams, švietimo politikams, bet ne mokytojams-dalykininkams. Šiuo leidiniu numatyta parengti metodinę medžiagą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams, kuri suteiktų jiems teorinį pasirengimą ir pasiūlytų praktinio darbo gaires bei pavyzdžius.

Rengiant šią priemonę, laikytasi nuomonės, kad mokytojams svarbu suteikti teorinių žinių apie tai, kokie pagrindiniai socialiniai judėjimai, įvykiai ir procesai, vykstantys pasaulyje, daro įtaką bendrai pasaulio, Europos ir atskirų šalių kultūroms, kultūros politikai ir švietimo politikai. Siekta atsakyti į įvairius tarpkultūriniam ugdymui svarbius klausimus, taip pat parodyti, kokios ir kaip konkrečios priemonės gali būti naudojamos Lietuvos mokyklos ugdymo procese, pasitelkiant įgytas žinias: bendrąsias programas, integruojamąsias programas, mokyklos kultūrinio lauko diagnostiką ir tobulinimą, pozityvių dialoginių santykių palaikymą, metodus, mokytojo kompetencijas ir ugdymo siekinius (mokinių kompetencijas). Teorinė dalis suskirstyta į tris skyrius. Ketvirtasis skyrius – praktinės patirties aprašymas, kuris leis teorinį mokytojų pasirengimą susieti su individualia patirtimi ir pasirengti savo asmeninį instrumentą tarpkultūrinio ugdymo pamokai.

Pirma dalis skirta tarpkultūrinio ugdymo tematikai: siekiama mokytojus supažindinti su pagrindiniais terminais, tarpkultūriškumo samprata, paaiškinant, kuo ji skiriasi nuo daugiakultūriškumo, kas bendro, kokios galimos tų pačių sampratų interpretacijos. Pateikiamos metodologinės tarpkultūrinio ugdymo priemogis, jas susiejant su filosofinėmis, pasaulėžiūrinėmis nuostatomis ir atskleidžiant, kaip ideologijos daro įtaką jų formavimuisi. Aptariama ir diskutuojama, kaip daugiakultūriškumo fenomenas susiformavo politinės minties ir politinės istori-

jos kontekste, ką ir kodėl ši sąvoka ir fenomenas reiškia šiandien. Į daugiakultūriškumą žvelgiama per daugiakultūrinės *versus* nacionalinės (tautinės) valstybės pjūvį. Kokia valstybės sankloda mums istoriškai artimesnė, labiau suprantama? Aptariami esminiai demokratijos principai, pateikiami skirtingi kultūrinių tapatumų politiniai suderinimo modeliai.

Antra dalis skirta kultūriniam šališkumui aptarti. Atskleidžiama, kokį daro poveikį socialiniai stereotipai ir diskriminacija asmeniui, visuomenei ir valstybei. Kas yra ir kaip atsiranda stereotipai? Kas yra diskriminacija, kaip jaučiasi diskriminuojamas žmogus, kaip ji plečiasi ir kaip atpažinti? Atskleidžiama diskriminacijos įtaka visuomenei ir valstybei. Šioje dalyje apibūdinamas tolerancijos fenomenas kaip vienas iš požiūrių į kultūrinius skirtumus ir tarpusavio sugyvenimą.

Trečia dalis yra skirta konkretiems mokytojo instrumentams, kurie tinka tarpkultūriniam ugdymui apibūdinti ir taikyti. Pradedama nuo tarpkultūrinio ugdymo tikslų, iššūkių, kuriuos turi spręsti tarpkultūrinis ugdymas, ir aplinkos – mokyklinės bendruomenės kultūros – apibūdinimo, atskleidžiant aspektus, svarbius daugiakultūriniam ugdymui. Pristatomos ugdymo turinio sampratos ir jo konstravimo bei integravimo schemas, atsižvelgiant į kultūrinę įvairovę realioje situacijoje ir asmens pasaulėžiūros perspektyvą. Paliečiami esminiai kultūrinio santykio „tarp“ segmentai, svarbūs konstruojant ugdymo turinį: rasiniai, tautiniai, religiniai, kalbų, lyties, socialiniai, intelektiniai skirtumai. Apibūdinama mokinio tapatumo formavimo(si) problematika ir galimi požiūriai į kintantį ar hibridinį tapatumą. Siūlomas metodų spektras, tarp kurių svarbiausias – dialogas ir jį papildantis kritinis mąstymas. Pateikiama mokytojo vieta, vaidmuo ir funkcijos ugdymo procese.

Ketvirta dalis skirta gerajai mokytojų patirčiai pristatyti. Joje pateikiami mokytojų suplanuotų ir vestų pamokų pavyzdžiai, parodant išbandytus naujus metodus, skirtus tarpkultūriniam ugdymui. Pateikiami skirtingų dalykų pamokų pavyzdžiai, kuriuose iškeliami tikslai, numatomi rezultatai, aprašomos metodui realizuoti reikalingos priemonės ir realūs rezultatai. Pateikiami šių dalykų pamokų pavyzdžiai: matematikos, istorijos, chemijos, dailės, etikos, literatūros, užsienio kalbų, technologijų. Šių disciplinų mokytojai – tarpkultūrinio ugdymo projekto ribose vestų seminarų dalyviai, išbandę teorinius ir praktinius instrumentus savo pamokose, juos savaip suinterpretavę ir perkūrę, dalinasi jais su kitais Lietuvos mokytojais.

Knygos pabaigoje rasite metodinei priemonei panaudotą literatūros sąrašą, kuris leis pagilinti žinias tiems, kurie labiau domisi šia problematika.

Malonaus skaitymo,

Autorių kolektyvas.

1. Teorinės tarpkultūrinio ugdymo prieigos

Norėdami dalyvauti tarpkultūrinio ugdymo diskurse, turime išmanyti esmines teorines nuostatas ir jas apibūdinančias ar išreiškiančias sąvokas, žinoti praktikos specifiką, principus, kuriais ji yra grindžiama. Tai svarbu kiekvienam šiuolaikinės visuomenės asmeniui, o ypač mokytojui. Pagarbus santykis su kitos kultūros žmogui buvo žinomas nuo seniausių laikų, tačiau šiandien tas santykis sudėtingėja dėl didėjančios kultūrinės įvairovės, o sugyventi ir derinti požiūrius, išpažinimus, tradicijas, gyvenimo būdą bendroje erdvėje tampa neįmanoma be elementariausių žinių apie šiuolaikinę visuomenę ir kultūrų sugyvenimo dabarties sąlygomis specifiką.

Kasdienio gyvenimo praktikoje girdime skirtingus terminus (daugiakultūriškumas, tarpkultūriškumas, įvairovė, kultūrų sugyvenimas, socialinis teisingumas, globalizacija ir lokalizacija), tokias ir panašias sąvokas randame skaitydami socialinį gyvenimą reglamentuojančius dokumentus, publicistinius ar akademinis tekstus, vadovėlius. Terminų gausa mus painioja, erzina, klaidina. Žinoma, visų jų nevertosime, tačiau turėti bazinį žodynelį su sampratų aprašymu greičiausiai pravers kiekvienam, kuris siekia korektiškesnio kultūrinių reiškinių supratimo, kalbėjimo, minties nuostatų ir juos palydinčios veiklos. Todėl toliau pateiksime pagrindinius terminus, reikalingus palaikyti ir kurti daugiakultūrinį ir tarpkultūrinį diskursą mokykloje.

1.1. Kai kurios sąvokos, samratos, principai

- Daugiakultūriškumo fenomenas žinomas nuo seno (skirtingų tautų, amžiaus grupių, lyčių sugyvenimas vienoje erdvėje) istorijoje, taip pat ir Lietuvos istorijoje gerai žinomas, tačiau šio fenomeno aktualumas išryškėja po Antrojo pasaulinio karo, kai atsiranda daugiau įvairovės dėl valstybių

sienų persikirstymo, kolonizuotų tautų išsivadavimo ir migracijos, o ypač dėl to, kad neliko, kas palaiko *monokultūrinę* sampratą ir jos praktiką. Atsakomybę už kultūros vienovę prisiimdavo tautų elitą, dažnai tapatinamas su universitetinėmis bendruomenėmis, aukštosios kultūros atstovais. Antroji XX a. pusė paženklinta tuo, kad elito galia vis mažėja, ji perduodama demokratiniais principais besikuriančiai visuomenei, kurios nuomonė tampa labai įvairi, polilogiška, atstovaujanti skirtingoms interesų grupėms ir jų kultūrinius poreikius. Taigi plėtėsi kultūros samprata, kurioje talpinama daugybė kitų fenomenų, kurie anksčiau nebuvo priskiriami kultūrai, pvz., tokių kaip televizija, kinas, fotografija, internetinė ar kitais elektroniniais tinklais paremta komunikacija, turizmas ir pan. Plėtėsi ne tik kultūros turinio laukas, bet ir kultūros „nešiotojų“ samprata. Kultūra tapo ne tik elito, bet ir paprasto miesto žmogaus ar valstiečio, galiausiai masinio vartotojo. Ji buvo suprantama kaip skirtingą religiją išpažįstančiojo – krikščionio, budisto, musulmono ar neopagonio, kaip skirtingą lytį – vyro ar moters, ir įvairių tų lyčių traktuotą turinčiojo. Kultūra buvo siejama su skirtingais teritoriniais-etniniais ypatumais bei kalba. Taigi teoriniu ir praktiniu lygmeniu atsirado poreikis geriau suprasti daugiakultūriškumo fenomeną, atsirado naujos teorijos ir nauja politika daugiakultūriškumo atžvilgiu. Ypač šis fenomenas tapo aktualus švietimui, kuris reaguoja į kultūrinius pokyčius, derinasi prie jų arba siekia juos stabdyti. Daugiakultūrinio ugdymo sampratą grindę J. A. Banksas, Ch. A. McGee Banksas (2007) mano, kad šiuolaikinio pasaulio sąlygos yra labai sudėtingos ir net pavojingos, taigi būtina mokytis vaikus ir jaunimą, kaip elgtis šioje neaiškumo ir nesaugumo situacijoje. Ugdymas priklauso nuo to, kokia filosofija ir ideologija valstybių švietimo politikai remiasi ir kaip tuos pokyčius traktuoja. Kartu su daugiakultūriškumo fenomeno aktualumo didėjimu ir naujais požiūriais į jo valdymą, švietimo srityje atsiranda keletas pavadinimų, išreiškiančių šio fenomeno įtaką ir ugdymo lauką. Tai *daugiakultūrinis ugdymas*, *tarpkultūrinis ugdymas*, *radikalusis ir kritinis daugiakultūrinis ugdymas*. Vieni labiau pabrėžia kultūrų sugyvenimo mokymą, kiti – kaip svarbu atpažinti skirtumus ir žinoti, kaip elgtis kiekvienu atveju. Dar kiti siūlo pabrėžti ne skirtumus, o panašumus ir bendrumą, galiausiai yra tokių, kurie siūlo į šį fenomeną žvelgti kaip į kintančių ir savo tapatumą permąstančių asmenų kultūrą, kurioje ima rasti hibridiškumas, neleidžiantis daryti konkrečių asmens prieskyrų.

Pateiksime kultūros sampratą, kuria vadovausimės šioje metodinėje priemonėje.

Kultūra – tai kompleksinė visuma, apimanti žinias, tikėjimą, meną, moralę, teisę, papročius, įgytus žmogaus, kaip visuomenės nario (E. B. Tylor), o remiantis lietuviškąja mintimi tai – simbolių ir prasmų kūrimas bei jų sampratų visuma (V. Kavolis, 1986).

Daugiakultūrinis ugdymas – tai idėja, edukacinė reforma, judėjimas ar procesas, kurio tikslas – pakeisti švietimo institucijų struktūrą taip, kad vaikai, jaunuoliai ir jaunuolės ar vyresni studentai, priklausantys skirtingoms rasėms, tautybėms, kultūrinėms grupėms, turėtų lygias galimybes mokykloje ir akademiniam gyvenime (J. A. Banks, Ch. A. McGee Banks (2007), R. Race (2011)).

Šio lietuviško termino atitikmuo tarptautinėje terminijoje yra multikultūris ugdymas.

Daugiakultūrio ugdymo tikslai (visiems):

- lygios galimybės;
- pagalba pergaltinti prietarus, menkavertiškumą, stereotipus, marginalizaciją;
- plėtoti savo galias, sugyventi, bendradarbiauti, mokytis vienas iš kito.

Tarpkultūrinis ugdymas siekia užtikrinti pagarbų ir socialiai teisingą kultūrų santykį, į prioritetus iškeliant bendražmogišką etiką, o ne kultūrinius skirtumus (B. van Dreil, J. Gundara).

Tikslai:

- tirti socialinio konteksto kaitą, darančią įtaką švietimui (valstybė, tarptautinis judėjimas, individai, grupės, mažumos);
- plėtoti daugiakultūrinės visuomenės tarpkultūrinį ugdymą;
- užtikrinti informacijos sklaidą apie daugiakultūrinę visuomenę, siekiant keisti mokyklų programas ir švietimo dokumentus, ugdytojų praktiką;
- inicijuoti įvairią veiklą tarptautinėse ir nacionalinėse ugdymo institucijose.

Tarpkultūriškumo pagrindinis kirtis – santykis kultūrinėje įvairovėje, o ne kultūrinės skirtybės. Tarpkultūriškumo prielaida – dialogas, kurio ašis ne racionaliūs argumentai, o pagarba *Kitam* ir *Kitokiam*.

Kritinis arba radikalusis daugiakultūrinis ugdymas – tai ugdymas, kurio esmę sudaro nepasitikėjimas oficialia švietimo politika ir žadinimas mokytojų bei mokinių sąmoningumo, jų laisvių ir teisių bei socialinio teisingumo požiūriu. Remiasi kritine pedagogika, mokyklą ir švietimo sistemą traktuojančia kaip sąmonin-

10 gą moksleivių / studentų rūšiavimo sistemą, panaudojant ugdymo turinį ir metodus (H. Giroux (1994), P. Freire (2000), L. J. Kincheloe (2007), P. McLaren (2007)).

Tikslai:

- demaskuoti prielaidas, kad švietimas atsižvelgia į gyvenančių nepritekliu-je ir spalvotųjų bei kitų kultūrinių grupių problemas;
- skatinti kultūrinę demokratiją;
- parodyti, kas skatina grupių nelygybę;
- kritikuoti galių santykį švietimo srity ir esamą socialinę kontrolę;
- skatinti sąmoningumą ir siūlyti dialogo paieškas.

Asmens tapatumas – tai „nuolatinis savasties ribų braižymas apsiribojant ir kartu atsiribojant per tam tikrus žyminis, matmenis, simbolius, tai yra per įvairiausių mentaliteto, laikysenos ir jausenos klodus“ (Čiubrinskas, 2008). Tapatumas gali būti kuriamas iš dialektikos tarp to, kaip subjektas suvokia save ir kaip jis yra suvo-kiamas kitų arba kuo jis yra ir kuo jis norėtų tapti. Kultūrinis tapatumas gali būti suprantamas ir kuriamas skirtingais aspektais: rasiniu, tautiniu, religiniu, socia-liiniu, lyties, kalbos, amžiaus, subkultūros ir pan.

Socialinis teisingumas – principas, kuriuo remiantis, gėrybės visuomenė-je (bendruomenėje) (pa)skirstomos, (pa)dalijamos tinkamai, t. y. atsižvelgiant į nuostatą, kad visi žmonės yra lygūs. Tačiau svarstant lygybės klausimą, teorijos išsiskiria, todėl socialinio teisingumo samprata taip pat skiriasi ir dažnu atveju tampa susitarimo reikalu. **Teisinga švietimo sistema yra tokia, kuri prisideda prie teisingos visuomenės kūrimo.** (R. Lazutka)

Socialinė atskirtis yra sisteminis individų ar ištisų bendruomenių atskyri-mas nuo teisių, galimybių ir resursų (pvz., sveikatos apsauga, pilietybė, būstas, balsavimo teisė), suteikiamų tai visuomenei, kurios dalimi jie yra. To pasekmė dažniausiai yra skurdas ir nelygybė.

Kadangi ši metodinė priemonė yra orientuota į tarpkultūrinį ugdymą, joje pagrindine ašimi bus tarpkultūrinis sugyvenimas ir dialogas, moralinės nuostatos, *Kito* vertės supratimas ir puoselėjimas, nepaisant jo vienokio ar kitokio išskirti-numo. Tiesa, tokios nuostatos gali kelti ir abejonių dėl saugumo ir apsidraudimo principų bei teisingumo įgyvendinimo. Juk *Kitas* gali būti ne tik tiesiog kitoks, jis gali būti tik ką padaręs nusikaltimą ir santykis su juo reikalauja principingumo bei griežtumo siekiant teisingumo, o ne jo besąlygiško priėmimo ir supratimo. Net jei ir bandomė suprasti, kad vienas ar kitas asmens veiksmas buvo atliktas dėl to, kad tas asmuo tapo nepalankių sąlygų auka, tai jo neatleidžia nuo atsakomybės už savo veiksmus. Taigi čia išskyla bendražmogiško supratimo, pagarbos ir meilės

ribų klausimas, kurį atsakyti nėra lengva, juoba, kai galvoja-me apie ugdymą. Tarpkultūrinis ugdymas šiuo atveju reika-lauja tinkamo santykio su tais, kurie prasižengė ar nusikalto, ar tiesiog dėl išankstinės nuomonės ir stereotipų tapo nega-tyviai vertinamais subjektais, nekliaujoti jiems etikečių ir ne-marginalizuoti, nors netinkami veiksmai, be abejonės, turėtų būti įvertinti ir pasmerkti. Taigi tokiu atveju vaikas sulaukia kritikos ar nuobaudos už veiksma, tačiau nėra atstumiamas.

Šioje metodinėje priemonėje neišvengsime skirtingų ar net prieštaraujančių požiūrių aptarties, paradigmų derinimo, kartais daugiau dėmesio skirsime kri-tikai, bet visais atvejais sieksime, kad dialogas taptų dominuojančiu nuomonių derinimo instrumentu.

1.2. Filosofija ir ideologija

Bandant išskleisti tarpkultūrinio ir daugiakultūrinio ugdymo sampratą, neapsieinama be filosofijos arba teorijos, kuria jos yra grindžiamos. Kiekvienu aptariamu daugiakultūriškumo atveju yra konkretus požiūris į tai, kaip mes suvo-kiamo būtį (kintanti ar nekintanti), pažinimą (objektyvų ar subjektyvų, raciona-lų ar empirišką), sociumą (draugingą, pozityviai integruojantį ar traumuojantį), tikėjimą (individualų ar bendruomeninį, laisvą ar dogmatinį), žmogų (stiprią ir principingą ar pažeidžiamą ir klystančią būtybę).

Daugiakultūrio ugdymo teoretikai orientuoti į bendrą kultūrų supratimą, at-pažinimą ir bendravimo principų nustatymą, pabrėžiant pamatinius kultūrų ypa-

tumus, jų nekintamumą ir atitinkamo kultūrinio paveldo ir vertybių saugojimą. *Tarpkultūrinio ugdymo* teoretikai labiau orientuoti į etiką ir moralės principus savo ir kitos kultūros atžvilgiu, tikint, kad asmuo yra labai sudėtinga ir kintanti būtybė, kuriai būdinga ne tik jau turimos kultūros „nešiojimas“, bet ir jos perkūrimas. Taigi čia daugiau orientuojamasi ne į kultūrų esmių pažinimą, o į pagarbą ir jų priėmimą pagal savo asmeninį, individualų supratimą, tačiau neprimetant kitam. *Kritinio daugiakultūrinio ugdymo* filosofija remiasi socialine ir farmacinė kritika, t. y. kritine teorija ir kritine pedagogika, didžiausią neteisybę matant tame, kad stiprios kultūros, turinčios istorinę vertę ir atpažįstamą tradiciją ar tiesiog daugiau finansinių galių, ima dominuoti prieš kitas.

Dabarties sąlygomis visos kultūros įgauna ideologinį atspalvį, taigi ima tarnauti vienai kuriai nors politikai. Tai ypač sustiprėja globalizacijos sąlygomis, kuomet globalus kapitalas per globalią politiką veikia ir nacionalines valstybes, jų politiką ir filosofiją. Pastaroji pagrindžia politinius sumanymus, o šie keičiasi drauge su politinių partijų virsmu. Nesunku atpažinti konservatyvią ideologiją, orientuotą į kultūrinio paveldo ir vertybių išsaugojimą, liberalią ideologiją, orientuotą į asmens laisvę ir gebėjimą kovoti už save tuo kultūriniu aspektu, kuris jam labiausiai rūpi, kairuolišką ideologiją, orientuotą į socialinį teisingumą, kuriame atsiranda pozityvioji diskriminacija, t. y. daugiau dėmesio silpnesnėms kultūroms, o ypač silpnesnėms socialinio statuso grupėms, mažiau paisant etninės kultūros išsaugojimo problematikos.

1 lentelė. *Ideologijos (pagal Trowler, 2003, 118, 120 p.)*

Politinė ideologija	Švietimo / ugdymo ideologija	Sąsajos
Socialdemokratija	Progresyvizmas	Pabrėžiama asmenybės vystymasis ir socialinė kooperacija
Neokonservatyvizmas	Tradicionalizmas	Pabrėžiama tvarka, hierarchija ir kultūrinis perdavimas
Neoliberalizmas	Verslumas	Pabrėžiamas kompetentingumas rinkoje individualiu ir tarptautiniu lygiu
Marksizmas, feminizmas ir kiti konfliktų teorijos modeliai	Socialinis rekonstrukcionizmas	Pabrėžiama marginalizuotų grupių įgalinimas ir status quo galių tarp interesų grupių perskirstymas

Trowleris (2003), pateikęs švietimo ideologijų klasifikaciją, šiose ideologijose išvelgia daug paradoksų, tiksliau, deklaracijų, kurios niekaip negali būti įgyvendinamos, pvz.: konservatorių siekis stiprinti, efektyvinti švietimą, palaikant globalios rinkos plėtrą, o iš kitos pusės – laikytis gana senamadiško ugdymo turinio ir metodų, arba kitas – liberalų skatinimas plačiau bendradarbiauti įvairiose ugdymo proceso veiklose, o iš kitos pusės – didinimas kliūčių (pvz., skirtingo atskirų grupių finansinio pajėgumo).

Šiandien kritikos susilaukia visos filosofijos ir ideologijos: neoliberali – už pernelyg didelį pataikavimą rinkos ekonomikai ir kultūrinių prioritetų užmarštį, neokonservatyvi – už pernelyg didelį kultūrinio paveldo saugojimą ir inovacijų baimes, o neomarksistinė už tai, kad pernelyg mažai dėmesio skiria aukštajai kultūrai ir per daug socialinei lygybei, kuri iš principo, anot kai kurių teoretikų, negali būti išspręsta.

Nepaisant minėtosios kritikos, akivaizdu, kad visos ideologijos turi egzistuoti naujomis vartojimo visuomenės, kuri klesti globaliu mastu, sąlygomis ir kentėti nuo jos „rykštės“: vartojimas tampa pagrindiniu kriterijumi kultūriniam apsisprendimui. Šiuo atveju net ir tie, kurie skatina laisvos rinkos ekonomiką, tampa jos įkalinti, nes neturi jokių svertų valdyti kultūrinių procesų. Mokykla šias ideologines transformacijas pergyvena ypač skausmingai, ieškodama tinkamiausių būdų nustatyti ugdymo principus. Administracija ir mokytojai bando vadovautis viskuo, kas yra deklaruojama skirtingų ideologijų ir daugiakultūriškumo teorijų, neteikdami didelės reikšmės skirtumams, t. y. pabrėžia ir kultūrinį paveldą bei savastį, ir kultūrinę įvairovę bei jos transformacijas, galiausiai, kritinį sąmoningumą ir dialogą. Taigi filosofinės nuostatos pernelyg nepabrėžiamos, tačiau ideologija padiktuoja vienų ar kitų dominavimą. O ideologija atsiranda kartu su oficialia valstybės politika arba mokyklos specifika (privati, skirta atskirties integravimui ar pan.).

Tarpkultūrinio ugdymo filosofija remiasi fenomenologija, pabrėžiančia nešališką, bet labai dėmesingą žvilgsnį, etikečių atmetimą, stereotipų atsisakymą, priitaria interpretaciniam požiūriui į kultūrinius fenomenus, siekia refleksijos, kritinio santykio ir dialogo. Ja besiremiantys švietimo teoretikai siekia teisingumo ir nešališkumo, tačiau, be abejonės, ir jie neišvengia ideologinių kliūčių apie socialinį teisingumą ir toleranciją bei neįgyvendinamų lozungų.

Kita vertus, ne visuomet praktikoje galime brėžti aiškias ribas tarp šių skirtingų daugiakultūrinio ugdymo sampratų, dažnai jos skolinasi vienos iš kitų tikslus, metodus ir priemones, sąveikaudamos panašėja bei papildo viena kitą.

Pažangiose Europos valstybėse, pritariant kultūrinio pliuralizmo politikai, kai kurie švietėjai svarsto, ar tikrai daugiakultūriškumo politika iš principo yra gera. Bandoma daugiakultūriškumą, kaip santykio neatspindinčią sąvoką, keisti tarpkultūriškumu, kurio pagrindas yra dialogas, pozityvus santykis su kitomis kultūromis, pirmiausia ieškant panašumų, o ne skirtumų tarp jų. Tarpkultūrinio ugdymo galimybes bandoma sieti su naujų technologijų atsiradimu, naujos informacijos visuomenės kūrimusi, kai internetas, e. laišakai padeda ugdymo procese bendrauti skirtingų kultūrų vaikams (Ipgrave, 2004).

1.3. Daugiakultūriškumo kaip nuostatos reikšmė

Daugiakultūriškumo sąvoka gali būti vartojama keliomis prasmėmis, atsižvelgiant į kontekstą. Taip gali būti apibrėžiamas pritarimas įvairių kultūrų suderinamumui tam tikroje demografinėje teritorijoje ir tokio suderinamumo skatinimas. Šia prasme daugiakultūriškumas reiškia kultūrinę įvairovę.

Taip gali būti apibrėžiamas ir atskiras žmogus, kuris savyje suvienija keletą kultūrų arba skelbia savo apsisprendimą neprisirišti prie konkrečios kultūros (pvz., kosmopolitas).

Politiniame kontekste daugiakultūriškumas reiškia tam tikrų etninių ar religinių grupių lygių teisių išplėtimą, kai nė vienos grupės vertybės netampa centrinėmis.

Daugiakultūriškumą kaip „kultūrinę mozaiką“ dažnai yra priešpastatomas asimiliacijos ir socialinės integracijos konceptams. Vertinant iš politinių

ideologijų pozicijos, daugiakultūriškumą tektų priskirti liberalizmui arba, labiau sukonkretinant, kairiajam individualistiniam kultūriniam liberalizmui.

Šiandien apie daugiakultūriškumą negalima kalbėti jį atsiejant nuo globalizacijos, nes tai yra du persipynę konceptai. Gilėjant globalizacijai plečiasi tarptautinis

ekonominis bendradarbiavimas, todėl vis labiau reikia įgūdžių, kaip bendrauti su skirtingomis kultūromis, jas suprasti ir ieškoti politinių priemonių, kaip sugebėti prisiderinti prie vis augančio darbo jėgos daugiakultūriškumo.

Kiek daugiakultūriškumas yra aktualus mums Lietuvoje?

Padiskutuokite su mokiniais:

- ✓ Ar mūsų mokykla, klasė yra vienaalytė?
- ✓ Kas Jūs esate? Kaip save pristatote kitiems, pirmą kartą sutiktiems žmonėms? Ar galėtumėt save apibūdinti per daugiau nei vieną identitetą?
- ✓ Kokias žinote religines bendruomenes savo gyvenvietėje, mieste, visoje Lietuvoje? Ar teko su jomis susidurti, susipažinti? Kokios Lietuvoje yra tradicinės ir netradicinės religinės bendruomenės? Koks Jūsų požiūris į jas?
- ✓ Ar tarp Jūsų draugų yra tokių, kurie galėtų priskirti save kelioms tautinėms / rasinėms / religinėms grupėms? Kaip įmanoma suderinti skirtingus tautinius identitetus vienoje bendruomenėje, viename asmenyje?

1.4. Europos daugiakultūriškumas: homogeniškos valstybės galimybės

Sekant politinės Europos minties giją, tampa akivaizdu, kad politinėje teorijoje ir politinėse utopijose dominavo valstybės vientisumo idėjos, tačiau realybėje vyravo daugiakultūriai dariniai.

Vyraujanti politinė Europos mintis buvo graikų Periklio, o ne Aleksandro; Romos respublikos, o ne Romos imperijos; Venecijos ir Olandijos, bet ne Habsburgų Europos.

Čia svarbu pažymėti, kad politinis vientisumas buvo suprantamas per politinę galią, politinius saitus (pvz., vasaliniai santykiai arba kariniai sąjungininkai), o ne šiuolaikine nacionalinės vientisios valstybės prasme, nes etniniai skirtumai Europoje nebuvo aptariami, jiems nebuvo suteikiama jokia politinė reikšmė. Net liberalūs teoretikai, ginantys interesų pliuralizmą, buvo abejingi kultūrų įvairovei, nes etniniai kultūriniai skirtumai egzistavo tik prastuomenėje, kuri politinei minčiai įtakos praktiškai neturėjo.

Europoje egzistavo vienos nacijos supratimas, bet realybėje brolybė buvo apibrėžiama pagal suverenų sąjungininkų susitarimus. Taigi nacionalinis ar etnis pliuralizmas (daugiakultūriškumas) buvo taisyklė, o ne išimtis.

Tik 18 ir 19 a. po Romantizmo atsako Apšvietai, kuomet buvo sukurtos naujos sąvokos, tokios kaip: „etninė tauta“, „tautinė valstybė“, kuomet pradėta akcentuoti „žemės“ ir „kraujo“ priklausomybės ryšiai, sena nacionalinio vientisumo prielaida buvo sustiprinta naujais demokratiniiais išpareigojimais, kurie vėliau buvo perkelti į praktinius atsiskyrimo ir nepriklausomybės reikalavimus. Šie reikalavimai buvo grindžiami dviem galingomis idėjomis:

1. Nepriklausoma valdžia įmanoma tik kultūrinės vienovės sąlygomis.
2. Jei laisvi individai galėtų pasirinkti, jie rinktųsi gyventi su „saviškiais“ (tokiais pat kaip jie) – „tautos apsisprendimas“.

Nors dėl abiejų šių teiginių nebuvo ypatingų nuomonių išsiskyrimų ir sutiko, kad imperijas turi pakeisti nacionalinės valstybės, vis dėlto dėl antrojo klausimo politinių teoretikų nuomonės išsiskyrė:

liberalai, konservatoriai pasisakė, kad politinis suverenumas įmanomas tik apibrėžiant jį pagal nacionalines arba etnines bendruomenes;

marksistai teigė, kad „savųjų“ samprata yra grįsta priklausomybe klasei, o ne etninei grupei, todėl vientisą valstybę reikėtų kurti tam tikros socialinės klasės arba jos supratimu grįsto socialinio teisingumo pagrindu.

Įvykus idėjiniam „tautų pavasariui“ realybėje buvo vėl sukurtos ne homogeniškos valstybės, bet persigrupuota į naujus jungtinius darinius, tik šįkart vienijantis etninių grupių pagrindu: vokiečiai, italai, slavai (susiformavo Jugoslavija ir Čekoslovakija). Ironiška yra tai, kad būtent dešiniųjų mąstytojų ir politikų sukurta „tautos apsisprendimo“ teisė („self-determination“) veda ne į vientisą homogenišką valstybę, o į begalinį dalijimąsi. Šiuo pagrindu valstybės gali skilti į vis mažesnius ir mažesnius vienetus (pvz., taip nuo Lietuvos Respublikos galėtų atsiskirti Žemaitija arba Vilniaus kraštas).

Perėjimas nuo industrinės prie poindustrinės visuomenės atvedė mus į dabartinį daugiakultūriškumo supratimo etapą. 1968 m. gegužės mėn. Paryžiaus studentai išeidami į gatves sukelia kultūrinę-politinę revoliuciją, kurią galime laikyti postmodernios visuomenės pradžia, individualistiniu išsivadavimu nuo tradicinės visuomenės. Iki tol vyravo fabrikinis gamybos būdas ir visuomenės klasės buvo labai aiškiai pasiskirsčiusios. Politika nuo XIX a. vidurio buvo klasinė, suprantama kaip kova tarp darbo ir kapitalo. Tačiau XX a. antroje pusėje fabrikas nebėra dominuojantis ekonominis vienetas, vis daugiau reikšmės

įgauna aptarnavimo sfera. Menininkai ir studentai (aukštąjį išsilavinimą gavę darbininkų vaikai) nebeprapažįsta tradicinės visuomenės rėmų ir sako, kad jų tėvų klasinis „kairumas“ nebėra pakankamas. Kad tikrasis kairumas yra visiškas išsilaisvinimas, kad reikia kritikuoti modernų vartotojiškumą bei techninę visuomenę ir kovoti prieš autoritarizmą ir Vakarietišką kapitalizmą. Kai kurie 1968 m. revoliucijos šūktiniai:

Spausk. Nepraryk

Sunaikink policininką savyje

Ateitis dabartyje

Vaizduotė ima valdžią

Būk realistas – reikalauk neįmanomo

Jie perka tavo laimę. Pavok ją

Barikados atveria kelius

Nepaisant to, kad studentų maištas buvo žiauriai numalšintas, jo idėjos plačiai paplito ir turėjo didžiulę socialinę įtaką Prancūzijai ir visai Vakarų visuomenei. Konservatyvūs moraliniai idealai (religingumas, patriotizmas, pagarba autoritetui) buvo pakeisti kultūriškai liberaliais, labiau idealistiškais principais. Daugiakultūriškumas, toks, kaip mes jį suprantame šiandien, yra šio revoliucinio judėjimo sukurtas konceptas.

1.5. Daugiakultūriškumas ir demokratija

Po Šaltojo karo pabaigos įvyko etnokultūrinio smurto proveržis. Daugelis žmonių tikėjosi, kad šio karo pabaiga bus taikaus pasaulio pradžia. Tačiau ideologinį konfliktą tarp kapitalizmo ir komunizmo pakeitė masiškai prasiveržę konfliktai tarp etninių ir nacionalinių grupių. Visame pasaulyje etninės mažumos ir daugumos konfliktuoja tokiais klausimais, kaip: kalbų teisė, federalizmas ir regioninė autonomija, politinė reprezentacija, religinė laisvė, edukacinių programų, žemių, imigracijos ir asimiliacijos politikos, nacionalinių simbolių (nuo himno iki valstybinių švenčių).

Šių ginčų išsprendimas yra, ko gero, sunkiausia demokratijos užduotis šiandien. Posovietiniame ir Pokolonijiniame pasaulyje bandymai sukurti liberalias demokratines institucijas yra stabdomi smurtiniais nacionalistiniais konfliktais. Vakarų Europoje vyksta audringi disputai dėl imigrantų teisių, kultūrinės mažu-

mos kvestionuoja daugybę prielaidų, kurios valdė politinį gyvenimą dešimtmečiais. Nuo Šaltojo karo pabaigos etnokultūriniai konfliktai tapo dažniausiu politinio smurto šaltiniu visame pasaulyje ir nėra jokių ženklų, kad jie rimtų.

Nacionalistiniai konfliktai kelia labai sudėtingus klausimus apie pagrindinius politinius principus. Pavyzdžiui, daugelis žmonių savaime pripažįsta „demokratijos“ idealą, t. y. dauguma žmonių sutinka, kad politinė valdžia konkrečioje bendruomenėje turi būti atskaitinga jos piliečiams per nuolat pasikartojančius rinkimus. Bet tai mums nepaaiškina, kur turėtų būti nubrėžtos konkrečios bendruomenės ribos. Tai taipogi nepaaiškina, kaip politinės galios turėtų būti paskirstytos tarp skirtingų valdžios lygių (savivaldos, regioninės, nacionalinės, tarptautinės). Bet būtent šitie klausimai yra etnokultūrinių konfliktų šerdis, nes mažumos siekia perbraižyti ribas ir perskirstyti galią taip, kad pačios turėtų daugiau „apsisprendimo“ („self-determination“) galimybių. **Demokratijos vertė atskiroms grupėms gali skirtis dramatiškai, priklauso nuo to, kaip į šiuos klausimus atsakoma.**

Vis dėlto, kompozicinės valstybės gali išlikti, ko gero, tik įsipareigodamos demokratijai ir vienokiam ar kitokiam socialiniam egalitarizmui.

Demokratija ir lygybė paprastai padėjo spręsti valstybės vientisumo problemas.

1.6. Prisiderinimo prie kultūrinių identitetų modeliai

Šiandienos politinėje teorijoje yra gausiai sukurta įvairių būdų, metodų ir modelių, siūlančių, kaip padėti sugyventi skirtingoms kultūrinėms grupėms. Kul-

Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvos mokykloje: į pagalbą mokytojai

tūrinės įvairovės modelių yra tiek pat, kiek daugiaetninių valstybių. Kiekviena valstybė išvystė savitą atsaką į kultūrinę įvairovę. Naujausi tyrimai pateikia daugybę įdomių pavyzdžių, kaip atskiri politiniai ir instituciniai modeliai yra sėkmingi arba neveikiantys. Teoriniai mažumų teisių tyrimai iš tiesų vis dar bando asimiliuoti politinių eksperimentų gausą į vientisesnę teoriją. Todėl mes neturėtumėm užsidaryti išankstiniuose „tikėjimuose“ apie tai, kaip valstybės turi būti sutvarkytos, arba atsiduoti vienai iš supaprastintų dichotomijų: atskyrimo arba asimiliacijos (dar kitaip vadinamų „salotos“ ar „košė“ – „salad bowl“ rather than „melting pot“).

Ypač skiriasi „Senojo pasaulio“ ir „Naujojo pasaulio“ galimybės ir lankstumas taikant prisiderinimo modelius. Tie modeliai, kurie visai neblogai veikia JAV ir Kanoje (pvz., „nediskriminacinis“ arba „korporatyvistinis“) dėl to, kad tai yra šalys, sukurtos įvairių imigrantų, kurie ten atvyko savo noru. Imigrantai pasirinko palikti savo originalią kultūrą ir suprato, kad jų sėkmė priklausys nuo kuo stipresnės integracijos į naująją visuomenę. „Senojo pasaulio“ pliuralizmas yra visiškai kitoks. Čia kultūros yra koncentruotos tam tikroje teritorijoje, įsikūrusios savo istorinėse gimtinėse. Šios grupės pateko į mažumų situaciją ne dėl asmeninio apsisprendimo išvykti, bet todėl, kad jų gimtinė buvo inkorporuota į kitą valstybę. Ta inkorporacija dažniausiai yra nesavanoriška, o užkariavimų, kolonizacijų arba imperinių teritorijų perdalijimo pasekmė. Šiomis sąlygomis mažumos vargiai ar sutiktų su „nediskriminaciniu“ modeliu, kuris veda į visišką integraciją. Jie svajoja apie „tautos laisvę“, t. y. tam tikrą bendruomeninę savivaldą, kad galėtų užtikrinti savo išskirtinės kultūros apsaugą ir tąsą.

Taigi yra didelis skirtumas tarp daugiakultūriškumo, susikūrusio dėl savanoriškos individų ar šeimų imigracijos ir nesavanoriško daugiakultūriškumo, inkorporuojančio ištisas etnines kultūras prieš jų valią.

1 modelis „Nediskriminacinis“, remiasi „nediskriminacijos principu“. Pagrindinė idėja – viešoji politika kultūrinių tapatumų negali nei remti, nei bausti. Kultūrinių identitetų vystymasis turi būti paliktas privačiai sferai.

Modelis remiasi XVI a. religinių karų sprendimu. Vietoj to, kad vienai religinei grupei būtų suteiktos išskirtinės teisės valdyti, religija buvo atskirta nuo valstybės, taip užtikrinant religinę laisvę kiekvienam atskiram individui. Tokiu būdu individai nebegali būti diskriminuojami dėl savo religinių pažiūrų.

Išplečiant šį principą etnis tapatumas tampa laisvas skleistis privačiame gyvenime, bet tai nėra valstybės rūpestis. Šiuo atveju valstybė irgi yra griežtai atskirta nuo etniškumo, ji tarytum yra aukščiau etninių ar nacionalinių šalies grupių.

„Nediskriminacinis“ modelis veda į visišką integraciją.

2 modelis „Korporatyvistinis“, įtraukia viešąsias priemones etnokultūrinių identitetų apsaugai ir skatinimui. Šis modelis reikalauja, kad valdžia nustatytų specialias grupes ir netgi joms priskirtų atskirus individus, kad būtų aišku, kas turi praktikuoti šios grupės teises. Imamasi tokių priemonių kaip: kalbos teisės nustatymas, regioninė autonomija, teritorijų paskyrimas, garantuota reprezentacija, veto teisė ir t. t.

Iš tiesų yra sunku aiškiai nubrėžti ribą tarp šių modelių. Walzeris „nediskriminaciniam“ modeliui priskiria JAV, kur valstybė yra tarytum virš etninių grupių ir neutrali. Bet ar taip iš tiesų yra šalyje, kur anglosaksiška kultūra yra įteisinta kaip valstybinė?

Antras modelis, anot Glazerio, galėtų būti vadinamas tiesiog stipresne pirmojo forma. Pavyzdžiu galėtų būti Kanada. Šios grupės nebūtinai reikalauja kažkokių išskirtinių teisių, o tik suteikti jiems lygiavertes teises. Pavyzdžiui, ispaniškai kalbantys JAV arba frankofonai Kanadoje, siekia kalbos teisės. Jie neprašo kokios nors išskirtinės teisės, kuri nebūtų suteikta anglakalbiams.

„Korporatyvistinis“ modelis palieka galimybę „aukščiau etniškumo esančiai valdžiai“ nustatyti, kas bus politinio gyvenimo dalyviai, o kas bus nustumti.

Abu šie modeliai vis dėlto yra skirti Naujajam pasauliui apibūdinti.

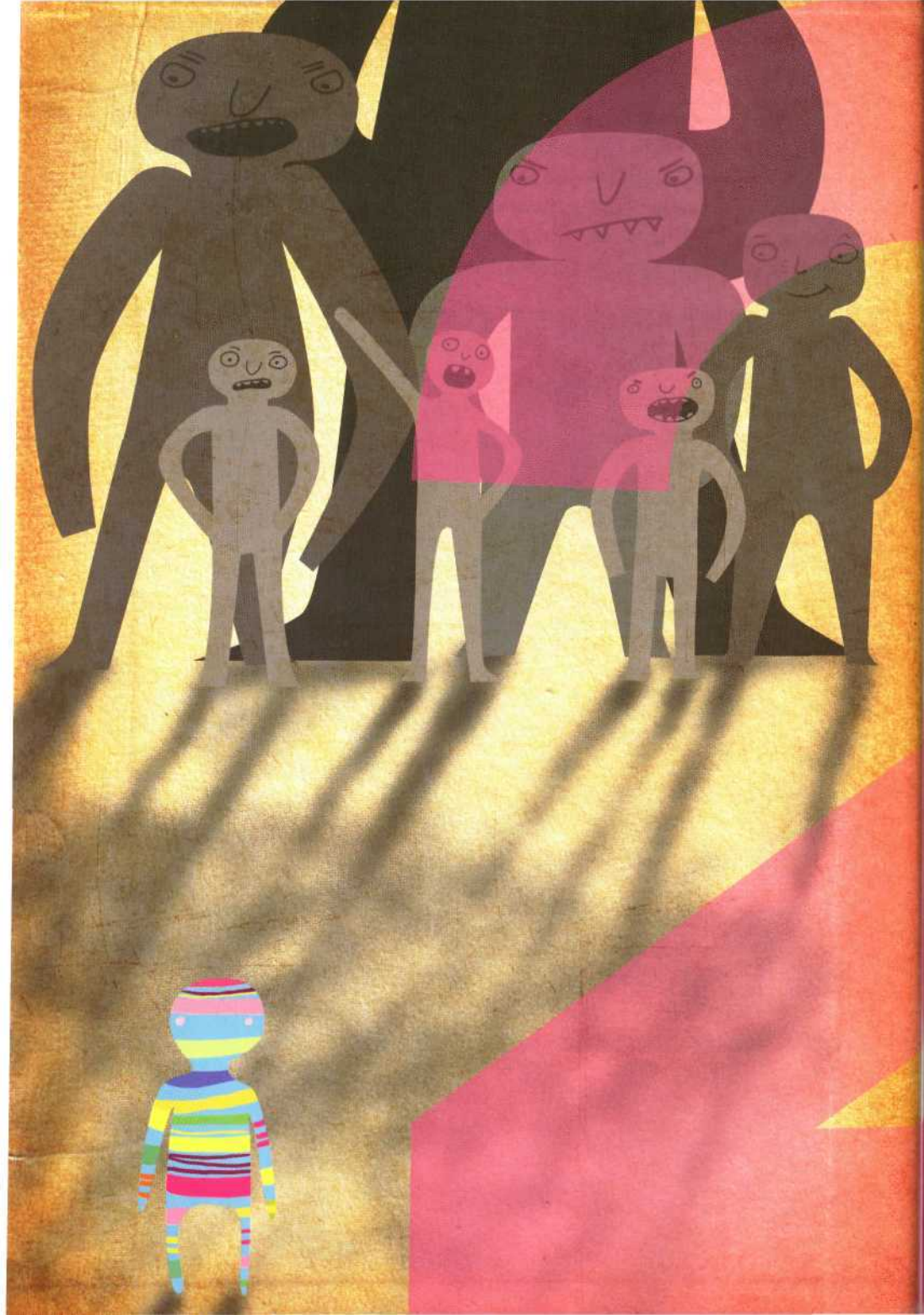
3 modelis „Reliacinis“. Sukurtas Iris Marion Young (1990), kuri sakė, kad visos ligšiolinės daugiaetninės diskusijos patenka į vieną iš dviejų ekstremalių kategorijų: asimiliacijos (kurią ji asocijuoja su liberaliu individualizmu) ir separatizmo (asocijuojamu su ksenofobiniu nacionalizmu). Pirmoji neigia kultūrinių skirtumų realybę, antroji kultūrų skirtumus išimtinai apibrėžia per sąvoką „Kiti“. Separatistai ne tik save apibrėžia kaip skirtingus nuo kažko, bet ir kaip priešpriešą, kaip aukštesnius už kitas kultūras.

Anot reliacinės teorijos, vienintelis būdas išvengti susipriešinimo yra bandymas suderinti skirtingų kultūrų realybę, taip skatinant tarpusavio priklausomybę ir propaguojant labiau aptakią ir pralaidžią ribų tarp grupių koncepciją. Reikia sukurti „heterogeninę visuomenę“ t. y. tokią, kuri suveda skirtingas grupes ir kuri skatina išreikšti grupių skirtumus, tačiau su bendromis institucijomis ir bendru įsipareigojimu aukštesnei politinei tvarkai.

„Reliacinis“ modelis kaip nacionalistinio separatizmo pavyzdį pateikia dezintegruotą buvusią Jugoslaviją, kur nacionalizmo akcentavimas suardė bet kokią bendradarbiavimo galimybę. Kaip to priešprieša galėtų būti arčiausiai „reliacinio“ modelio priartėjusi Naujoji Zelandija, kur maoriai reikalauja „bikultūriškumo“;

kuris atrodė ten vis realesnis. Bikultūriškumas yra tuomet, kai vyrauja ne viena, bet dvi pagrindinės valstybinės kultūros. Maoriai, integruodamiesi į įvairias Naujosios Zelandijos piliečių britų grupes (pvz., moterų ratelių, menininkų draugijų ir pan.), pasiekė to, kad jų dalyvavimas valstybės politikoje ir kultūroje yra neapklausinėjamas, o maorių menas (ypač kinas) yra garsus visame pasaulyje ir vadinamas Naujosios Zelandijos kinu.

2. Reiškiniai ir veiksniai, darantys įtaką tarpkultūriniam sugyvenimui

23

Tarpkultūrinės komunikacijos principų gradacijų ir sisteminimų yra daug, tačiau visi teoriniai skirstymai yra dar pakankamai nauji ir ne iki galo pagrįsti tyrimais, todėl nesinaudosime kuriuo nors vienu skirstymu, bet žvelgsime bendriau per teigiamų ir neigiamų veiksnių įtaką ir aiškinsimės, kaip tarpkultūrinės komunikacijos principai padeda keistis reikšminga ir nedviprasmiška informacija tarp kultūrinių ribų, išsaugant tarpusavio pagarbą ir mažinant susipriešinimą. Čia kultūra yra suprantama kaip sistema, susidedanti iš simbolių, tikėjimų, vertybių, požiūrių, lūkesčių ir elgesio normų. Kultūra nurodo į koherentišką žmonių grupę, nesvarbu, ar ji yra visapusiškai reprezentuojama visoje valstybės teritorijoje, ar tik iš dalies.

Tarpkultūrinė komunikacija vyksta įvairiausiuose lygiuose: turizmas, verslo mainai, politinė diplomatija ir t. t.

Komunikacijų ir transporto technologijų spartus vystymasis nulėmė, kad žmonėms iš įvairių kultūrų tenka vis dažniau ir netikėtai (tam nepasiruošus) bendrauti (socialiniai tinklai, pavyzdžiui, „Facebook“, pigios oro linijos ir t. t.). Patirtis rodo, kad net mažiausias bandymas peržengti kultūrinės ribas gali būti suprastas kaip grėsmė, pozityvūs bandymai bendrauti gali iššaukti gynybinę reakciją. Nesusipratimai gali kilti netgi dėl perdėm atsargaus bendravimo ar baimės užgauti.

Yra teorijų, teigiančių, kad globalizacija sumažino skirtumus, kad šiandien nebėra būtina gilintis į kultūrinius skirtumus, o žmones galima charakterizuoti per rinkos poreikius ir prekės ženklus (*brandus*). Tačiau net jeigu paimsime vieną pirkėjų grupę, atsiliepiantį į konkretų prekės ženklą ir panagrinesime, pamatysime, kad jos kultūrinis įvairialypumas yra daug platesnis, negu vienas *brandas* gali aprėpti.

Kas yra stereotipai? Iš kur stereotipai atsiranda?

Stereotipai yra kraštutinis tarpkultūrinio nesusikalbėjimo pavyzdys. Dauguma mūsų užaugome girdėdami suaugusių kalbas apie atskirus individus ar jų elgesį. Tam tikru momentu mes pradėjome svarstyti, kodėl tėvai pasakė kažką šlykštaus arba juokingo apie žmogų, kuris yra gėjus, žydas, juodaodis, kinas ar kitos atpažįstamos socialinės ar etninės grupės atstovas. Tuomet mes nežinojome, kaip paaiškinti tokį elgesį, bet užaugę mes išmokstame priskirti tokias kalbas stereotipams arba tamsumui.

Stereotipus naudojame iš dalies dėl to, kad yra pakankamai sunku priimti visą sudėtingą informaciją apie žmones visame pasaulyje. Reikėtų praleisti labai daug laiko aiškinantis kiekvienos atskiros kultūros subtilybes ir suprasti, kodėl žmonės elgiasi skirtingai. Gana ankstyvame amžiuje išmokstame

priimti stereotipus apie grupes ar individus. Mes išsivystome stereotipus ne tik apie dideles kultūras, bet ir mažesnes: policijos viršininkus, meksikiečius arba korporacijoms vadovaujančius vyrus.

Kaip stereotipai paveikia mūsų mąstymą ir jausmus?

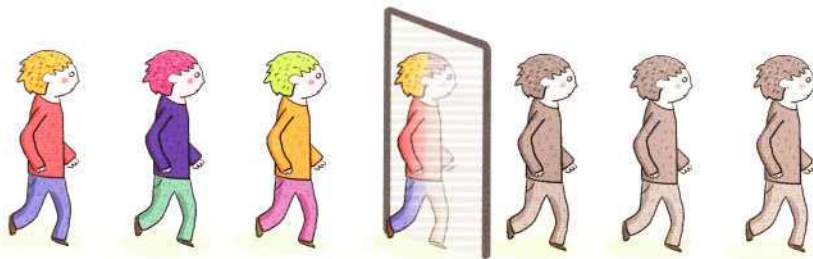
Būdami jauni, dar negalėdami kritiškai mąstyti, mes irgi juokiamės iš stereotipinių juokelių, net jei ir jaučiame emociškai, kad jie yra žiaurūs. Priklausymas savaai grupei tuomet yra itin svarbus. Taigi tam tikra prasme įvairiose socialinėse situacijose stereotipai suteikia „atsakymus“ į tai, kaip mes turėtumėm tarpusavyje bendrauti.

Stereotipai „panaikina“ iššūkius, bandant suprasti žmones, kurie skiriasi nuo mūsų. Jų „užduotis“ yra suteikti mums grupės apibendrinimą, kad žinotumėm, ko tikėtis ir kaip elgtis. Deja, didžiausia dalis stereotipų yra visai netikslūs ir dažniausiai naudojami identifikuoti atpirkimo ožį arba atskirti „jų“ elgesį nuo „manojo“. Be abejo, tokiu savo asmens ar kultūros *centralizavimo požiūriu*, „savas“ elgesys yra „teisingas“, nes kaip kitaip „centre esantysis“ galėtų su juo tapatintis.

Užuot padėję mums susiorientuoti, kaip pašąmoningai tikimės, stereotipai trukdo suprasti tikruosius savo jausmus. Jų veikiami imame tikėti, kad kažkas mums kažką padarė, užuot ieškoję tikrosios problemos, baimės arba mūsų pačių mąstymo uždaro. Žvelgdami į problemą per stereotipus, mes pradėdame koncentruotis ties tuo, ką „jie daro“ arba tvirtinti, kad tokie jau „tie žmonės“ yra, užuot aiškinęsi tikrąsias nuoskaudas priežastis, pasimetimą, atstūmimą, pyktį ir t. t.

Nepamirškime, kad mes kartais nesutinkame su kitų kultūrų elgesiu ir neigiamai į jį žiūrime būtent todėl, kad jis yra kitoks ir dėl to suprantamas kaip „neteisingas“. Iš čia ir kyla neigiami apibūdinimai (stereotipai). Kai mes turime problemų su kažkuo iš kitos grupės, mes esame linkę identifikuoti problemą kaip tos grupės specifinį bruožą, užuot ieškoję problemos savyje arba konkrečiame asmenyje iš tos grupės. Taigi stereotipai verčia mus teisti kitus, ir, deja, dažniausiai klaidingai.

Problema ta, kad stereotipai pateikia iškraipytą vaizdą – netikslus sociokultūrinio gamtovaizdžio žemėlapius. Kaip netikslus žemėlapis suklaidina keliautoją, taip ir klaidingas įspūdis apie žmones arba grupes priverčia individus ir išstas visuomenes prarasti moralinį susiorientavimą.

2.2. Diskriminacijos poveikis asmeniui, visuomenei ir valstybei

Prietaisais ir stereotipais persunkto nekritinio mąstymo pasekmė – diskriminacija. Diskriminacija yra nelygiavertis elgesys vieno asmens arba grupės atžvilgiu, atimant iš jo ar jos galimybes, prieinamas kitoms grupėms. Kiekvienas diskriminacinis veiksmas, net jeigu iš pirmo žvilgsnio tai pasirodytų tik nedidelis, reikšmės neturintis, incidentas, turi įtakos ne tik susijusiems su incidentu asmenims, bet ir tolesnį poveikį bendruomenei ir valstybei. Patyčios nukreiptos prieš vieną vaiką klasėje gali suteikti naujus impulsus nusikalstamai veiklai ateityje. Ir atvirkščiai, diskriminacinis elgesys aukščiausio lygio politikoje gali suteikti impulsų ir pateisinti patyčių mokykloje kultūrą.

Ar jaustumės geriau, jei būtumėm visi vienodi?

Abejotina. Žmonės yra individai ir visi mes esame unikalūs netgi vienos kultūros rėmuose. Žmonės bijo „kitokių“, bet net savo pačių grupėje mums tenka išmokyti bendrauti su „kitokiais“ nei mes patys. Tenka peržengti stereotipus ir savo kultūros rėmuose skirtingų individų atžvilgiu. Tos pačios taisyklės galioja ir bendraujant su individais iš kitų kultūrų.

Kaip kultūriniai skirtumai veikia visuomenę ir individus?

Paprastai visuomenė yra linkusi gana lengvai priimti kitų kultūrinių grupių maistą, muziką, madas, bet kur kas sunkiau priima elgesio ir vertybių skirtumus. Skirtingos vertybės ir elgesys kelia nepasitikėjimą ir ugdo naujus stereotipus. Žmonės iš naujai atvykusių arba mažesnių kultūrinių grupių yra diskriminuojami, nes visas jų elgesys yra matuojamas pagal vyraujančią kultūrą.

Kultūriniai stereotipai gali kelti juoką, padėti kurti anekdotus, bet kartu jie gali ir žaloti žmones. Nors dauguma tai supranta, būtent susipažinimai su tikrais

žmonių išgyvenimais yra labiau paveikūs ir naudingi, negu patys nuodugniausi tyrimai.

Nepaisant anekdotų tariamai nekaltos intencijos, jų metu sukurti stereotipai gali giliai įsiviešinti į žmonių sąmonę ir labai pakenkti tam, apie kurį kalbama. Kai tai paveikia grupės *psyche* ir ji pradeda apibrėžti save per tą stereotipą, visa kultūra gali būti paveikta. Ne vietoje ir netaktiškai (pvz., žiniasklaidoje) nuskambėjęs juokas tam tikro žmogaus ar grupės atžvilgiu gali sukelti naują diskriminacijos bangą visuomenėje.

Diskutuodami apie diskriminaciją iš patogaus atstumo mes lengviau pamatome neigiamą stereotipų poveikį, bet nepastebime panašių situacijų, kai esame patys į jas kultūriškai panirę. Savo pačių kultūrinėje aplinkoje sunkiau kritiškai permąstome savo požiūrius ir vertinimus. Tačiau kaskart juokaudami apie kokį nors asmenį net ir artimųjų rate, turėtumėm susimąstyti, kad visi stereotipai, kuriuos mes į save sugeriamo, gali pasireikšti pasyvia ir net aktyvia agresija „kitokių“ nei mūsų grupės žmonių atžvilgiu.

Pasyvi agresija – ypač sunkiai pastebima iš šalies ir dar sunkiau jai užkirsti kelią. Ji gali pasireikšti pabrėžtinu nebendravimu, užgauliojimu žodžiais, užuominomis, anonimiškais grasinimais.

Aktyviai agresijai būdinga pačios įvairiausios smurto formos: pradedant žodiniiais užgauliojimais, atvirais grasinimais, baigiant fiziniais smurto išpuoliais bei viešais politiniais pareiškimais.

Mes galime kaltinti savo tėvus, visuomenę, bet vieninteliai žmonės, kuriuos galime kontroliuoti, esame mes patys. Tai nereiškia, kad turime paslėpti galvas smėlyje, prisidengdami kokia nors suminkštinta politinio korektiškumo forma, ar apskritai atsisakyti humoro. Kultūriniais stereotipais paremtas humoras yra visur (draugų rate, televizijoje ir pan.), nes tai yra mūsų socialinio gyvenimo dalis. Klausimas, ar neigatyvios stereotipų eksploatavimo pasekmės nėra disproporciškai didesnės už sukeltą juoką.

Kad geriau suprastumėm, kaip net nekalčiausias pajuokavimas gali įžeisti, įsivaizduokime save tėvų vietoje, kai vaikas išgirsta žodžius, dėl kurių jis pasijunta visiškai nuvertintas. Kiekvienas diskriminuojamas žmogus jaučiasi taip kaip šie tėvai.

Kalbant apie diskriminaciją svarbu paminėti ir santykinai naują reiškinį – pozityvią diskriminaciją. Tai yra įstatymai ir praktikos, kurios sudaro palankesnes sąlygas toms grupėms, kurios istoriškai buvo nuolat diskriminuojamos, ypač dažnai stereotipizuojamos ir todėl niekada neturėjo galimybių pasiekti vienodo

28 lygio ir konkuruoti lygiavertiškai. Pozityvi diskriminacija dažniausiai yra taikoma švietimo ir įdarbinimo srityse. Tai yra kairiosios politinės minties idėja, todėl yra dažnai kritikuojama tiek iš liberalų, tiek iš konservatorių pusės.

2.3. Tolerancija kaip vienas iš požiūrių į kultūrinius skirtumus

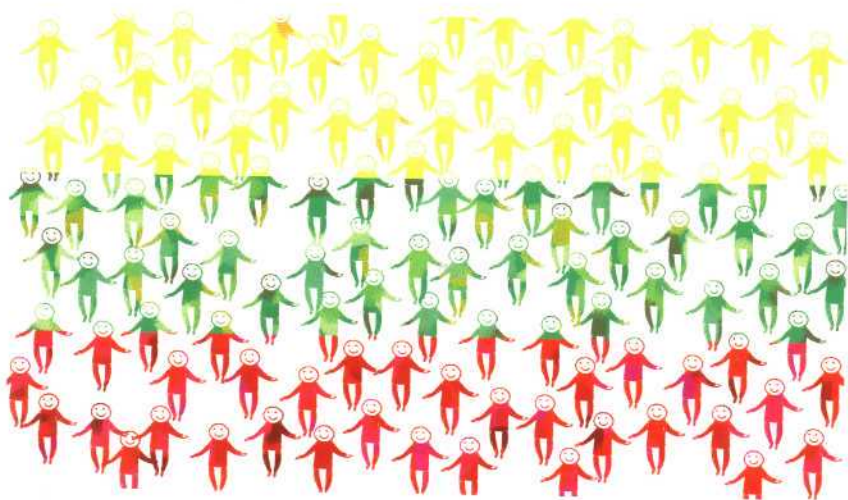
Kokį santykį su daugiakultūriškumu pasirenka valstybė priklauso nuo jos visuomenės ir politikų požiūrio į tradicijas bei politinės kultūros lygio. Taip pat yra svarbu šalies politikoje susiklostęs politinių ideologijų santykis. Nuo to, koks yra susiklostęs požiūris į mažumas ir dominuojančios kultūros reikšmę, priklausys ir pasirinktas daugiakultūriškumo modelis – integracija, asimiliacija ar separatizmas.

Siekdami, kad Lietuva būtų demokratinė respublika, turime puoselėti demokratijos tradicijas ir jas gilinti, todėl kultūrinis ir politinis separatizmas neturėtų būti traktuojamas kaip tinkamas politinis pasirinkimas.

Diskusijoje dėl to, koks prisitaikymo prie daugiakultūriškumo ir globalizacijos modelis turėtų tikti Lietuvai, svarbu prisiminti, kad Lietuva yra „Senojo pasaulio“ valstybė, turinti sudėtingą istorinį ir daugelio tautinių kultūrų veikiamą kontekstą, todėl tolerancija turėtų būti vyraujantis požiūris į kultūrinius skirtumus. Bandydami suprasti kitus, mes nuolat mokomės ir augame kaip individai

ir kultūra. Ne etnocentriškas, bet atviras priėjimas prie „kito“, noras pažinti kitas kultūras, praplečia mūsų socialinį, kultūrinį ir psichologinį supratimą ir netgi savęs pačių pažinimą.

Tačiau vien klasikine liberalia prasme suprantama tolerancija, kai teisė į savo kultūrą yra suprantama kaip teisė subalansuotai gyventi savoje kultūroje nesikišant į didesnę kultūrą ir laikantis ribų nepažeidimo principo, yra nepakankama šiandieniniame pasaulyje. Kitas lygmuo yra *Nediskriminacijos (pripažinimo)*, kuomet apimamas pirminis tolerancijos principas bei priduriama teisė į mažesnės kultūros pripažinimą tinkama bendruomenine kultūra platesniame sociume. Nediskriminacijos principas pripažįsta, kad mažumų individai turi turėti tokias pačias teises kaip ir daugumos individai. Šis principas apsaugo individus nuo diskriminacijos tautiniu, rasiniu, etniniu bei amžiaus ir lyties pagrindu. Net jei demokratinė valstybė apsisprendžia nežengti tolesnio žingsnio ir visiškai pripažinti daugiakultūriškumo poziciją (kuri gali būti kritikuotina įvairiausiais aspektais, įskaitant žmogaus teisių gynėjų pozicijas dėl itin tradicinių kultūrų lygiavėčio traktavimo), nediskriminacijos principas turėtų būti integruojamas.

3. Tarpkultūrinio ugdymo tikslai ir organizavimo gairės

31

Šiandienos švietimo sistema ir ypač bendrojo lavinimo mokykla, veikiamą didelės žmonių ir idėjų migracijos, nebegali išlikti homogeniška. Ji, kaip ir visi kiti socialiniai institutai, patiria greitą kaitą, dorojasi su panašios prigimties problemomis. O jos susijusios su nuomonių ir tradicijų įvairove sprendžiant tas pačias problemas, keliant ugdymo tikslus, organizuojant ugdymo procesą ir vertinimą, planuojant popamokinę veiklą, bendradarbiavimą su mokyklos svečiais. Mat kiekviena problema, idėja ar veikla gali būti skirtingai suvokiama ir sprendžiama (realizuojama) jauno ir vyresnio amžiaus žmogaus, moters / mergaitės ir berniuko / vyro, Lietuvos lietuvio ir Lietuvos ruso / lenko / žydo, pasiturinčios šeimos vaiko / mokytojo ir nepritekliuje gyvenančio vaiko ar mokytojo. Juoba, kad net ir būdamas panašioje padėtyje asmuo turi individualų požiūrį, savo nuomonę ir teisę ją reikšti bei ugdytis. Kaipgi organizuoti mokyklos gyvenimą ir gyvenimą pamokoje, kai mokykla tampa vis labiau atvira įvairovei? Šį atsakymą rasime suvokę, kas yra mokyklos kultūra ir kaip ji yra kuriama bei palaikoma, kokia tvarka ir požiūris į asmenį yra nusistovėję, kiek pagarbiai ir atsargiai brėžiama riba tarp „savo“ ir „svetimo“, kaip užtikrinama komunikacija tarp „aš“ ir „kito“, kaip konstruojamas mokyklos bendruomenės ir paskiro asmens tapatumas, kokiomis savybėmis jis pasižymi, kokios tradicijos ir principai mokykloje jau yra susiformavę, kas jų sergėtojai ir kiek jie atviri kaitai, kaip mokyklos bendruomenė komunikuoja tarpusavyje ir su gyvenamos vietos bendruomene bei aplinkinėmis institucijomis, kokie lokalūs santykiai puoselėjami ir tarptautiniai ryšiai plėtojami. Suvokus šiuos dalykus, visi naudojami mokykloje instrumentai (programos, metodai, mokymo priemonės, vertinimas) įgyja kitą prasmę, o mokytojai – naujas galimybes.

3.1. Ugdymo tikslai ir priemonės: asimiliacija ar integracija?

Prieš tai skyreliuose jau pateikėme bendriausius skirtingų daugiakultūrinio ugdymo koncepcijų tikslus, tačiau suprantama, kad pagrindinė problema, kurią sprendžia kultūros ir švietimo politikai yra kultūrų galių ir santykių problema. Kaip didesnės arba galingesnės kultūros elgiasi su mažesnėmis ar silpnesnėmis? Ar viena kultūra

turi įsiliėti į kitą ir joje „ištirpti“, prarasdamas savo savitumą ir išskirtinumą, ar visos kultūros turi turėti lygias teises vienoje teritorijoje, galiausiai, ar gali tas pačias teises turėti ta pati kultūra skirtingose teritorijose. Požiūris į integracijos ir asimiliacijos politiką pirmiausia priklauso nuo bendros šalies politikos, tačiau daug ką lemia ir tai, kokį pagrindinį kultūros segmentą mes išskiriame. Jei tai **tautinis aspektas**, gerbdami kitas tautas norime, kad jos išsaugotų savo ypatumą ir būtų integruojamos, o ne asimiliuojamos, jei tai **socialinis aspektas**, suprantama, kad išskirtinumo (turtuolis–vargšas) išsaugojimas yra socialinį teisingumą pažeidžiantis supratimas. Pabandydysime trumpai pristatyti, kuo skirsis tautinė, religinė, kalbinė asimiliacija nuo integracijos.

Svarstant įvairius požiūrius į tautų sugyvenimą, tradiciškai laikomasi trijų tipų modelių: **asimiliacijos** (priimti dominuojančios tautos gyvenseną), **„tautų katilo“** (įvairovės) ir **kultūrinio pliuralizmo** (skirtybių pripažinimo) nuostatos (Giddens, 2005). Jei JAV akivaizdžiausiai matosi „tautų katilo“ situacija, tai Europoje tebevyksta ginčas dėl to, kaip yra geriau ir saugiau, siekiant išlaikyti nedidelių Europos valstybių statusą: laikytis kultūrinio pliuralizmo ar asimiliacijos politikos. Anot konservatoriškai svarstančio Brubakerio (1998), manančio, kad tautinės valstybės reikšmė yra labai svarbi, todėl ir tautiniai prioritetai turi būti saugomi, Vidurio Europa „turi netvirtą ir daugialypę bendravimo su etnokultūriniais svetimaisiais tradiciją [...] su mažiausiai trimis skirtingais veidais: vienu švelniu diferencialistiniu, antru šiurkščiai (ir todėl dažnai neveiksmingai) asimiliacionistiniu, trečiu atstumiančiai disimiliacionistiniu“ (Brubaker, 1998, p. 265). Realiai matome, kad Vakarų Europos valstybės turi tvirtesnį apsisprendimą ir jau susiklosčiusias tradicijas, kuriose deklaruojant lygias teises visoms kultūroms pagal priimtus dokumentus (Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expression, 2005), vis tik pastebima tautų asimiliacijos politika (Prancūzija, Vokietija), o sykiu jai stipriai besipriešianti kovos dėl kultūrinių skirtybių pripažinimo politika, kurią atstovauja radikalūs arba kritinis daugiakultūriškumas (kritinė pedagogika) (Giroux, McLaren, 1999). Taigi visoms Europos šalims iškilusi dilema dėl kultūros politikos. Mat ji komplikuojasi ne tik sprendžiant klausimus, kaip turi sugyventi europinės kultūros, bet ir nustatant, koks santykis turi rasti su naujomis emigrantų bangomis, turinčiomis visiškai kitokį tikėjimą ir tradicijas (islamą, budizmas).

Tarpkultūrinio ugdymo judėjimas, prasidėjęs Europoje dar praeito šimtmečio 9 dešimtmetyje, siūlo pagarbiai žvelgti į kiekvieną kultūrą ir užtikrinti jai lygias teises švietimo ir socialinėje sistemoje, nereikalaujant kultūrinės asimiliacijos ir kultūrinio suniveliavimo, ieškoti „vienybės skirtybėse“. Mat „tarpkultūrininkams“, anot radikalūs daugiakultūriškumo atstovų, trūksta politinio skirtybių aptarimo.

Radikalūs daugiakultūriškumo atstovai griežčiau pasisako dėl kultūrinių ypatybių išsaugojimo ir teisių kiekvienai kultūrai integruotis gyvenamoje teritorijoje užtikrinimo. Be to, jie siūlo būtiniausiai įvesti mokymą apie daugiakultūriškumo ir demokratijos ryšius; apie tai, kaip demokratija turėtų užtikrinti ir kiek užtikrina lygias galimybes skirtingiems žmonėms.

Kultūros ir švietimo politikai pasiskirsto į tuos, kuriuos tenkina **kultūrinė įvairovė** (katilas), siekiant bendro sutarimo ir kolektyvinio sugyvenimo, ir tuos, kurie prioritetą teikia **kultūrinėms skirtybėms**, kviesdami užtikrinti kultūrų teisinį pripažinimą ir skatindami asmens ar jų grupių autonomiją. Pirmieji praktikuoja korporuotą daugiakultūriškumą. Tai tam tikra prasme padeda išsaugoti daugiau ar mažiau homogenišką visuomenę. Tuo tarpu kitas požiūris, teikiantis daugiau dėmesio skirtybėms, veda į heterogeniškos visuomenės kūrimą. Samprotavimai apie skirtybių reikšmingumą buvo vertinami kiek skeptiškai, baiminantis, kad neribotas skirtybių pripažinimas gali nulemti liūdnas pasekmes dėl tokioje skirtybių įvairovėje glūdinčių sugyvenimo pavojų, todėl teoretikų ir politikų siūloma atsižvelgti į abi socialinės sąrangos paradigmas (kultūrinės įvairovės ir skirtybių pripažinimo) ir jas derinti (McLaughlin, 1997), nors tai nėra lengvas uždavinys.

Šis požiūrių išsiskyrimas palietė švietimą ir pedagogiką. Ugdymo programų rengėjai ėmė svarstyti, į ką orientuotis jas rengiant: į mokyklos bendruomenę, kuriai pritaikoma unifikuota visus vienodai apie kultūrinę įvairovę mokanti programa, ar į etninių grupių kultūrinį savitumą ir individualizuotas programas, pagalbines priemones, padedančius integruotis mokytojus, kvotas renkant į įvairias tarybas, komitetus ir pan. Pirmuoju atveju, asimiliuojant būtų atveriamas kelias į homogeninę bendruomenę, antruoju – į įvairių grupių tautinio tapatumo išsaugojimą. Bendriausius orientyrus tarpkultūriniam ugdymui nusako UNESCO tarpkultūrinio ugdymo gairės (Guidelines for intercultural Education, UNESCO, 2006), kuriose pabrėžiama kultūrų dialogas, kuris apima tokius mokymo segmentus, kaip „žinojimas“, „veikimas“, „bendravimas“, „buvimas“. Jose kalbama ne tik apie kultūrinio paveldo puoselėjimą, bet ir „kultūrų difuziją“.

3.2. Dabarties tarpkultūrinio ugdymo iššūkiai ir problemos: nacionalinis, europinis ir pasaulinis aspektai

Akivaizdu, kad šiandienos atsivėrusių sienų pasaulyje tampa sunku apsispręsti dėl savo kultūrinio tapatumo ir suprasti, kaip mažesnės kultūros išgyvena sąveikaudamos su didesnių teritorinių vienetų ar sąjungų kultūromis.

Tikėtina, kad kiekvienam asmeniui yra svarbi savo gimtinė, artimiausia aplinka, miestas, kurie yra puoselėjami, tačiau artimiausias lokalumas negali būti

34 apmąstomas be platesnių pilietiškumo horizontų, tarp kurių, pirmiausia – nacionalinė valstybė, o po to ir Europos Sąjunga bei galiausiai – pasaulis. Vis dažniau kalbama apie tai, kad nacionalinių valstybių reikšmė mažta didėjant Europos Sąjungos ar pasaulinių organizacijų įtakai. Vieni mano, kad tai natūralus, pasaulio galias perskirstantis, procesas, kiti mano, kad su tokiu galių paskirstymu reikia

kovoti, teikiant prioritetą nacionalinių valstybių stiprios kultūros politikos kūrimui. Padėtį komplikuoja dar ir tai, kad auga generacija, kuriai lokalizacija tampa nelabai svarbi (jų tėvai, giminaičiai gyvena keliose skirtingose pasaulio vietose, pvz., Londone ir Vilniuje, ar Kaišiadoryse ir Berlyne) dėl to, kad aplinkybės verčia arba leidžia dirbti / mokytis svetur ir tai derinti su darbu ar mokymusi tėvynėje. Juoba, kad tinklaveikos vi-

suomenė, kurios komunikacija pagrįsta internetiniu bendravimu, asmeniui leidžia ne tik momentaliai pasiekti tolimiausius pasaulio kraštus, žinoti naujienas, bet ir komunikuoti su artimaisiais, kolegomis, bendradarbiais, tvarkyti reikalus, spręsti problemas. Tai keičia supratimą apie kultūras, jų pasiekiamumą ir išskirtinumą. Ne vienas tampa abejingas kultūriniais skirtumams, nuo kurių tarsi nuplėšiama „paslapties“ skraistė. Kultūrinis prieinamumas leidžia kurtis hibridiniam tapatumui, kuris yra traktuojamas kaip asmens apsisprendimo reikalas, t. y. gali priskirti sau skirtingų kultūrų ypatumus: būti lietuviu, europiečiu ar pasaulio piliečiu, kataliku ar budistu, tradicinės valstybės kultūros ar subkultūros atstovu. Apie tokį kultūrinį tapatumą jau ne vieną dešimtmetį kalba teoretikai P. McLarenas, H. A. Girouksas, kuriems rūpi, kad svarstant kultūros santykius, būtų panaikintos binarinės perskyros, kai jau yra susiformavę tokie hibridiniai tapatumai kaip kreolai, metisai. Bet kokia binarinė pozicija jų atžvilgiu (juodas / baltas) yra neteisinga. McLarenui hibridizacija reiškia tapatumo ribų deorientaciją arba tapatumo centro perkėlimą, išfigūravimą. Tapatumai, anot jo, „išsilieja“, kinta, jiems būdinga vidinė įvairovė, bet ne stabilumas. Tapatumai priklauso ir nuo dominuojančios politikos, ekonomikos, ideologijos, ir nuo kiekvieno asmeninės patirties (McLaren, 1999). Kitaip tariant, pabrėžiamas sąmoningas savo tapatumo kūrimas, pasipriešinant dominuojančiųjų

35 galiai, asmens autonomijos varžymui. O pasipriešinimas reiškiasi tapatumo, kaip savikūros laisvės reikalavimu ir atsakomybe.

Tačiau toks asmens tapatumo kūrimo procesas priklauso ne tik nuo paties asmens, bet ir nuo valstybės kultūros ir švietimo politikos, mokyklos programų ir ugdymo proceso. Mokykla, atsiverdama įvairovei, kartu atsiveria ir kitokiai švietimo politikai, kuri ne visuomet yra teisingai atpažįstama ir įvertinama, ne visuomet suprantama, kad toks atvirumas gali reikšti ir pasidavimą mokyklos indoktrinavimui. Juk matome, kad mokyklos siekia europinių ar pasaulinių standartų, pasaulinių ekspertų pripažintų kompetencijų ir pan., tačiau neužduodamas klausimas, ar tikrai reikalingi tokie standartai, kaip jie pakreips būtent šios valstybės mokinių gyvenimą. Juk projektuodamos globalius ar europinius interesus, tarptautinės organizacijos nedaug tegalvoja apie atskiro asmens gerovę, jo egzistencinę patirtį konkrečioje mokyklos bendruomenėje, konkrečioje pamokoje. Taigi problema, kaip užtikrinti dermę tarp to, kas siūloma tarptautiniu mastu per tarptautinius dokumentus, projektus, bendradarbiavimo sutartis ir to lokaliai prasmingo ugdymo turinio, turi būti sprendžiama vietoje vietos valdžiai ir patiems mokytojams priiimant atsakomybę. Tarptautinės patirtys yra labai naudingos, tačiau neturi užgožti savo artimiausios aplinkos problemų išmanymo ir sprendimų specifikos.

Svarstydami kultūrų teritoriniu mastu problematiką, susiduriame su tokio- mis kultūrinėmis problemomis:

Nacionaliniu mastu: nacionaliniai, europiniai ar globalaus pasaulio prioritetai ir standartai?

Europiniu mastu: Europos Sąjunga – tik teritorinis skirtingų savitų valstybių junginys ar turintis bendrą savitumą junginys, kurį privalu saugoti ir puoselėti nuo globalaus pasaulio niveliuojančio invazijos pvz., manant, kad Europos egzistencija galima tik bendros krikščioniškos religijos pagrindu (Mannent, 2008) ar koku kitu bendru pagrindu?

Svarstant **globaliu mastu**, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad globalizacija ne tik atveria galimybes, bet ir niveliuoja, standartizuoja, o kartu dar ir fragmentuoja ugdytinių mąstymą. Pasimetama daugelyje įvairios ir labai skirtingos informacijos, taigi kiekvieno asmens realybės „vaizdas“ gali būti dėliojamas iš skirtingų elementų, galbūt net visai atsitiktinių arba, atvirksčiai, tendencingai jam peršamų.

3.3. Kultūrinė įvairovė ir mokyklos kultūra

Mokyklos kultūra yra vienas iš svarbiausių sėkmingo ugdymo veiksnių. Ji tarsi langas, padedantis pamatyti daiktus tokius, kokie jie yra, tai – „situacijos

36 unikalumas“, organizacijos buvimo būdas, ar, antropologiškai tariant, tradicijos, papročiai, simboliai, pasakojimai ir kalba (Stoll, 1999). Tačiau dar ir šiandien manoma, kad kultūra lieka „juodąja skylė“: kad ir kiek pastangų dedama, rezultatai keičiasi labai nežymiai. Daugiausia kaitos ryškėja administravimo sektoriuje, o sykiu ir kontrolėje. Tačiau net ir šis nepajėgus užtikrinti norimų rezultatų. Tai liudija, kad mokyklos kultūra yra labai sudėtingas, tarsi gyvas organizmas, jautriai reaguojantis į aplinkos pokyčius. Anot Shaules (2007), kultūrinis ugdymas(is) – tai gyvenimiškos patirties apibūdinimas susiduriant su nepažįstama kultūrine aplinka ir adaptuojant naujai išskylančius poreikius. Vis tik galima atpažinti natūraliai mokyklos kultūrą keičiančius procesus ir mokyklos bendruomenės sąmoningai valdomus procesus vienokiai ar kitokiai kultūrai palaikyti.

Laikmečio diktuojami mokyklos kultūros pokyčiai:

- IT gausėjimas ir intensyvumas bei dėl to besikeičianti kalba ir komunikacijos formos;
- bilingvizmas ir multilingvizmas (dviejų ar daugelio kalbų mokymas, žinojimas, vartojimas ir naudojimas komunikacijai);
- vartotojiška kultūra ir vartojimo mokymas;
- vadybinių kompetencijų reikšmė;
- daugiafunkcinis mokyklos pobūdis;
- lokalių tradicijų pristatymas tarptautiniu mastu ir jų įvairovės vienoje mokykloje plėtimas.

Šiuos pokyčius sunku valdyti, tačiau įmanoma. Gali nutikti taip, kad vienus pokyčius dirbtinai sustabdžius, jiems poreikis bus patenkinamas už mokyklos ribų. Vadinasi, reikalingas subalansavimas. Tačiau protingas subalansavimas taip pat gali labai skirtis, priklauso nuo to, kokia politika mokykloje bus pasirinkta ir kiek jis atlieps nacionalinę švietimo politiką.

Pokyčių reguliavimas gali būti užtikrinamas tam pasitelkiant:

- ugdymo turinį: tradicinis ar modernus;
- požiūrį į kultūrinį perdavimą: tęstinumas ar inovatyvumas;
- vertybes: paklusnumas ir autoritetų pagarba ar savarankiškumas ir asmeniniai sprendimai;
- filosofiją: pragmatizmas, biheviorizmas ar egzistencializmas ir humanizmas;
- religiją: tradicinė šalyje vyraujanti religija ar *daugia-* ir *tarpreligiškumas*;
- požiūrį į tautiškumą (daugiatautis, pabrėžiant dominuojančią vieną tautą ar daugiatautis, pabrėžiant visas toje teritorijoje nuo seno gyvenančias tautas ar daugiatautis, pabrėžiant visas toje teritorijoje / mokykloje atstovaujamas tautas);

- 37
- segregaciją: talentingi, gabūs, mažiau gabūs, mokiniai su negalia;
  - mokinių atranką, pvz., priimami tik iš tos mokyklos rajono. Jei ši mokykla yra „brangioje zonoje“, užtikrinamas pasiturintis kontingentas;
  - mokesčių už mokslą: privačiose mokyklose užtikrinama atitinkama į vaiko poreikius orientuota kultūra, lengviau sukuriama infrastruktūra;
  - mokytojų atranką: geri specialistai ar tiesiog nuoširdūs mokytojai;
  - administravimo mechanizmą: savivalda, žemesnių grandžių įgalinimas ar aiški hierarchija ir subordinacija;
  - mokyklos tvarką: daugiau laisvių ar daugiau ribojimų / nuobaudų;
  - atvirumą ar uždaramą *Kitiems*, norintiems dalyvauti mokyklos gyvenime (tėvai, soc. partneriai, neformalaus ugdymo organizacijos ir kt.).

Šiuos dalykus Lietuvoje dalinai apibrėžia nacionaliniai švietimo dokumentai: įstatymas, gairės, bendrosios programos, tačiau daug kas priklauso ir nuo mokyklos administracijos bei bendruomenės požiūrio. Kaip bus nustatytas santykis tarp šių kraštutinumų, tokia bus besiformuojanti mokyklos kultūra. Tai, kad mokykla turi turėti savo veidą, t. y. savo išskirtinumą, unikalumą, patvirtina ir tyrimai Lietuvoje, kurie rodo, kad kuo aiškiau išreikštą filosofiją mokykla turi, tuo jos mokiniai rodo geresnius pasiekimus ir yra labiau patenkinti mokyklos klimatu. Vadinasi, mokykla turi rasti savo stipriąsias puses ir išskleisti savo potencialą, suderinus prioritetus su visa mokyklos bendruomene, demokratiškai. Žinoma, savita kultūra bus ir tuomet, kada mokyklos valdžia elgsis labai autoritariškai, turės aiškią paklusnumo ir subordinacijos užtikrinimo sistemą, ribos mokinių pasirinkimus, leidžiant rinktis tik iš kelių jau patikrintų ir administracijai patogių alternatyvų. Tokios mokyklos taip pat turi paklausą ir negalima neigti jų teisės į veiklą, jei jose nepažeidžiamos vaiko teisės. Ar verta vaiką leisti į tokią mokyklą, sprendžia tėvai. Nepatogumų gali iškilti tuomet, jei tame rajone bus tik vieno tipo kultūros mokykla, o susisiektis su kitais rajonais nepatogus. Tuomet tėvų galiybės rinktis mokyklą nukentės.

Šiuo metu Lietuvoje turime nemažai pavyzdžių, kuomet mokyklos organizuoja savo kultūrą labai skirtingai: pvz., Vilniaus Valdorfo mokykla, Jėzuitų mokykla, Kauno technologijos universiteto gimnazija, Vilniaus licėjus, Juozo Balčikonio gimnazija, „Saulės“ gimnazija, Kazio Griniaus vidurinė mokykla ir t. t.

Be abejonės, savitos kultūros buvimas nieko nesako apie tarpkultūrinį santykį pačioje mokykloje. Bene gražiausiai tai, kaip puoselėti kultūrinį sąmoningumą ir tarpkultūriškumą mokykloje yra apibūdinusi Meilė Lukšienė, teigdama, kad „ugdymas, tai kultūros proceso dalis“, kurioje daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama „natūraliai žmogaus terpei“, tai yra savo tautos kultūriniam paveldui,

38 simbolikai, jų semantikai, kurioje svarbu „laiduoti ir atskiram individui, ir tautai kultūros lygi, kuris padėtų abiem įsiriškuoti į dabarties pasaulio tapsmą“, kai „kultūros paveldas derinamas su moderniąja informacija taip, kad ji įeitų į žmogaus sąmonę jam savu pavidalu ir neardytą savosios kultūros branduolio, jos konstantos“ (Lukšienė, 2000, p. 40). Šiuo atveju lieka mįslė, kas jaunuolio suprantama ir vadinama „sava“ kultūra. Gal tai valstybinė simbolika, gal tautos tradicijos, architektūra ir tautosaka, bet visiškai ne išimtis yra tai, kad tas pažymins „sava“ šiandien reiškia „Facebook“ bei kitų tinklų kultūrą, naujus, jau tapusius savais, simbolius, naują žodyną, elgesio kodą ir vertybes.

3.4. Ugdymo turinys

Yra daug ugdymo turinio apibrėžčių ir teorijų. Autoriai apibūdina, kad ugdymo turinys gali būti suprantamas kaip *bendroji programa*, kaip *visas turinys, susijęs su ugdymu* ir kaip *ugdymo temos*, tuo tarpu A. Rossas (2000) didžiausią skirtumą mato tarp to ugdymo turinio, kuriuo rengiami plačių kompetencijų abiturientai, kūrybiški jaunuoliai ir tokie, kurie užtikrintų ekonomikos ateityje augimą, t. y. rengiami asmenys konkrečiai profesijai. A. V. Kelly (1999), išskyrė dvi pagrindines *curriculum*, t. y. ugdymo turinio, sampratas: orientuotą į rezultatus ir orientuotą į procesą. Nepaisant to, kad švietimo politikai labiau vertina tai, kas gali užtikrinti numatytus rezultatus, švietimo kaitos tendencijos rodo, kad populiarėja *curriculum* kaip proceso, per kurį įgyjama patirtis, samprata. Tuomet ugdymo paskirtis – ugdyti aktyvų individą, gebantį ir įgyjantį galių kurti ir kontroliuoti savo gyvenimą. Ugdymas čia suprantamas kaip įgalinimo procesas, padedantis ugdytiniui išvystyti gebėjimą kritiškai mąstyti, išplėtoti savąjį požiūrį į pasaulį, veikti autonomiškai ir atsakingai. Galutinis šio proceso pasiekimas – išugdyta asmeninė kompetencija. Tokioje ugdymo programoje svarbiausia yra ne *kas* perteikiama, o *kaip* perteikiama ir *kodėl* tai svarbu perteikti. Toliau mes aptarsime visus aspektus, pirmiausia, *kas ugdoma*, t. y. turinį, po to *kaip*, skirdami poskyrį apie metodus ir galiausiai *kodėl*, skirdami poskyrį apie kultūrinį tapatumą.

Tarpkultūrinio ugdymo turinys paprastai reglamentuojamas Švietimo arba ugdymo turinio gairėse bei bendrosiose programose. Šiuo metu Lietuvoje neturime atskiros bendrosios tarpkultūrinio ugdymo programos, tačiau turime integruojamąją kultūrinio sąmoningumo ugdymo programą (2005). Be to, turime valstybinius, švietimą reglamentuojančius dokumentus, kuriuose yra pabrėžiama pagarba kultūrinei įvairovei (Švietimo įstatymas, Švietimo gairės, Ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategija). UNESCO komi-

39 sijoje dar 2006 m. buvo patvirtinta Tarpkultūrinio ugdymo gairės, kuriose daug dėmesio skiriama kultūrinei įvairovei, plečiantis europinių tautų komunikacijai.

Tarpkultūrinio ugdymo turinys gali būti konstruojamas kaip:

- atskiro mokomojo dalyko turinys;
- integruojamasis į kai kuriuos dalykus (pvz., istorija, pilietiškumo ugdymas, etika, užsienio kalba);
- visus dalykus (t. y. visuose mokomuosiuose dalykuose turi būti integruojamos atitinkamos nuostatos ir vertybės);
- visą mokyklos gyvenimą.

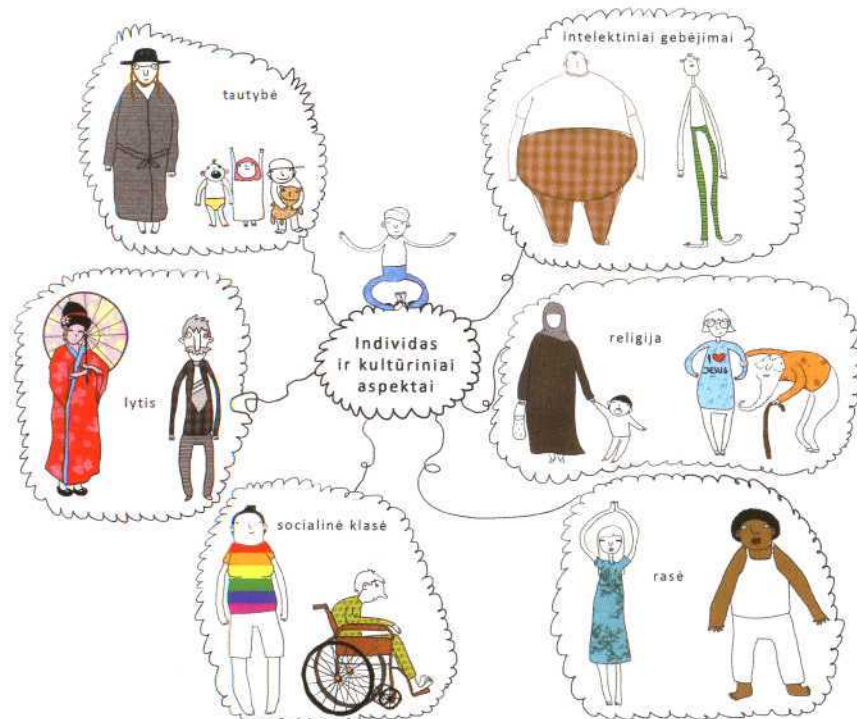
Ugdymo turinį suprantame daug plačiau nei atitinkamų temų mokymą(si). Tai pirmiausia tikslai ir uždaviniai, po to vertybinės ir didaktinės nuostatos, numatytos išugdyti kompetencijos, tuomet temų sąrašas, metodai, mokymo priemonės ir vertinimo būdai.

Tačiau svarbiausias dalykas kalbant apie ugdymo turinį yra **vertybinės nuostatos**: *pagarba savo gyvenamai valstybei, tautai ir kitam jos gyventojui, atsakomybė, tolerancija, socialinis teisingumas, rūpestingumas ir empatija*; ir **didaktinės nuostatos**: *demokratiškas santykis su kitais ir kitokiais, nuomonės autonomiškumo puoselėjimas, bendradarbiavimas, dialogas, kritiškumas ir refleksija, intelektualinė drąsa*. Šios nuostatos turi apimti visą mokyklos gyvenimą ir būti realizuojamos per kiekvieną pamoką. O integruojant konkrečias **temas** į pamokas, reikia kruopščiai pasirengti planus, kuriuose yra išskirtos svarbios tarpkultūriniam supratingumui mokytis aktualijos (istorijos, faktai, teorijos), numatytos priemonės (vadovėliai, mokymo priemonės, ištraukos iš mokslo, publicistinės ar grožinės literatūros, kino ištraukos, nuotraukos ir pan.), užduotys, vertinimo sistema ir kriterijai.

Gana paprasta integruoti tarpkultūriškumo temas į istorijos pamokos turinį, pasirenkant *tautinį tarpkultūriškumą* ir aptariant skirtingų tautų sugyvenimą Europoje ir Lietuvoje XVII ar XIX amžiuje *ar tarpkultūriškumą lyties požiūriu*, t. y. vyro

ir moters vaidmenis XVIII amžiuje, ar *kalbiniu požiūriu*, t. y. kalbų vartojimą skirtingose šalyse. Rasime gana nemažai medžiagos istorijos ir kituose socialinio ugdymo vadovėliuose. Tačiau, jei nutarsime vieną iš aspektų integruoti į matematikos ar fizikos pamoką, pasirengti užims daugiau pastangų. Nes ir per fizikos pamoką galima aptarti *moters ir vyro vaidmenis* fizikos dėsnių atradimuose ir kaip jie palaipsniui keitėsi, tokiu būdu provokuojant mokinius svarstyti, kiek moterys ir vyrai buvo / yra marginalizuojami. Toks lyties svarstymo aspektas tinka ir matematikos pamokoms. Kitą pjūvį pasirinkus, pvz., *tarpkultūriškumą tarpreliginiu aspektu* galima svarstyti, kaip vienos ar kitos religijos priešinosi mokslininkų fizikiniams atradimams, kaip buvo ieškoma kompromisų ir laužomi nusistovėję stereotipai. Be abejonės, šių temų integravimas neturi užgožti pagrindinio dalyko turinio (pvz., fizikos, matematikos ar kt.), tačiau suvokiant, kad gyvename moderniaje besikeičiančiame pasaulyje, pagrindų samprata plečiama, prisiderinant prie dabarties pasaulio iššūkių ir socialinę, ir sugyvenimo problematiką iškeliant į prioritetus. Akivaizdu, kad vienu ypu visų tarpkultūriškumo pjūvių neapreprsime, taigi mokytojo valia ir atsakomybė, kuriuos

1 pav. Kultūrinis asmens tapatumas

tarpkultūriškumo pjūvius į kurias pamokas integruoti. Palaipsniui ir tolygiai pamokose paskirstant temas pagal atskirus tarpkultūriškumo pjūvius (1 pav.) užtikrinama kultūrinės kompetencijos ugdymas pasitelkiant tarpkultūriškumo metodologiją.

Tokiu būdu užtikrinamos mokinio **kompetencijos**, dokumentuose apibrėžiamos kaip pagrindinis ugdymo proceso siekinys. Jas sudaro žinios, vertybinės nuostatos ir gebėjimai. Lietuvos nacionaliniuose dokumentuose nėra apibrėžiama tarpkultūrinio ugdymo kompetencija, tačiau yra *kultūrinė* arba *sociokultūrinė kompetencija* ir jai artimos – *socialinė*, *komunikacinė* kompetencijos. Akivaizdu, kad tarpkultūrinis ugdymas apima daugiau nei vieną kompetenciją. Jis padeda moksleiviui su mokytojo pagalba įgyti ir plėtoti *asmeninę*, *kognityvinę*, *socialinę*, *komunikacinę*, *kultūrinę* ir kitas kompetencijas, kurios yra apibrėžiamos bendrosiose ir integruojamosiose programose.

3.5. Kultūriniai skirtumai, kuriuos nusako „tarp“ švietime: rasinė, tautinė, religinė, kalbų, lyčių, socialinių klasių, intelektinio pajėgumo įvairovė

Pateiksime kultūrinių skirtumų apibūdinimą skirtingais aspektais, kurie jau buvo paliesti ankstesniuose skyreliuose, bet šiuo atveju pabrėšime ne nuostatas, kuriomis naikinami skirtumai ir stereotipai, o požiūrius į tuos skirtumus. Tai turėtų pagelbėti konstruojant ugdymo turinį, pasirenkant tarpkultūriškumo aspektą ir jį atskleidžiančią medžiagą (vadovėlių, mokymo priemonių, papildomų šaltinių). Trumpai pateiksime, kaip ir kokios teorijos traktuoja kultūrinius skirtumus ir jų kaitą ateityje:

Rasinės ir tautinės įvairovės aspektas. Rasinė įvairovė pasaulyje tebekelia daug iššūkių. Teoriškai visi sutaria dėl to, kad visos rasės yra lygios ir turi turėti vienodas teises, tačiau neneigiama, kad skirtingų rasių intelektualiai gebėjimai siek tiek skiriasi. Vieni yra daugiau linkę į erdvinį, kiti – matematinį-analitinį, dar kiti – kinestetinį intelektą ar dar kitokį tyrėjų įvardintą intelektą. Tačiau skiriasi ne tik rasės, bet ir kiekvienas žmogus, tad pernelyg tų ypatumų sureikšminti neverta. Taigi šiuolaikiniai teoretikai rasinių skirtumų svarstymus traukia į šalį, didesnę prioritetą teikdami tautiniams ypatumams. Tauta, anot A. D. Smitho (1994), yra įvardinta žmonių bendruomenė, turinti bendrą istorinę teritoriją, bendrą atmintį ir kilmės mitus, standartizuotą viešąją kultūrą, ekonominius ir teritorinius ryšius, bendras įteisintas visas jos narių teises ir pareigas. Čia išryškėja pavojus supainioti pilietinius-teritorinius ir etninius-genealoginius parametrus. A. D. Smith dichotominis tautos, kaip *pilietinės tautos*, susijusios

su teritorija, tautos narių priklausymu politinei bendruomenei, pilietybe, bendrais įstatymais, pilietine ideologija, ir kaip *etninės tautos*, suvienytos etninės kultūros, apimančios kalbą, religiją, bendrą istorinę praeitį ar genealoginę kilmę (kitur dialektus, papročius ir tradicijas), supratimas tampa pagrindiniu ginčų objektu (Šutinienė, 2006). Tačiau akivaizdu, kad *paveldėto tapatumo samprata išstumia konstruojamo tautinio (etninio) tapatumo sampratą*. Tautinis tapatumas gali būti apibūdinamas kaip:

- 1) susitapatinimas su tauta;
- 2) priklausantis nuo istorijos ir visuomenės konstruktas;
- 3) naratyvas – komunikacinis veiksmas, sujungiantis praeities įvykius, dabartį ir įsivaizduojamą ateitį;
- 4) santykis tarp „savo“ ir „kito“ tapatumo (pgl. Taljūnaitė, Labanuskas, 2009). Žinomos skirtingos tautinio ugdymo tendencijos, atspindinčios švietimo politiką:

- *konservatyvusis požiūris* – apsaugoti etnines grupes, užtikrinant jų įvairovę;
- *liberalusis požiūris* – nepabrėžti skirtumų, orientuojantis tik į tai, kas bendra, sieja, o ne kas skiria, ir tik į tai, kas duoda didesnę naudą laisvos rinkos ir vartojimo visuomenės sąlygomis;
- *kritinės pedagogikos požiūris* – pabrėžti skirtumus, bet jokių grupių nemarginalizuoti (neatskirti).

Tarpkultūrinis ugdymas turėtų užtikrinti susikalbėjimą tarp skirtingų tautų mokinių visais požiūriais, tačiau jis geriausiai vyksta, laikantis kritinės pedagogikos ir liberalaus požiūrio.

Religinės įvairovės aspektas

Šiandien plačiai diskutuojama apie naujas religingumo formas, asmens tapatumo konstravimą religiniu pagrindu, svarstomi religingumo ugdymo ypatumai, dvasinis, tarpreliginis, tarptikybiniis ugdymas.

Tradiciškai religinis ugdymas vykdomas privačiose arba bendruomenių mokyklose. Lähnemanas ir Schreineris (2009) mano, kad valstybinių mokyklų vaikai lygiai taip pat, kaip ir privačių, turi teisę mokytis religijos, juolab, kad pastaruoju metu norinčių sugrįžti prie krikščioniškų vertybių daugėja (Klein, 2009). O štai Prancūzijoje vietoj religinio ugdymo buvo pasiūlytas *laïcité* principas, vengiantis religinėmis tiesomis ir dogmomis paremtos ideologijos ir siūlantis etinę laikyseną *Kito* atžvilgiu. Jis atsirado kaip priešstata katalikų bažnyčios įtakai, kaip skatinimas kalbos ir minties laisvės. Kai kurie teoretikai ima kalbėti apie religingumą kaip dvasingumą ir mokytoją, kaip „sakralumo mokytoją“, kuriam svarbu

ne išoriniai, o tik vidiniai dalykai (Wexler, 2007) ir kad pliuralistiniame globaliame pasaulyje svarbu ugdyti dvasingumą, kuris, nepriklauso nuo religinių formų, yra vaikui natūrali duotybė (Scott, 2006).

Kalbant apie Lietuvos atvejį, manoma, kad čia neišnaudotas krikščioniškos filosofijos ir jos vertybių ugdymo stiprinimas (McLaughlin, 1997). Teigiant, kad Europą ir jos nares vienija krikščioniškas ugdymas, siūloma galvoti apie tapatumo stiprinimą būtent tuo pagrindu, užuot teikus prioritetą *Kitam* ir *Kitokiam*, kuris yra visai kitos kultūros ir religijos (Mannent, 2008). Kita vertus, anot postmodernizmo filosofų, religingumas turėtų būti laukiamas kitu pavidalu, kuriame neskiriamos religijos, nes yra ne religijos, o religija, ne dogmos, o sakralumo patirčių pėdsakai, nuotrupos, kurios šiandien naujai išgirstamos, renkamos, dėliojamos, perinterpretuojamos (Derrida, Vattimo ir kt., 2000).

Nuomonių daug, tačiau Europos komisijos raportais ir strategijomis remiantis galime išskirti tokias tendencijas ir rekomendacijas:

- laisvas apsisprendimas, kuo tikėti, pirmumą teikiant individualiai filosofijai;
- kiekvienas gali rinktis, kokią religiją išpažinti ir jam suteikiamos teisės atitinkamai grupei priklausyti ir gerbti kito pasirinkimą;
- ugdymas turi vykti žmogaus teises ginančių dokumentų pagrindu;
- nėra tarptautinio ar europinio standarto, todėl religijoms mokyti atsiranda vis daugiau įvairovės;
- mokymas apie religijas mokykloms yra labiau tinkamas nei religinis (konfesinis) mokymas;
- mokant apie religijas, parenkama atitinkama metodologija (fenomenologinė, hermeneutinė) ir dirbama su įvairiais tekstais, padedant atrasti kiekvienam suprantamus ir artimus dalykus;
- religinis švietimas būtinas ne tik mokiniams, bet ir mokytojams, administracijai;
- religinės pažiūros derinamos su psichologijos bei kitų mokslų naujovėmis ieškant dialogo.

Lietuvoje religiniam ugdymui numatyta tikybos (katalikų, liuteronų, kalvinistų, stačiatikių, karaimų) bendrosios programos ir religijos filosofijos programa (XI kl.) bei religijotyros programa (XI–XII kl.). Tačiau dvi pastarosios dėl pačių įvairiausių priežasčių nepopuliarinamos ir labai mažai praktikuojamos, todėl moksleiviai tradiciškai susipažįsta tik su savo pasirinkta religija, mažiau sužino apie kitas. Iš dalies su jomis supažindina etikos ir istorijos bei geografijos mokymo priemonės.

Stokodami lytiškumo ugdymo kompetencijų, dažniausiai mokytojai vadovaujami lyčių stereotipais, juos perduoda mokiniams. Daugelis tyrimų Lietuvoje rodo, kad vyraujantys lyčių stereotipai – patriarchaliniai, taigi šių laikų kontekste pažeidžia lygių galimybių principus, kuria prielaidas lyčių diskriminacijai.

Prielaidos lyčių diskriminacijai atsirasti mokykloje:

- lingvistinis šališkumas, kuris reiškia, kad kalbant apie visus žmones vartojamas vyriškosios giminės įvardis;
- lyčių stereotipai, priskiriantys vyrams ir moterims atitinkamus socialinius vaidmenis. Tradiciškai visuomenėje vyrauja nuomonė, kad moters vaidmuo yra ne toks reikšmingas kaip vyro, o vyro gyvenimo būdas yra laikomas norma;
- moters neregimumas ir jos pateikimas kaip silpnosios lyties. Ji šeimoje laikoma ne lygiaverte ir lygiateise vyro partnere, o kaip nuosavybė, privalanti atlikti buitines darbus, traktuojama kaip meilės objektas ar vaikų gimdytoja;
- mergaičių orientavimas tik į šeimą, vaikų auginimą ir auklėjimą, namų ruošą, berniukų – į fizinį, vadovaujantį ir intelektualinį darbą;
- įsitikinimas, kad vyrai yra karjerą darantys darbuotojai, o moterys – „tiesiog darbuotojos“;
- moteris laikoma ekonomiškai priklausoma nuo vyro;
- netolygus darbų ir atsakomybės pasiskirstymas šeimoje. Nevienodos teisės ir pareigos auklėjant vaikus. Tėvai vyrai prisiima nepakankamą atsakomybę už vaikų ugdymą šeimoje.

Lytiniu ugdymu ir lytiniu švietimu ugdoma pagarba kitai lyčiai, teigiant, kad visos lytys yra lygiavertės ir įvairūs santykiai tarp jų taip pat turi būti toleruojami. Siekiama vengti tokių šališkumų kaip:

- kalbinis šališkumas (pvz., angl. k. *mankind, mailman, policeman* arba lietuvių kasdienėje kalboje įprasta apie šeimą apibendrintai sakyti: *Juožai išvyko į sodybą*, tarsi tik vyras turėtų vardą, pagal kurį atpažįstama visa šeima);
- stereotipai planuojant karjerą: vyras – policininkas, karys, prezidentas, verslininkas (stiprus, aktyvus); moteris – mokytoja, seselė, gydytoja (silpna, trapi, kukli);
- stereotipai planuojant šeimą: šeima – tai vyras, žmona, sūnus, dukra, turintis didelį šunį ir sodybą, į kurią vykstama prašmatniu automobiliu.

Lytinis ugdymas siekia užtikrinti lygias galimybes berniukams ir mergaitėms bei užtikrinti jų pagarbą kitos lyties įvairovei (storas(a), aukštas(a), stiprus(i), silpnas(a), skirtingų įsitikinimų, daugiau ar mažiau gražus(i)).

Kalbėdami apie socialinį teisingumą, steigiant santykį tarp skirtingų socialinių grupių, negalime išvengti socialinės lygybės problematikos. Ji traktuojama skirtingai. Galima išskirti penkių lygmenų požiūrį į socialinę lygybę švietimo srity:

1. nesidomėjimas teisingumu arba „natūrali“, „libertarinė“ pozicija;
2. prieinamumo ar galimybių lygybė, pagal kurią siekiama, kad socialinė kilmė neturėtų įtakos mokykloje;
3. lygybė, kuomet suteikiamos tos pačios mokymosi sąlygos (mokyklos, programos ir t. t.) visiems;
4. pasiekimų ir akademinės sėkmės lygybė, kai siūloma pozityvi diskriminacija pradinėms nelygybėms panaikinti;
5. socialinių pasekmių lygybė, kuomet ugdymas individualizuojamas, nepaisant hierarchinių skirtumų. (Purvaneckienė, Čiužaitė, 2010).

Socialinės nelygybės supratimui kryptį nurodo nacionalinė socialinė ir švietimo politika. Tradiciškai laikomasi nuomonės, kad tų pačių mokymosi sąlygų suteikimas (3 lygmuo) užtikrina socialinę lygybę. Tačiau pastebima, kad diskriminacija socialinių klasių atžvilgiu prasideda jau tuomet, kai mokyklos kuriamos jas pritaikant socialinei padėčiai. Tuomet:

- skiriamos miesto valstybinės, miesto privačios, rajono centrų, kaimo ir parapijinės mokyklos;
- mokiniai paskirstomi pagal IQ testą;
- mokiniai grupuojami pagal pajėgumą;
- mokytojai dirba tendencingai socialinių klasių atžvilgiu.

Mokyklų vadovai ir mokytojai, dirbdami pagal oficialią švietimo politiką, dar naudoja ir įvairius papildomus instrumentus, padedančius jiems patogiai dirbti, t. y. taikyti paslėptas programas (*hidden curriculum*), kurios leidžia siekti norimų tikslų visiškai nesiorientuojant į jokias socialinio teisingumo paradigmas, dažniausiai didinant atskirtį. Juk akivaizdu, kad mokyklai patogiau dirbti surenkant panašaus socialinio statuso šeimų vaikus ir šitaip išvengti iš jų derinimo kylančių problemų. Be to, jau pasiturinčių ir gerą išsilavinimą turinčių šeimų vaikai užtikrina pastovų kultūrinį ir socialinį kapitalą (Bourdieu, 2007) ir mokykla siekia jį reprodukuoti, o ne keisti integruojant žemesnes socialines klases. Ypač patogiu tam naudoti *pedagoginį verbalinį kodą* (Bernstein, 1999), kuris pasireiškia kaip, palyginus su vidutiniu, sudėtingesnis tekstas, suprantamas tik tiems, kurie ateina iš „edukuotų“ šeimų ir geba lengviau įsisavinti medžiagą. Tie, kurie mokytojo teksto nuo pat pradžių nesupranta, ima atsilikti, o tam, kad pasivytų vaikus iš labiau išsilavinusių šeimų, turi dėti labai daug papildomų pastangų.

Kaip siūloma keisti ugdymą, idant būtų užtikrintas socialinis teisingumas?

- politiniai sprendimai: švietimo sąlygų gerinimas visiems vaikams / jaunuoliams;
- ekonominių sąlygų gerinimas;
- integruotų (heterogeninių) bendruomenių organizavimas;
- diagnostiniai (nustatyti, kur didžiausios problemos, neaiškumai), o ne vertinamieji testai;
- nustatyti, kokie gebėjimai būdingi, o ne kokių trūksta;
- numatyti ir kritiškai vertinti galimus pedagogų ir mokinių konfliktus dėl pedagogų įsitikinimų savo pozicijos teisingumu;
- taikyti vaikams suprantamą kalbą;
- didinti moksleivių pasitikėjimą savimi;
- mokyti moksleivius svarbaus turinio ir vertybių, o ne formaliai „išėiti“ programą;
- vengti reitingavimo ir grupavimo.

Socialinių klasių ir jų ugdymo problematika paliečia ir *elitinį ugdymą*, kurio puoselėtojai mano, kad gabiems ir talentingiems vaikams būtina suteikti specialias sąlygas, lygiai kaip ir vaikams, kurie yra labai atsiliekantys arba su negalia. Todėl ir tarpkultūriniam ugdymui bendravimo aspektas tarp skirtingų gabumų vaikų yra svarbus. Elito ir gabių vaikų ugdymo apologetai siūlo steigti atskiras mokyklas, klases, juos jungti į grupes. Šiam požiūriui labiau pritaria konservatorių politika. Šios politikos kritikai mano, kad elito atskyrimas, suteikiant jiems specialias sąlygas (stipresni mokytojai, geresnės sąlygos, vadovėliai) didina socialiai silpnesnių atskirtį. Kitas priekaištas yra tas, kad ne visuomet esame teisūs, atskirdami vaikus pagal gabumus. Galime suklysti ir tos klaidos jau nepataisomos. Ir trečia priežastis, dėl ko yra kritikuojamas elitinis ugdymas, yra tai, kad jis suprantamas ne tik kaip gabesnių, bet ir kaip labiau pasiturinčiųjų ugdymas. Juk tie, kurie gali savo vaikams pasamdyti repeticorius, užtikrina ir geresnius vaikų rezultatus, pagal kuriuos jie bus vertinami ir atrenkami aukštesnėje pakopoje (Būdienė, Zabulionis, 1999).

Tarpkultūriniu ugdymu nesiekama visiškai panaikinti socialinės nelygybės. Jos vien remiantis šiuo ugdymu užtikrinti neįmanoma. Tačiau tarpkultūriniu ugdymu galima išugdyti mokinių pagarbą kiekvienai socialinei klasei, mokyti pagarbą bendravimo ir kiek įmanoma padėti jiems komunikuojant bei integruojantis į heterogeniškas bendruomenes.

3.6. Kintantis kultūrinis tapatumas

Didelį rūpestį socialinės ir skubrios kultūrinės kaitos sąlygomis kelia praktiškai visose situacijose aptinkamas ne tik antropologinis, bet ir egzistencinis klausimas: kuo esu ir kuo turėčiau / norėčiau būti? Tai klausimas, kurio neišvengia nė vienas dabarties pilietis, taip pat bendruomenės, organizacijos, juolab tai svarbu, kai galvojame apie atsakomybę ugdant vaikus ir jaunimą. Tapatumo problema nėra kažkas naujo, anksčiau neįprasto mūsų tautai. Daugel metų istorikų buvo aiškinamasi Lietuvos gyventojų, vadinsiu save lietuviais arba lenkais tapatumas, daugel kartų permąstytas tautą apibūdinančios kalbos klausimas, religijos klausimas. Kas buvo savita Lietuvos gyventojui: lietuvių, lenkų, rusų ar prancūzų kalba, katalikų, stačiatikių ar protestantų tikėjimas? Kas buvo savita Lietuvos gyventojui anksčiau ir kaip tai pasikeitė dabar? Šiandien turime kur kas daugiau kultūrinės įvairovės. Taigi šiandien sunkiau atpažinti save ir kitus. Remiantis dauguma autorių, tapatumas yra besikeičiantis konstruktas, kuris išryškėja iš dialektikos tarp to, kaip subjektai suvokia save ir kaip jie yra suvokiami kitų arba tarp to, kuo jie esą ir kuo norėtų būti. O bendriausiai apibūdinami tapatumą pirmiausia turime turėti omenyje savirefleksiją (ką aš veikiu, ką aš mėštau, kokios mano vertybės, kaip aš bendrauju, kaip aš atrodau, ko aš siekiu, kaip aš keičiuosi ir pan.).

Tapatumas gali būti apibūdinamas dvejopai: kaip realiai egzistuojantis ir kaip sukonstruotas dalykas. Antruoju atveju jis gali būti sukonstruotas ne savo paties pasirinkimu, o ideologijos, kuri turi tikslų produkuoti vienokį ar kitokį asmens tapatumą (pvz., prisiekusį liberalą, komunistą ar fašistą). Visais atvejais mūsų pačių indėlis į savo paties tapatumo konstravimą yra gana didelis, todėl ir jo konstravimo procesas bei įrankiai yra labai svarbūs.

P. M. L. Moya (2009) užduoda klausimą, koku teisingu būdu mokytojai gali mobilizuoti tapatumą klasėje? Kaip išvengti stereotipų ir nepriskirti moksleivių atskiroms grupėms, pažeidžiant jų tapatumą? Kaip suvokti mokinių holistiškai, o ne remiantis jo išoriniais duomenimis? P. M. L. Moya siūlo praktikas, kurios mažina moksleivių tapatumo sureikšminimą, aiškinantis jų įžvalgas aptariamais klausimais, suvokiant mokinių tapatumo transformacijų galimybes. Teoretikė, kuri taip pat yra ir praktikė, siūlo kai kuriuos tapatumų mobilizavimo klasėje principus:

- prisiminti, kad kiekvienas mokinytis yra individualus, turintis galimybę pozityviai prisidėti prie mokymosi aplinkos;
- geriau pažinti kiekvieną moksleivį kaip individą, kuris yra formuojamas ir performuojamas kaip socialinė būtybė per kolektyvinio tapatumo kategorijas ir didesnes socialines struktūras;

- padėti moksleiviui suprasti jo sąsajas su kitais, plėtojant strategijas mokslievių tapatumą denatūralizuoti (t. y. parodyti, kad visi tapatumai yra priklausomi nuo istorijos, geografijos, situacijos ir pan.);
- rasti tokias denatūralizavimo strategijas, kurios tiktų būtent tai, konkrečiai klasei (pvz., psichologinių parametrų, išgyvenimų žinojimas ir atitinkamas santykis bei pagalba suvokiant save);
- aktyviai praktikuoti intelektualaus bendradarbiavimo ir savitarpio pagarbos atmosferą, būnant pasiruošus kompensuoti įvairovei jų galių santykius bei spręsti vertybių konfliktus, kai jie atsiranda klasės diskusijoje;
- prisiminti, kad mokoma kritinio mąstymo praktikos, o ne atstovaujama konkrečią ideologiją;
- efektyvaus tapatumų mobilizavimo raktas klasėje yra pačių mokytojų tapatumas (pvz., tai priklausys nuo to, kuo mokytojas save laiko, kaip gyvena, ko moko);
- rasti būdus, kaip sujungti klasėje diskutuojamus atvejus su moksleivių kasdieniu gyvenimu.

M. Castellsas, tyrinėjęs socialinę sąrangą ir tapatumo konstravimosi eigą, teigia, kad yra trys tapatumo formavimosi formos: legitimuojantis (oficialus), bendruomeninis ir kūrybiškas (Castells, 2005). Švietimą tyrinėję autoriai (G. Baumann, P. McLaren) tvirtina, kad mokykla gerokai atsilieka nuo socialinės kaitos, o mokiniai atskirai nuo mokyklos programų konstruojasi savo tapatumus dažniausiai artimiausioje aplinkoje už mokyklos ribų (draugų būryje, kieme). Taigi atsiranda didelis atotrūkis tarp dominuojančio diskurso (oficialaus) ir demotinio diskurso (neformalaus), atitinkamai kuriasi kitas nei ugdytojų numatytas tapatumas. Vadinasi, mokytojo pareiga žinoti, kuo kvėpuoja ir gyvena moksleiviai, koks jų žodynas, kokie interesai, simboliai, poreikiai. Tai svarbu žinoti ne dėl didaktinių-moralinių korekcijų, o pirmiausia tam, kad būtų galima pažinti jaunąją kartą ir bandyti ją suprasti, eiti bendru pažinimo keliu.

Ypač mokytojui svarbu išmanyti, kaip gali padėti mokiniui, kuomet krizės metu tapatumo struktūros sutrūkinėja, asmuo pasimeta, juntama egzistencinė tuštuma ir neapibrėžtumas, tapatumo praradimas. Tapatumas atstatomas rekonstruojant / sukuriant struktūras. Bendravime įsipareigojimo *Kitam* pagrindas – skausmas su juo ir už jį bei atjauta (V. Kavolis).

Tuomet, kai švietimo politika ir mokykla bei mokytojai leidžia vaikui pačiam konstruoti savo tapatumą, neišvengiama hibridiškumo, tai yra tokio, skirtingus kultūrų segmentus įtraukiančio, tapatumo, kurio tradiciškai neatpažįstame (pvz.,

Vokietijoje gyvenančios turkės ir brito šeimoje augantys vaikai gali turėti vokiečio-turko-brito tapatumą, gali turėti vokiečio-turko arba turko-brito tapatumą, o gali turėti ir kurį nors vieną). Toks hibridiškumas gali formuotis ir kitais aspektais (religiniu, lyties ir kt.).

Lietuvoje neokonservatyviąją ir neoliberaliąją kryptis atspindintys švietimo politikai vengia tokių kalbų apie hibridinius tapatumus. Jaudinamasi dėl to, kad tauta nyksta, taigi visas dėmesys telkiamas į tradiciškai suprantamo tapatumo išsaugojimą, pabrėžiant lietuvių kalbą, katalikų religiją, aiškius ir nekvestionuojamus lyčių vaidmenis, mokinių segregaciją, siekiant užtikrinti elito ir gabųjų reprodukciją. Toks rūpestis suprantamas, tačiau gyvenimas brėžia savo kelius ir vaikai, jaunuoliai tapatumą konstruojasi ne tik iš mokyklos gyvenimo tradicijų, bet ir žiniasklaidos, medių, tarptautinio konteksto, kuris vis daugiau ir greičiau siūlo hibridinio tapatumo konstravimąsi.

3.7. Ugdymo metodai: nė žingsnio be dialogo

Tarpkultūriniam ugdymui yra taikomi praktiškai visi metodai, tačiau labiausiai iš jų išskiriami yra *kritinio mąstymo ir refleksijos, atvejo analizės, interpretavimo ir dialogo*. Taip pat labai mėgiami simuliaciniai žaidimai ir jų aptarimas. Kritiniam mąstymui ir refleksijai būtina pasitelkti logikos pradžiamokslį ir sugebėjimą į savo prielaidas pažvelgti atsitraukus. Atvejo analizei ir interpretacijai reikalinga mokyti suprasti kontekstą, situacijos unikalumą ir būti tolerantiškam kitokiam supratimui, nes kiekvienas asmuo reiškinių objektą, tekstą supranta pagal savo individualią patirtį, kuri taip pat yra kintanti. Taigi reikalauti, kad mokinys mąstytojų ir samprotautų taip, kaip mokytojas nori, yra naivu ir neteisėta.

Dialogas yra reikšmingas visiems lygmenims, situacijoms ir padeda taikant kitus metodus, nes jis moko komunikuoti ir ieškoti bendro sutarimo. Anot N. C. Burbuleso ir B. C. Bruce'o, nuo Sokrato laikų buvo plėtojamos dvi dialogo konstravimo paradigmos: disputų ir draugiškų (Burbules, Bruce, 2001). Disputams buvo būdinga kova ir kritika,

50 nuolatinė abejonė, diskutuojamo objekto ginčijimas, o draugiškam dialogui buvo būdinga siekti susitarimo, pasitikėjimo ir tarpusavio ryšių užtikrinimo. Taigi būtent antrojo tipo dialogo plėtotė šiandien turi daugiau sąsukų su šiuolaikiniu fenomenologiniu dialogu, nukreiptu į santykį su *Kitu*. Tačiau tradiciškai sokratiškasis dialogas siejamas su abejone, kritiniu mąstymu ir vienos tiesos ar nuomonės atradimu. Sokratiškasis dialogas – šiuo metu yra visuotinai pripažįstamas kaip pamatinis, mokant moksleivius kritinio mąstymo, dedukcinio pažinimo metodo ir, svarbiausia, argumentų derinimo, diskutuojant su pašnekovu.

Patarimai konstruojant sokratiškąjį dialogą, remiantis G. Bušu (1985). Pirmiausia pasirenkama tinkama kompozicija:

Tipiškiausios dialogo kompozicijos:

- lygiaverčių partnerių laisvas dialogas, kur vykdomas principas: klausimas–atsakymas. Dalyvauti gali daug asmenų;
- girliandinė, kai išsakoma daug nuomonių arba pranešimų, ir tik po to daromi apibendrinimai;
- svogūninė, kai į dialogą įjungiami kiti mažesni subdialogai iš folkloro ir literatūros, įvairios reminiscencijos;
- architektoninė, vykdoma pagal išankstinį scenarijų, siekiant autoriaus tikslo;
- dramatiška, kur atsiskleidžia emocijos, tarpasmeniniai santykiai, vyksta konflikto sprendimas, abstrahuojantis nuo jų neliečiančių idėjų.

Tuomet pasirenkamos dialogo formos:

- ginčas (antagonistinis principas), bet pagal tam tikras taisykles. Ginčas dažnai paremtas principu „taip, ne“. Tikslas gauti aiškų rezultatą; viena nuomonė turi persverti;
- kontroversai (tipinių dialogų pratybos). Pvz., Senekos kontroversas: įstatymas suviliotai merginai duoda teisę viliotąją nužudyti arba reikalauti, kad jis ją vestų be kraičio. Jaunuolis tą naktį suviliojo dvi merginas. Viena reikalauja jo mirties, kita – vedybų. Kontroversais buvo ruošiami teisėjai ir advokatai;
- diskusija – tarpasmeninis dialogas, kur partneriai pateikia alternatyvias nuomones, siekdami sutarimo. Čia eiliškumas, išsakant nuomones, yra gana laisvas. Jos gali būti tarp antagonistinių pusių ir draugiškos. Diskusijai būtinas vadovas, aiškus diskusijos objektas. Tai pagrindinis mokslinės-kūrybinės veiklos metodas;

- 51
- disputas – tarpasmeninis dialogas, vykdomas esant klausytojų auditorijai arba ekspertams, teisėjams. Pasakojama apie Budos disputą su šešiais ministras, klausant 1250 mokinių. Dispute gali būti ginamos tezės. Dar nuo antikos laikų buvo mokoma nepaversti disputo piktu ginču, nepertraukti kalbančiojo. Apie rezultatus sprendžia tik klausytojai, jeigu tezė atmesta, tai laimi ne oponentas, o tiesa;
  - polemika – tai toks apologetinis-elenktinis metodas, kai partneriai praktiškai iš anksto neigia galimybę susitarti.

Ugdymo procesui yra prigijusi kur kas paprastesnė sokratiškojo dialogo forma. Dažniausiai tai suprantama kaip diskusija pagal paskelbtą temą ar iškeltą klausimą. Siūlomas toks klausimų formulavimo eiliškumas ir tipai: 1) klausimai objektui patikslinti; 2) prielaidoms patikslinti; 3) akivaizdumui patikrinti; 4) pažiūroms ir perspektyvoms nustatyti; 5) implikacijų logikai bei išvadoms patikrinti bei 6) klausimai refleksijai (R. Paul (1993), A. Scharp, J. Splitter (1995)). Tokio eiliškumo laikytis nėra būtina. Mokytojas tokius klausimus turėtų užduoti tuomet, kai dialogo dalyviai pameta mintį, pakeičia aptarimo objektą, kontekstą, taiko netinkamus pavyzdžius ir argumentus. Tokiais klausimais galima natūraliai grąžinti „išslystantį“ pokalbio objektą ir sureguliuoti dialogą.

Kodėl tarpkultūrinio ugdymo teoretikai siūlo fenomenologinį dialogą, plėtotą filosofų M. Buberio ir E. Levino, užuot likus prie sokratiškojo, davusio pagrindą minties ir mokslo plėtotei?

C. Burbulesas ir B. C. Bruce'as (2001) mano, kad paprastai mokyklose naudojamas dialogas yra paremtas normatyvumu ir yra vienpusiškas. Kitaip tariant, dialogas yra konstruojamas tokiu principu: klausimas → atsakymas → vertinimas. Jis uždaromas į ratą, kartojant jį nuo pradžių. Toks normatyvumas prieštarauja šiuolaikiniam dialogui, kuris leistų steigti lygiavertį santykį, kuomet klausia ne tik mokytojas mokinį, bet ir mokinys mokytoją, o diskusijoje didelis vaidmuo skiriamas santykiui, o ne argumentui.

Tarpkultūrinio ugdymo esminė sąlyga yra etikos pirmumas prieš žinojimą. Kultūrų bei *Kito* pažinimas gali vykti tik per interakciją, užtikrinus etikos sąlygas. Būtent tokias nuostatas siūlo E. Levino dialogo filosofija, kviečianti ne klausti argumentų, o būti dėmesingu *Kitam* ir juo rūpintis net ir tuomet, kai nesulaukiama atsako. Tuomet neverta gilintis į kultūrinius skirtumus, gryninti ginčytinas sampratas, ieškoti visiems vienodai priimtinių argumentų. Ginčai tarp totalitarinių režimų ir jų argumentų derinimas negelbsti, jei stokojama pagarbos *Kitam*, nepriklausomai kokio tikėjimo ar kultūros jis yra (Abdallah-Preteille, 2004).

3.8. Mokytojo vieta ugdymo procese

Kiekvienas šiuolaikinis mokytojas turi išmanyti tarpkultūrinio ugdymo pagrindus ir gebėti juos taikyti savo darbe. Taigi šiuolaikinis mokytojas yra tarpkultūriškumo mokytojas ir, atvirkščiai, tarpkultūrinio ugdymo mokytojas turi būti šiuolaikiškas. Kas gi būdinga šiuolaikiniam pedagogui?

M. Fullanas, įvardindamas šiuolaikinę visuomenę kaip pokyčių visuomenę, siūlo naują profesionalaus mokytojo sampratą (Fullan, 1997). Šiuolaikinis mokytojas yra tas, kuris:

- turi savo viziją;
- nuolatos domisi pokyčiais;
- pasižymi meistriškumu;
- moka bendradarbiauti.

Akivaizdu, kad bendrieji gebėjimai, palyginus su kognityviniais, užima didesnę mokytojo profesionalumo dalį. Tai, kad mokytojas turi būti nuolatos besidomintis pokyčiais, yra tarsi savaime suprantama ir nereikalauja komentarų. Gebėjimas bendradarbiauti, komunikuoti yra vienas iš socialinių santykių palaikymo matmenų. Šiuolaikinėje visuomenėje tai gali būti suprantama kaip atvertis *Kitam*, santykis su *Kitu*, dialogas, bendrų susitarimų paieškos. Tai būtinybė įsiklausyti, išgirsti, tartis ir daryti korekcijas įvairiose socialinio gyvenimo ir ypač ugdymo srityje. Atrodo daugiau problemų turėtų kelti tokios mokytojo kompetencijos kaip *turėti savo viziją* bei pasižymėti *meistriškumu*.

Anot M. Fullano „Bendros vizijos turi didelę ilgalaikę reikšmę, bet kad jos darytų poveikį, žmonės turi turėti savo vizijas. Skolintis kito žmogaus viziją – netikęs darbas. Kurti viziją – tai nuolat iš naujo peržiūrėti ir stengtis sau pačiam išaiškinti priežastis, dėl kurių pasirinkai mokytojo darbą.“ (Fullan, 1997, 29) Autorius tai sieja su moraliniu tikslu, kur apjungiami asmeniniai ir visuomeniniai siekiai.

Meistriškumas, anot autoriaus, tai ne tik įgytos naujos idėjos, žinios, bet ir įgūdžiai, gebėjimas žinias panaudoti ugdymo procesui bei tobulėti. Kitaip meistriškumą galima apibūdinti kaip įprotį nuolatos mokytis ir teorijos, ir praktikos, sieti viziją su realybe, ją permąstyti, analizuoti. Atvirumas viskam, kas nauja, yra būtina meistriškumo sąlyga. Be abejonės, tai nėra saugi mokytojo būseną. Ji susijusi su įtampom ir kūrybingumu, siekiant tas įtampas nugalėti. Taigi savo amato meistras yra tas, kuris žinias turi, geba pritaikyti jas konkrečioje situacijoje ir dargi iš jos mokytis. Galėtumėme klausti, kodėl meistro samprata siejama su nuolatinio poreikiu ir įpročiu mokytis? Tradiciškai meistras vadiname tą, kuris moko. Ar galime besimokantį mokytoją vadinti meistras, o ne, priešingai, tik siekiančiu meistrystės mokiniu?

Šis klausimas reikalauja iš mokytojo supratimo, kad ne tik jis moko, bet ir jį moko. Kiekviena situacija su mokiniais – tai nauja pamoka, kurią reikia išmokyti. Taigi hierarchinis modelis mokytojas-mokinys keičiamas lygiaverčiu bendradarbiavimo modeliu. Šios naujovės požiūriu daugelis pasisakytų labai skeptiškai, nes akivaizdu, kad tai sugriauto mokytojo autoriteto pripažinimas. Iš dalies tai tiesa. Autoritetų epocha traukiasi. Arba, galime sakyti, kad ateina kitokios autoriteto sampratos epocha, kuomet autoritetas įgyjamas pasitikėjimu, o ne galios demonstravimu. Vadinas, naują autoritetą užsitarnauti yra sunku, tam reikia ne tik demonstruoti puikias intelektines ir praktines žinias bei gebėjimus, bet ir gerai išmanyti naujoves, naują technologijų ir tinklaveikos visuomenės leksiką bei gebėti skaityti naujosios komunikacijos ženklus.

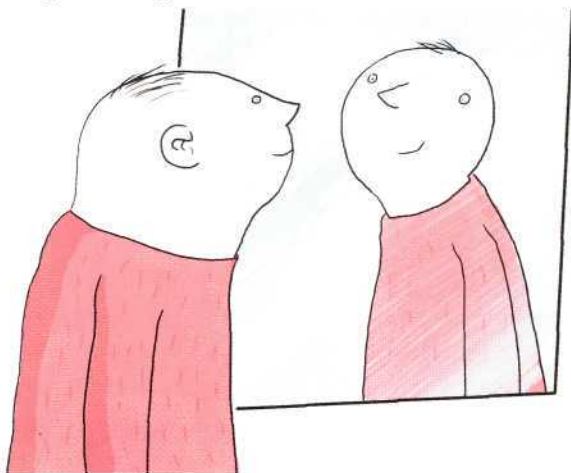
Kultūrinio, daugiakultūrinio ar tarpkultūrinio ugdymo mokytojai, o sykiu ir kiekvienam šiuolaikiniam mokytojui, anot kritinės pedagogikos atstovų A. H. Giroux'o, P. McLaren'o, J. L. Kincheloe'o, siūloma studijuoti tokius dalykus: *kultūros studijas, fenomenologiją, poststruktūralizmą, postkolonijalizmo studijas, lyčių studijas, hermeneutiką, kritinės analizės studijas*. Šių dalykų pagrindai ir esminės sampratos mokytoją užtikrina tomis teorijomis, įžvalgomis, kurios būtinos kartu su mokiniais aiškinantis įvairius sudėtingus fenomenus, problemiškus jų gyvenimo atvejus. O mokytojų pagrindinės kompetencijos turėtų būti ne tik dalykinės, bet ir gebėjimas mokytis, siekis tobulėti, komunikuoti, naudoti IT ir medijas, o pagrindiniai gebėjimai turėtų būti *kritiškumas ir kūrybiškumas*.

Kritiškumas, dar kitaip P. Freire'o (2000) vadinamas sąmoningumu, mokytoją įgalina daryti savarankiškus sprendimus, turėti savo nuomonę, gebėti ją argumentuoti, ieškoti alternatyvų, jei sprendžiama sudėtinga problema, o svarbiausia – nepasiduoti indoktrinacijai ir pasyvios sąmonės formavimui. Taigi toks mokytojas yra pilietiškai angažuotas, gebantis atstovauti žemesnių grandžių (pvz., mokinių lygiai kaip ir savo) interesus prieš mokyklos vadovus ir administraciją. Toks mokytojas atitinkamai geba ugdyti mokinių sąmoningumą, pilietiškumą, savarankiškumą, įvairovės problemų supratimą ir sykiu gerbti *Kitą*, puoselėti tai, kas jau sukurta ir yra brangu kiekvienai kultūrinei grupei. Santykio su kultūra plačiąja prasme požiūriu, mokytojas yra ir praeities paveldo saugotojas, ir inovacijų diegėjas. Jam būdinga ne tik kritika, bet ir naujos idėjos, epochos iššūkių supratimas, intelektinė drąsa.

Kūrybiškumas lygiai taip pat svarbus kaip ir kritiškumas. Kūrybiškumas leidžia plačiau pažvelgti į reiškinį prasmes ir esmes, juos interpretuojant ir randant naujas įžvalgas. Mokytojas kūrėjas geba greitai įvertinti kontekstą ir, jei tas kon-

54 tekstas nėra iš principo ydingas, prisitaikyti prie jo. Kūrybiškas mokytojas suvokia kiekvieno vaiko unikalios patirties reikšmę ir teikia tinkamą dėmesį kiekvieno individualiam naratyvui (gyvenimo ar įvykių / istorijų pasakojimui). Dėl jo vaikai mokosi konstruoti, perkonstruoti tekstus ir objektus, improvizuoti ir kurti visiškai originalius darbus. Mokytojas siekia suprasti naują mokinio žodyną, naujus simbolius, naujas tradicijas ir rasti jiems paaiškinimą. Jis skatina kurti meninius, socialinius ir mokslo (pažintinius) projektus, kurie mokiniams numatytų galimybes įgyvendinti inovatyvias idėjas. Parengtas mokytojas interpretatorius, dekonstruktorius ir organizatorius keičia mokinio ugdymo metodikas, o mokinys taip pat skatinamas tapti labiau kūrėju, negu reproduktoriumi, turėti savo nuomonę ir ugdytis gebėjimus išreikšti savo unikalų supratimą.

Kritiškas (gebantis padaryti informacijos, ugdymo turinio ir priemonių atranką) mokytojas ir lygiai kaip kūrybiškas mokytojas (gebantis ne tik pats dirbti inovatyviai, bet ir moksleivius to mokyti) gali tapti mokinio vedliu, autoritetu arba mokymosi proceso organizatoriumi. Tokiam mokytojui būdinga nuolatinė refleksija, kuri reikalinga ugdymo proceso ir tarpkultūrinių santykių tobulinimui bei pasiekimų įvertinimui.

Taigi turime dar vieną labai svarbų terminą – **refleksija**, kuris reiškia ne tik reflektavimą to, kas įvyko, bet ir to, kas vyksta. Jei pirmoji samprata – *veiksmo refleksija* – leidžia apmąstyti procesą ramiai, iš lėto, distanciškai, tai antroji – *refleksija veiksmė* – vyksta per procesą, žaibiškai reaguojant į situaciją ir improvizuojant tolesnius žingsnius. Ji

yra labiau susijusi su kūrybiškumu, nei su vertinimu. Reflektuoti klasės veiklą turėtų ne tik pats vienas mokytojas, bet daryti tai drauge su visa klase, nepamirštant reflektuoti ir savo paties veiklos. Refleksijai rekomenduojama palikti laiko pamokos arba veiklos pabaigai, kuomet būtų drauge su mokiniais aptariama ir fiksuojama tai, kas svarbiausia ir kas taisytina. Refleksija, kurioje improvizuoja-

55 ma, taip pat gali būti būdinga visai bendruomenei, tačiau jai skirtas laikas per konkrečių veiklą, o ne jai pasibaigus.

Vertinant tarpkultūrinius gebėjimus ir kompetenciją plačiaja prasme, pirmiausia verta prisiminti, kad ši kompetencija susideda iš kitų: kognityvinės, asmeninės, socialinės, komunikacinės, kultūrinės. Taigi ši kompetencija pasireišk per tas kompetencijas, kurios jau turi mokykloje nusistovėjusias vertinimo tradicijas. Norėdami labai tiksliai jas įvertinti turėtume susikurti pasiekimų lenteles, analogiškas esančioms bendrosiose programose. Tai *vienas tarpkultūrinės kompetencijos vertinimo būdas*: į turimus dalyko pasiekimų aprašus integruoti tuos žinojimus, gebėjimus, nuostatas, kurie svarbūs būtent tarpkultūriškumui (pagal temas: tautinę, lyčių, socialinę, religinę, subkultūrų ar pan.; pagal atitinkamas nuostatas: dialogiškumą, įsiklausymą į kitą, pagarbą sau ir kitam, toleranciją, užuojautą ir pan.; pagal atitinkamus gebėjimus: suprasti, diskutuoti, ieškoti bendrų sprendimų, atstovauti, atlikti konkrečius veiksmus mokyklos ar užmokyklinėje teritorijoje pagal klasės užduotį, pvz., pasirūpinti, suorganizuoti, pagelbėti). Tačiau yra ir *kitas būdas* – tai vertinimas kaupiamuoju būdu, kai, už tam tikras veiklas ir jose pasireiškiančius gebėjimus, mokytojas vertina atliktas užduotis taškais (pvz.: atliktas projektas – maks. 3 taškai; pristatymas, naudojant medijas – maks. 3 taškai, esė (rašinėlis) – maks. 2 taškai, dalyvavimas diskusijose – maks. 2 taškai). Sistema gali būti suskurta kiekvienoje mokykloje kitokia, be to, ji gali būti individuali atskirose pamokose, jei tai suderinta su tos mokyklos administracija ir savivalda.

Dabarties Lietuvos mokykla yra atvira naujovėms, individualesniau mokytojo ir mokinio darbui, todėl kiekvienu atveju ugdymo gaires tikslinga derinti prie mokyklos klimato, atskiros klasės ar net atskiro mokinio, tartis su kitais pedagogais, įtraukti mokinių tėvus, platesnės mokyklos ir jos rajono bendruomenės atstovus. Platesnis bendradarbiavimas leis teoriją susieti su praktika, matyti daugiau nuomonių apie kultūrinius ir ugdymo reiškinius ir naujai iškylančias tarpkultūrinės problemas bei jų sprendimo būdus.

4. Tarpkultūrinio ugdymo per pamokas geroji patirtis

Šiame skyriuje pateikiame mokytojų, dalyvavusių projekte „Mokytojų, moksleivių, tėvų ir NVO atstovų tarpkultūrinių gebėjimų plėtra“ patirtis, sukaup-tas kuriant ir išbandant formaliojo tarpkultūrinio ugdymo būdus.

Projekto tikslas – ugdyti mokytojų, tėvų, NVO atstovų ir moksleivių tarpkul-tūrines kompetencijas, atnaujinant ugdymo turinį inovatyviais ugdymo metodais. Projekto metu tarpkultūrinių kompetencijų mokymus išėję mokytojai iš 11 Lietu- vos mokyklų kūrė, pritaikė ir išmėgino įvairius inovatyvius metodus formaliajam tarpkultūrinių kompetencijų ugdymui. Siekiant tarpkultūrinį ugdymą priartinti prie Lietuvos mokyklų kasdienybės, buvo pakviesti bendradarbiauti įvairių dalykų mokytojai: etikos, tikybos, lietuvių kalbos, užsienio kalbų, istorijos, geogra- fijos, technologijų, dailės, matematikos bei savanoriškai įsitraukė ir dvi chemijos mokytojos.

Žemiau rasite mokytojų parengtus bei savo klasėse išmėgintus pamokų pla- nus, kuriuose siekiama suderinti dalykinių, bendrųjų ir tarpkultūrinių kompe- tencijų ugdymą per įvairių dėstomųjų dalykų pamokas, ir keletą aprašytų moky- mo(si) metodų, kuriuos mokytojai mėgino pritaikyti tarpkultūrinių kompetenci- jų ugdymui savo pamokose.

Rengiantis formaliajam tarpkultūriniam ugdymui svarbu atkreipti dėmesį į esmingą aspektą – ilgalaikiškumą. Formalusis ugdymas orientuojasi į sistemiską, visapusišką daugiamečių mokinio ugdymo(si) procesą, kurį lydi su ta pačia klase kartu ne vieną mėnesį ir metus dirbantys ir tobulėjantys mokytojai. Tarpkultūri- nis ugdymas turėtų virsti organiška šio proceso dalimi. Metodinėje priemonėje pateikti pamokų planai, sukurti kaip ilgalaikės tarpdisciplininės tarpkultūrinio ugdymo programos dalis, tad pamokų uždaviniai formuluojami atsižvelgiant į konkrečią klasę ir orientuojantis į ilgalaikius tikslus. Dėl šios priežasties į pateiktus pavyzdžius siūlytume žvelgti ne kaip į vartojimui paruoštus receptus, o kaip į atskirų mokytojų bandymus paliečiant įvairius tarpkultūriškumo aspektus skir- tingose klasėse sužadinti mokinių domėjimąsi žmonijos įvairove ir sugyvenimu.

Projekte dalyvavo patyrę ugdymo specialistai ir kvalifikuoti įvairių dalykų mokytojai, kartu tapo vienais iš pirmųjų Lietuvoje išmėginusių sistemišką formalųjį tarpkultūrinį ugdymą, sukaupė vertingos patirties, kuri galbūt pasitarnaus kaip patarimas ir padrašinimas mokytojui, žengiančiam pirmuosius žingsnius ne lengvam kelyje link tarpkultūrinio ugdymo.

Įveikti tarpkultūrinio ugdymo mokykloje iššūkią

Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvos mokyklose vis dar nauja tema, todėl neretai jai keliami „egzistenciniai“ klausimai – kam to reikia? Ar tai tikrai mums šiandien *aktualu*? Priešingai, nei neformalaus tarpkultūrinio ugdymo atveju, kuomet ugdytiniai dažniausiai patys siekia įgyti tam tikrų kompetencijų, puikiai suvokdami jų svarbą sau, formalus ugdymo dalyviai tarpkultūrinėms kompetencijoms tikrai ne visuomet teikia didžiausią reikšmę. Įgyvendinant projektą daugelio mokyklų mokiniai jautėsi gyvenantys atokiai nuo kultūrinės įvairovės, tad juos motyvuoti geriausiai pavykdavo tiems mokytojams, kurie ugdymo procesą pradėdavo ne nuo abstrakčių ir sudėtingų etinių sugyvenimo ir tolerancijos dilemų, o nuo įdėmesnio žvilgsnio į kultūrinės įvairovės apraiškas šalia mūsų, kasdienėje aplinkoje. Sėkmingai vyko bandymai sudominti mokinius skatinant dalinimąsi savo ir artimųjų patirtimis – nuo tėvų, senelių prisiminimų apie etninę, socialinę įvairovę ir žmonių požiūrį į ją praeityje iki asmeninių mokinių patirčių bendraujant su kitokia kultūra ar atsidūrus „kitokio“ vietoje. Jeigu rasizmo problematiką palyginti monoetninėje Lietuvoje atskleisti per faktus ir skaičius gana sunku, kur kas pavėčiau tai padaryti per empatiją, socialinę nelygybę patiriančioms kultūrinėms grupėms, juolab, kad socialinė nelygybė, deja, puikiai pažįstama mūsų mokyklų ugdytiniais. Sėkmingai suformulavus ugdymo uždavinius, neretai patys mokiniai padėdavo atrasti vis naujus, kartais netikėtus aktualumo aspektus.

Mokiniai skiriasi *motyvacija* mokytis. Tai ne paslaptis nei vienam ugdymo proceso dalyviui, tačiau mokytojai pastebėjo keletą svarbių aspektų, būdingų motyvavimui tarpkultūriniam ugdymui. Pirma, skirtingo amžiaus mokiniai nevienodai linkę įsitraukti į tam tikras temas ir veiklas. Pavyzdžiui, užduotį piešti užsimerkus penktokai vykdė su dideliu emociniu įsitraukimu, o vyresniesiems buvo kur kas sunkiau įsijausti ir pasiekti pagrindinį užduoties tikslą – empatiją, turintiems regėjimo negalią. Todėl su šiuo sunkumu susidūrę mokytojai itin daug dėmesio skyrė mokinių motyvavimui, stengėsi mokinius iš anksto nuteikti pamokos veikloms, kruopščiai išaiškinti jų tikslą ir prasmę, kad užduotys neatrodytų nenaujingos, senamadiškos ar išaugtinės.

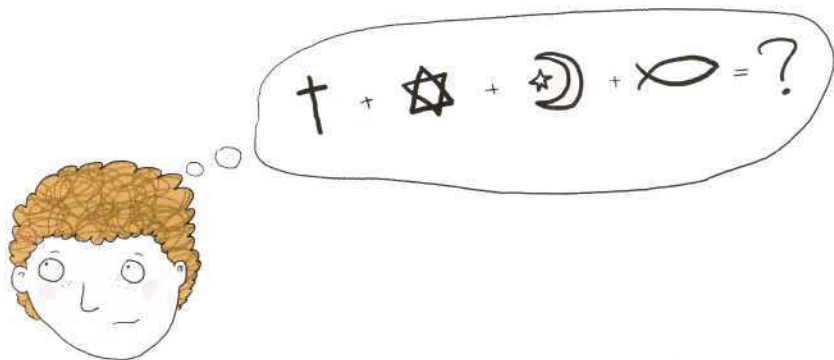
Antra, daugelis mokytojų pastebėjo, kad mergaitės ir berniukai nevienodai įsitraukdavo į tarpkultūrinio ugdymo veiklas. Įprastu paaškinimu, esą berniukai apskritai dažnai mažiau motyvuoti mokytis ir toks reiškinys nereikalaujantis ypatingo dėmesio, šiuo atveju verta suabejoti. Tarpkultūrinė kompetencija apima žinias, gebėjimus ir nuostatas, padedančias suprasti ir bendrauti su *Kitu* (kita kultūra, jos atstovu ar atstovais), kai tradicinėje patriarchalinėje visuomenėje empatija, domėjimasis tarpasmeniais, socialiniais santykiais paprastai laikomi „mergaitiškais“. Tad išmokti lyčių vaidmenys gali būti viena iš priežasčių, kodėl berniukai tam tikroms veikloms rodė mažesnę motyvaciją. Šios kliūtis įveikimas yra kartu ir priemonė efektyvinti tarpkultūrinį ugdymą, ir vienas iš tarpkultūrinio ugdymo tikslų.

Skiriasi ne tik mokinių motyvacija, bet ir *gebėjimai* įsitraukti į veiklas. Taikant interaktyvaus mokymo(si) metodus, pavyzdžiui, diskutuojant ar vaidinant, lengviausiai įsitraukia mokiniai, kurie jau turi nemenką šioms veikloms reikalingų įgūdžių bagažą. Mažiau iniciatyvūs lieka nuošalyje kartais tiesiog dėl to, kad jaučiasi nemokantys pasisakyti, negabūs vaidinti, nedrąsūs imtis to, ko niekad nedarė... Susidūrę su tokiais atvejais mokytojai pasiūlė paprastą dviejų žingsnių programą. Pirmas žingsnis – atpažinti neįsitraukimo priežastis (nesuversti visos kaltės menkai motyvacijai!). Antrasis – įgalinti. Vien paskatinimo meduoliu ar botagu veikiausiai nepakaks, o tinkamai parinkti įgalinimo būdai gali tapti puikia paskata. Jei mokiniams stinga pasitikėjimo savimi pasirodyti prieš klasę ar viešo kalbėjimo įgūdžių, gelbsti veiklos mažesnė grupė, pasiskirstant atsakomybes. Žinių ir gebėjimų stygių, sunkinantį tam tikrų tarpkultūrinių temų gvildenimą, įveikti padeda palaiapsninis įtraukimas: pavyzdžiui, pirmoje pamokoje supažindinama su tam tikra tema, pateikiama nauja informacija, antroje jau gali būti rengiama diskusija, o trečioje žinios įtvirtinamos žaidžiant vaidmenų žaidimą. Geras rezultatai itin džiaugėsi mokytojai, mėginę šį palaiapsninį įtraukimą organizuoti kartu su kolegomis, tai pačiai klasei dėstančiais skirtingus dalykus.

Nereikia pamiršti, kad mūsų tikslas – ne vien prakalbinti, išjudinti mokinius, bet ir prakalbinti, išjudinti konstruktyviam darbui. Formuluodami tarpkultūrinio ugdymo tikslus, siekiame ne vien nuomonių išsakymo, bet ir supratimo, ne vien skirtybių pripažinimo, bet ir bendrumo pajautimo, ne vien problemų įvardinimo, bet ir sprendimų paieškų, todėl kiekvienoje veikloje pravartu budriai ieškoti konstruktyvumo. Juk mokinių aktyvumas ne kiekvieną kartą veda tiesiai į tikslą. Dažnai dirbant su klase kyla pavojus nukrypti nuo temos, susitelkti į pernelyg paviršutiniškus, abstrakčius ar humoristinius svarstymus. Aktyvus pedagogo vaidmuo padė-

60 **60** dant mokiniams *susikoncentruoti į tikslą* – puikus būdas įveikti šią kliūtį. Štai viena mokytoja pasidalino patirtimi, kaip mokiniams, linkusiems siūlyti nuo tikrovės nutolusius problemas sprendimus, iškėlė iššūkį kartu apsvarstyti ir siūlomų sprendimų įgyvendinimą – sugalvoti naujus, realius sprendimus pasirodė kiek lengviau, nei įrodyti neįmanoma...

Žinoma, kiekvienoje klasėje susiklosto situacijų, nelaukta peržengiančių iš anksto numatytus tikslus. Tarkime, klasėje kilus aršioms diskusijoms atsiranda mokinių, pasiryžusių išmėginti tolerancijos ribas radikaliais pasisakymais. Ši situacija ypač pažįstama kiekvienam, susidūrusiam su tarpkultūriniu ugdymu, kadangi neišvengiamai paliečia *vertybines* nuostatas. Ką gi deklaravus pagarbą nuomonių įvairovei atsakyti mokiniui, uoliai ginančiam savo teisę išsakyti kitokią nuomonę net jei ta nuomonė yra įžeidžianti kitų atžvilgiu? Vienas iš svarbiausių tarpkultūrinio ugdymo uždavinių – ugdyti sąmoningumą ir sugebėjimą atpažinti bei pasipriešinti netolerancijai, neapykantos kalbai ir smurtui. Pirmiausia, sąmoningumui reikalingos žinios. Įžeidžiantys žodžiai, pasisakymai gali būti ir nežinojimo, neapgalvojimo pasekmė. Kartais galbūt užteks atkreipti dėmesį į vieną ar kitą įžeidžiantį žodį, atskleisti jo kontekstą, paskatinti įvertinti skausmingas pasekmes, ypač remiantis mokinių patirtimi. Kitas žingsnis – klasės bendruomenės taisyklių nusistatymas. Pagrindinė prielaida darbu demokratiniais principais paremtoje mokyklos bendruomenėje – pagarba žmogui. Todėl bet kuris pagarbos žmogui nepaisantis veiksmas, taip pat ir žeminantis, neapykanta, smurtą skatinantis kalbėjimas, turėtų atsidurti už bendruomenės taisyklių ribų visos bendruomenės sutarimu. Žinoma, sunku būtų tikėtis, kad tai žaibiškai pakeis nerimą keliančias nuostatas. Tačiau jau vien netolerancijos netolerancijai nuostatos išsakymas sustiprins pozicijas tų, kuriuos neapykanta kalba nutildo (juk greičiausiai ir jūsų klasėje esama skaudžias etiketas „dėvinčių“ ugdytinių) ir taip leis sėkmingiau judėti link atviros, bendradarbiaujančios klasės bendruomenės.

Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvos mokykloje: į pagalbą mokytojui

4.1. Integruotos matematikos ir etikos pamokos planas

Dalykas: etika, matematika	Pamokos anotacija: <i>Pamokoje mokiniai tiria Baltijos regiono visuomenių religinę įvairovę, pritaikydami matematines žinias ir gebėjimus. Atlikdami užduotis jie įgyja žinių apie Lietuvos ir kaimyninių šalių religines bendruomenes, supratimą apie matematikos panaudojimą tiriant supantį pasaulį, visuomenę, ugdo tolerancijos religinei įvairovei nuostatą. Mokiniai ateina į pamoką pasiskirstę grupėmis, pagal duotus klausimus surinkę informacijos apie Baltijos regiono valstybes, jų gyventojų sudėtį, religines bendruomenes. Pamokoje dirbant grupėmis atliekami pasirinktų valstybių gyventojų procentinės sudėties skaičiavimai, pristatoma surinkta informacija apie religinę įvairovę.</i>
Klasė: 9	Pamokos tema: Baltijos šalių – Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos ir Rusijos – gyventojų religinė sudėtis
	Pamokos tipas: apibendrinamoji žinių įtvirtinimo pamoka.
	Metodai: 1. darbas grupėmis; 2. aiškinimas; 3. diskusija.
	Trukmė: viena pamoka (45 min.)
Tikėtini mokinių pasiekimai iš BP:	

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: santykis su pasauliu: Aš–Tai (etika)		
Toleruoti skirtingas religines tradicijas.	Analizuoti skirtingas religines tradicijas, jų deklaruojamas vertybes. Turėti savo nuomonę apie jas ir ją pagrįsti.	Pažinti ir apibūdinti skirtingas religines tradicijas.
Veiklos sritis: socialiniai santykiai: Aš–Mes (etika)		
Pripažinti lygių galimybių ir teisių įgyvendinimo svarbą.	Analizuoti problemas, kurių kyla siekiant lygių galimybių ir teisių. Aptarti šių problemų priežastis, ieškoti būdų jas spręsti.	Pozityviai kalbėti apie įvairias socialines grupes ir jų buvimą drauge.
Veiklos sritis: reiškiniai, lygtys, nelygybės, sistemos (matematika)		
Suvokti simbolių ir algebrinių metodų taikymo prasmingumą modeliuojant ir sprendžiant gyvenimo, matematikos ir kitų mokomųjų dalykų problemas.	Skaičiuotuvu ir be jo apskaičiuoti nesudėtingų skaitinių reiškinių reikšmes, sveikųjų reiškinių skaitines reikšmes ir įvairių dydžių reikšmes pagal nurodytą formulę.	Į reiškinių ar nurodytą formulę vietoj kintamųjų įrašyti jų skaitines reikšmes.

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: skaičiai ir skaičiavimai (matematika)		
Skaičiai ir skaičiavimai atveria kelius į įvairias gyvenimo ir veiklos sritis.	Paprastais atvejais taikyti dalumo požymius, sąvokas (priešingas, atvirkštinis, lyginis (nelyginis), modulis, dviejų skaičių (didžiausias) bendrasis daliklis ar (mažiausias) bendrasis kartotinis, skaičiaus dalis, procentas).	Žinoti, kokia skaičiaus dalis vadinama procentu ir kaip ji žymima. Paaikškinti, kaip surasti skaičiaus (dydžio) dalį (jos procentinę išraišką), kai žinomas skaičius (dydis). Paaikškinti, kaip surasti skaičių (dydį), kai žinoma jo dalis (procentinė dalis). Skaičiuojant procentus mokėti naudotis skaičiuotuviu.
Veiklos sritis: matai ir matavimai (matematika)		
Netiesioginiams matavimams pritaikius formules, galima spręsti įvairias problemas.	Spręsti paprastus uždavinius, kuriuose reikia naudoti įvairių matavimų rezultatus, užrašytus standartine išraiška.	Užrašyti skaičius standartine išraiška, sudėti ir atimti tos pačios eilės bet kokius standartinės išraiškos matinius skaičius.

Rekomendacijos mokytojui:

- Siūloma taikyti pamoką klasėms, kurios jau yra įgiję pagrindinių žinių apie įvairias religijas.
- Užduodant namų užduotį pasiruošti būsimai pamokai, patartina nurodyti patikimus informacijos šaltinius, pvz., statistinės informacijos puslapius.
- Pasirenkant temą (kokių šalių ar regionų religinė įvairovė bus tiriama) siūloma atsižvelgti į mokinių patirtį, sąsajas su tomis valstybėmis, kalbinius ir kitus gebėjimus bei prieinamos informacijos pasiūlą.
- Mokytojas iš anksto pasiruošia lapelius su skaičiavimo užduotimis mokinių darbui pamokoje bei klausimus, pagal kuriuos mokiniai turės namuose surinkti informaciją.
- Per grupių darbų pristatymą mokytojui vertėtų sekti ir struktūruoti mokinių pasisakymus, kad pakaktų laiko visų grupių pristatymams ir apibendrinančiai diskusijai.

Pamokos uždaviniai:

- rinkdami, pristatydami ir dalindamiesi informacija mokiniai praplės žinias apie religinę įvairovę Baltijos regiono valstybėse;
- skaičiuodami mokiniai pasikartos procentų skaičiavimą, įtvirtins standartinę išraišką bei įgis supratimą apie matematikos reikšmę tiriant visuomenes;
- diskutuodami mokiniai argumentuotai išsakys savo nuomonę apie religijų įvairovę, ugdydis nuostatą pozityviai vertinti religinius skirtumus ir religijų įvairovę.

Priemonės:

- vadovėlis: Jenkins J. Šių laikų dorovės problemos, Vilnius: Alma litera; p. 162;
- skaičiuotuvas;
- lipnūs spalvoti lapeliai rašymui;
- daugialypės terpės projektorius;
- kompiuteris;
- skeneris;
- skaidrės, parengtos „PowerPoint“ programa;
- mokytojo paruošti lapeliai matematiniams skaičiavimams.

Informaciniai ištekliai:

- <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2885>
- <http://www.csb.gov.lv>
- <http://www.stat.ee>
- <http://www.stat.gov.pl>
- <http://www.gks.ru>

PAMOKOS VEIKLOS

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
	Prieš pamoką mokiniai supažindinami su būsimos pamokos tikslais ir gauna namų užduotį: grupėmis parengti pranešimą apie religinę įvairovę pasirinktoje Baltijos regiono valstybėje.	Mokiniai pasiskirsto grupėmis. Kiekviena grupė išsirenka vieną valstybę, apie kurią renka ir pristato informaciją. Namuose mokiniai grupėmis renka informaciją apie pasirinktos šalies religinę įvairovę bei religinių bendruomenių bruožus.
2 min.	Mokinių paprašoma susėsti į grupes, kaip pasiskirstę. Mokytojas papasakoja apie matematikos vaidmenį tiriant visuomenę, pristato pamokos tikslą – tirti visuomenės religinę įvairovę, pritaikant matematines žinias ir uždavinius: „Šiandien pamoka bus kitokia. Integruosime matematikos, geografijos ir dorinio ugdymo žinias...“	Mokiniai susėda grupėmis, taip, kaip pasiskirstė atlikdami namų darbus. Mokiniai aktyviai klausosi ir užduoda mokytojui klausimus.
14 min.	Mokytojas išdalina paruoštas korteles, kuriose mokiniai atliks skaičiavimus. Mokiniai atliekant užduotį, mokytojas stebi ir konsultuoja.	Mokiniai į korteles įrašo namuose surinktus duomenis, suskaičiuoja gyventojų tankį, užrašo standartine išraiška, skaičiuoja etninę valstybių gyventojų sudėtį ir religinių bendruomenių sudėtį procentais, braižo skritulines diagramas.

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
4 min.	Mokytojas paskelbia skaičiavimo pabaigą, pataria pristatymui besiruošiančioms grupėms, paruošia pristatymui reikalingas priemones.	Baigę skaičiavimus grupės ruošiasi pristatymui, integruoja namuose pasiruoštus duomenis su gautais per pamoką.
15 min.	Mokytojas stebi ir vertina, esant reikalui patikslina pranešėjus. Skatina grupes analizuoti savo gautus duomenis, užduodamas klausimus orientuoja mokinius į religinės įvairovės temą: <ul style="list-style-type: none"> - Ką apie visuomenę sako šie skaičiai? - Ar pastebite šią įvairovę savo aplinkoje? - Kokie reiškiniai susiję su religine įvairove? 	Mokiniai pristato savo pasirinktas valstybes, naudodami skaidres bei atliktus skaičiavimus. Pristatydami pateikia klasėje suskaičiuotus duomenis apie pasirinktų šalių gyventojų priklausymą religinėms bendruomenėms bei namuose surinktą informaciją apie religines bendruomenes pasirinktose šalyse – jų kilmę, pagrindinius principus, paplitimą. Mokiniai vertina vieni kitus, kelia klausimus, komentuoja kitų grupių pristatymus. Grupės kartu stengiasi atsakyti į mokytojo iškelto klausimus.
10 min.	Mokytojas mokinių paprašo ant skirtingų spalvų lapelių užrašyti kiekvienos pristatytos šalies religinių bendruomenių pavadinimus ir užklijuoti ant lentos į šalims skirtus langelius. Apibendrina pamokos veiklas, pateikdamas klausimus: <ul style="list-style-type: none"> - Ką matematika gali pasakyti apie mus supantį pasaulį? - Kokie skaičiai (kokia religinė įvairovė) yra aplink mus? Kaip mes į juos reaguojame? - Ką galėtumėte pasakyti, jei kurie nors spalvos lapeliai nukristų ar juos nuplėštume? 	Mokiniai ant lapelių užrašo religinių bendruomenių pavadinimus ir prikljuoja prie atitinkamų valstybių pavadinimų. Mokiniai atsakinėdami į mokytojo ir kolegų klausimus aptaria pamokoje vykdytas veiklas, dalinasi įspūdziais apie skaičiavimų panaudojimą pažįstant ir aptariant visuomenes, diskutuoja apie pozityvaus požiūrio į religinę įvairovę reikšmę.

Parengė:

Kalvarijos gimnazijos etikos vyresnioji mokytoja Laima Burinskienė,

Kalvarijos gimnazijos matematikos mokytoja metodininkė Nijolė Mankauskienė

4.2. I užsienio kalbos (anglų) pamokos planas

Dalykas: anglų kalba	Pamokos anotacija: <i>Pamoka skirta įtvirtinti anglų kalbos vartojimą profesijų tema ir pagilinti žinias apie lyties vaidmenis skirtingose kultūrose bei lyčių lygiateisiškumo principą. Pamokos pradžioje žaisdami vaidmenų žaidimą mokiniai pakartoja jau žinomus žodžius, aktyviai įsitraukia į pamokos veiklas. Mokiniai supažindinami su naujais žodžiais, apibūdinančiais žmones ir jų profesijas. Diskutuodami mokiniai mokosi sudaryti sakinius su šiais žodžiais, suprasti kolegų sakinius, suvokti lyčių lygiateisiškumo principą. Mokiniai įtvirtina turimas žinias atlikdami klausymo, skaitymo, kalbėjimo ir rašymo užduotis. Atliekdami namų užduotį mokiniai reflektuoja įgytas žinias.</i>
Klasė: 9	
Pamokos tema: People and jobs	Pamokos tipas: kartojimo ir naujų žinių įgijimo pamoka. Metodai: 1. darbas grupėse; 2. vaidmenų žaidimas „Atspėk profesiją“; 3. diskusija; 4. individualus darbas. Trukmė: viena pamoka (45 min.)
Tikėtini mokinių pasiekimai iš BP:	

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: sakinio teksto supratimas (klausymas)		
Toliau plėtoti ir įtvirtinti sakinio teksto suvokimo gebėjimus, klausantis užsienio kalba kalbančių žmonių. Klausantis teksto sukaupti dėmesį, stengtis jį išlaikyti klausantis pakartotinai.	Suprasti tiesiogiai sakomą ar įrašytą bendrinę sudėtingesnę turiniu ir lingvistiniu požiūriu kalbą. Suprasti aprašomojo tipo teksto pagrindinę informaciją ir svarbesnes detales, atskirti pagrindinę informaciją nuo papildomos.	Atpažinti kalbos priemones, kuriomis reiškiamos komunikacinės intencijos. Taikyti sakinio teksto supratimo ir kompensavimo strategijas. Pasirinkti klausymo būdą pagal klausymo tikslą ir komunikacinę situaciją.
Veiklos sritis: rašytinio teksto supratimas (skaitymas)		
Toliau plėtoti ir įtvirtinti rašytinio teksto užsienio kalba skaitymo techniką ir supratimo gebėjimus. Siekti skaitant suprasti nežinomus žodžius iš konteksto.	Suprasti teksto, kuriame reiškiamas požiūris į kasdienes įvykius, pagrindinę mintį. Rasti reikiamą informaciją tekstuose.	Disponuoti recepcijai būfinu žodynu (apie 2500 semantinių leksinių vienetų). Taikyti rašytinio teksto supratimo ir kompensavimo strategijas. Naudotis lingvistiniais žodynais.

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: sąveika ir raiška žodžiu (kalbėjimas)		
Siekti geresnės kalbėjimo kompetencijos ir ją įtvirtinti. Stengtis ugdytis sėkmingai komunikacijai būtinas normas ir vertybes: gebėjimą klausytis pašnekovo, toleranciją, gebėjimą dirbti kartu, bendrauti ir bendradarbiauti.	Bendrauti su pašnekovu, siekiant komunikacinio tikslo. Dalyvauti meilgoje diskusijoje, paaiškinti savo nuomonę ir ją argumentuoti.	Disponuoti sakytinei komunikacijai būtinu žodynu. Tikslingai vartoti kalbos priemonės komunikaciniams intencijoms reikšti. Taikyti sakytinio teksto kūrimo ir kompensavimo strategijas.
Veiklos sritis: rašytinio teksto kūrimas (rašymas)		
Ugdytis sėkmingus komunikacijai būtinus gebėjimus: gebėjimą klausytis pašnekovo, toleranciją, gebėjimą dirbti kartu, bendrauti ir bendradarbiauti. Siekti rašto ir rašymo kultūros.	Raštu pateikti informaciją.	Mokėti pagrindines morfologines formas ir kategorijas, suprasti gramatinę žodžių ir žodžių grupių reikšmę.

Rekomendacijos mokytojui:

- mokytojas turėtų atidžiai sekti laiką ir diskusijos eigą, kad veiklos neužsitęstų.

Pamokos uždaviniai:

- pakartoję profesijų pavadinimus, ir išmokę naujų, išmokę 12 būdvardžių, mokiniai gebės aktyviai dalyvauti diskusijose;
- diskutuodami mokiniai sudarys sakinius su naujai išmoktais žodžiais, suvoks lyčių lygiateisiškumo principą bei lyčių vaidmenų ryšį su kultūrine aplinka;
- dirbdami su vadovėliu mokiniai įtvirtins išminktų žodžių vartojimą, išklausę tekstą gebės įrašyti į santrauką praleistus žodžius, perskaitę tekstą – teisingai atsakyti į klausimus.

Priemonės:

- rašomoji lenta;
- daugialypės terpės projektorius;
- nešiojamasis kompiuteris;
- 10 skaidrių su profesijų atstovais, parengtų „PowerPoint“ programa;
- garso grotuvas.

Informaciniai ištekliai:

- V. Evans, J. Dooley, 2002, *Enterprise 4 teachers book*, Express Publishing.

PAMOKOS VEIKLOS

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
10 min.	Mokytojas suskirsto mokinius į 3–4 grupes, kiekvienai duoda išsitraukti abėcėlės raides. Kviečia grupių atstovus suvaidinti sugalvotą žodį bei atspėtą žodį užrašyti ant lentos. Skiria grupėms taškus už atspėtą bei teisingai užrašytą žodį, susumuoja grupių rezultatus.	Moksleiviai grupėse pakartoja žinomus profesijų pavadinimus. Kiekviena grupė turi sugalvoti profesijos pavadinimą, prasidedantį išsitraukta abėcėlės raide bei išsirinkti vieną narį, kuris nebyliai suvaidina šią profesiją visai klasei. Kitos grupės turi atspėti vaidinamą žodį ir teisingai užrašyti jį lentoje.
4 min.	Mokytojas pradeda diskusiją, užduodamas klausimą „Do you think these jobs should be done only by men (women)? Why?“ Veda diskusiją, siekdamas atskleisti nuomonių įvairovę klasėje.	Mokiniai įsijungia į diskusiją, išsako savo nuomonę. Diskutuodami kuria sakinius su žinomais profesijų pavadinimais bei būdvardžiais.
7 min.	Mokytojas supažindina mokinius su žodžiais ir padeda išsiaiškinti jų reikšmę: <i>brave, imaginative, courageous, helpful, efficient, careful, fit, cheerful, creative, patient, original, hard-working</i> . Ekrane rodomos nuotraukos, kuriose pavaizduoti įvairių profesijų atstovai darbo metu.	Mokiniai kartu su mokytoju išsiaiškina žodžių reikšmes, mokosi teisingai juos tarti. Mokiniai atpažįsta ekrane rodomoje nuotraukoje vaizduojamą profesiją bei parenka iš naujų žodžių šiai profesijai reikalingas darbuotojo savybes.
7 min.	Mokytojas užrašo lentoje žodį „a bullfighter“ ir prašo mokinių apibūdinti, kokį darbą, profesiją šis žodis reiškia: „What qualities do you need to be a bullfighter?“ <i>Do you think this job should be done only by men? Why? Why not?</i> Mokytojas, veddamas diskusiją su mokiniais, nukreipia mokinius aptarti, kaip vyrų ir moterų profesijų pasirinkimus paveikia kultūrinė aplinka, pristato lyčių lygiateisiškumo principą.	Mokiniai apibūdina ir paaiškina (jei žino) žodžio „bullfighter“ reikšmę. Atsakydami į mokytojo klausimus, panaudoja naujus žodžius bei mokosi pagrįsti nuomonę, kurdami angliškus sakinius. Mokiniai diskutuodami išsako savo ir išklauso kitų nuomones, kelia idėjas apie vyrų ir moterų vaidmenis skirtingose kultūrose. Mokiniai aptaria lyčių lygiateisiškumo principą – žmogų vertinti pagal sugebėjimus, o ne pagal lytį ar kitą kultūrinį kontekstą.
7 min.	Prieš klausymo užduotį mokytojas paprašo mokinių perskaityti santrauką vadovėlyje apie Cristiną Sanchez (Enterprise 4, p. 6). Mokiniais perskaičius santrauką, paleidžia klausymo užduoties įrašą. Vadovauja atliktos užduoties patikrinimui.	Mokiniai perskaito santrauką, su mokytoju išsiaiškina nežinomus žodžius. Klausydami garso įrašą į santrauką įterpia praleistus žodžius. Atliktą užduotį patikrina porose, o po to – su visa klase.

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
9 min.	Mokytojas paprašo mokinių perskaityti laikraščio straipsnelį apie Cristiną Sanchez ir surasti teisingus atsakymus į klausimus (Enterprise 4, p. 7)	Mokiniai skaito straipsnelį, atsako į klausimus.
1 min.	Namų darbams mokytojas užduoda išmokyti naujus žodžius ir papasakoti apie Cristiną Sanchez.	Mokiniai, ruošdamiesi namuose pasakojimo užduočiai, apmąsto ir išmoko naujas žinias apie lyčių vaidmenis kultūroje ir lyčių lygiateisiškumo principą.

Parengė Radviliškio Vaizganto gimnazijos anglų kalbos mokytoja metodininkė Inga Veberienė

4.3. Chemijos pamokos planas

Dalykas: chemija	Pamokos anotacija: <i>Pamoka skirta apibendrinti žinias apie metalų savybes bei ugdyti pagarbą pažiūrų įvairovei. Prieš pamoką mokiniai pasidalina vaidmenimis ir grupėse ruošiasi labiausiai žmonių gyvenimą pakeitusio metalo rinkiminei kampanijai. Pamokoje vyksta debatai, kuriuose rinkimų kampanijos dalyviai pristato metalų savybes, o piliečiai diskutuodami išsako skirtingas vertybines pozicijas bei balsuoja už pasirinktą kandidatą į labiausiai žmonių gyvenimą pakeitusio metalo vardą. Mokiniai, aktyviai dalyvaudami debatuose ir baigiamajame konferencijoje, apibendrina žinias apie metalų savybes, jų svarbą žmogaus gyvenime, mokosi vieni iš kitų, keičiasi nuomonėmis. Plėtodami savo komunikacinę kompetenciją, jie mokosi išklausti kitą, gerbti jo nuomonę, apginti savo požiūrį, neįžeisdami kitų ir savo orumo, jausti atsakomybę už pranešimų (tekstų) informacijos tikrumą ir fikslumą, ugdo toleranciją kitokiems požiūriams.</i>
Klasė: 9	
Tema: „Metalų rinkimai“	
	Pamokos tipas: skyriaus apibendrinimo pamoka. Metodas: debatai. Trukmė: viena pamoka (45 min.)
Tikėtini mokinių pasiekimai iš BP:	

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: gamtos tyrimai		
Domėtis prioritetais gamtos mokslų ir technologijų plėtoteis kryptimis.	Pritaikyti informacinių technologijų pamokose įgytas žinias ir gebėjimus tyrimų rezultatams apdoroti ir pateikti.	Rezultatus pristatyti naudojantis pateiktųjų rengimo programa (su įkeltais paveikslais ar formulėmis). Mokėti naudotis bibliotekų paslaugomis.

	Išsakyti savo idėjas, savarankiškai rasti reikiamą informaciją įvairiuose šaltiniuose, teisingai vertinti jos patikimumą, ją apibendrinti ir klasifikuoti, perteikti kitiems. Gerbti autorių teises.	Rasti gamtamokslinę informaciją internete naudojantis paieškos sistemomis, pvz., Google, Search.lt ir kt. Išvardyti patikimų gamtamokslinės informacijos šaltinių rūšis. Nurodyti gamtamokslinio pranešimo struktūrą: tikslai, uždaviniai, tyrimo metodai, rezultatai ir išvados, jų pritaikymo galimybės.
Veiklos sritis: svarbiausių medžiagų pažinimas ir naudojimas		
Taikyti įgytas žinias ir gebėjimus, pasirenkant įvairias medžiagas, taupiai jas naudojant, užtikrinant saugią ir švarią aplinką kitiems.	Apibūdinti svarbiausių metalų, jų lydinių ir junginių naudojimą, siejant su jų savybėmis. Kritiškai vertinti žmogaus veiklos įtaką gamtai, pateikti svarbiausių ekologinių problemų sprendimo pavyzdžių.	Pateikti svarbiausių metalų ir lydinių panaudojimo pavyzdžių, nurodyti pagrindines savybes. Bendrais bruožais apibūdinti chemijos technologijų pranašumus ir trūkumus.

Rekomendacijos mokytojui:

- Pradedant nagrinėti skyrių „Metalai aplink mus“ siūloma pranešti mokiniams, kad skyriaus pabaigoje, apibendrinimo pamokoje, vyks diskusija apie tai, kuris metalas turėjo didžiausią įtaką žmonių gyvenime.
- Nereikėtų pamiršti su mokiniais aptarti metalų (kandidatų į laimėtojus) pristatymo ir vertinimo kriterijus. Mokiniais siūloma pagalvoti apie prieš diskusiją vykstančią informacinę kampaniją, pvz., plakatų gamybą, lankstinukų platinimą ir t. t. Mokytojas iš anksto aptaria su mokiniais vertinimo kriterijus, pabrėždamas, kad pranešėjų ir ekspertų elgesys turi būti kultūringas ir tolerantiškas.
- Prieš pamoką patariama paruošti kabinetą debatams – iškabinti informacinius plakatus ir pan.

Pamokos uždaviniai:

- mokiniai, remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais ir ankstesnėse pamokose įgytomis žiniomis, dirbdami grupėse ir pristatydami pasirodžius medžiagą, gebės apibūdinti metalų ir jų junginių naudojimą, kritiškai vertinti žmogaus veiklos įtaką gamtai;
- diskutuodami mokiniai gebės argumentuoti nuomonę, gerbdami ir toleruodami kitus, suvokti ir pripažinti pažiūrų įvairovę.

Priemonės:

- daugialypės terpės projektorius;
- nešiojamasis kompiuteris;
- skaidrės, parengtos „PowerPoint“ programa;
- reklaminiai plakatai, skrajutės, lankstinukai;
- filmuota medžiaga, redaguota „Windows Live Movie Maker“ programa;
- balsavimo kortelės, balsadėžė.

Informaciniai ištekliai:

- Glogster EDU platforma (<http://edu.glogster.com/what-is-glogster-edu/>).
- Jasiūnienė R., Valentinavičienė, 1996, Mokytojo knyga „Chemija 9“, Vilnius: Alma littera.

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
	1. Pasiruošimas pamokai Prieš pamoką mokytojas praneša, kad kitą pamoką vyks debatai apie tai, kuris metalas turėjo didžiausią įtaką žmonijos gyvenime. Organizuojamas mokinių pasiskirstymas į piliečius ir rinkiminės kampanijos dalyvius. Mokytojas su mokiniais aptaria pasiruošimą rinkimų kampanijai ir debatams.	Mokiniai, pareiškę norą dalyvauti rinkiminėje kampanijoje, pasiskirsto į tris grupes: „Geležis Stipruolė“, „Aliuminis Lengvasis“, „Varis Pukis“. Kiekvieną grupę sudaro 3 nariai: „chemikas“, „ekspertas“ ir „pranešėjas“. <ul style="list-style-type: none"> „Chemikas“ savarankiškai ieško, kaupia, apibendrina informaciją apie ankstesnėse pamokose nagrinėtus tris metalus – geležį, aliuminį ar varį – atlieka bandymus. „Ekspertas“ paruošia kompromituojančią informaciją apie kitų grupių metalų savybes. „Pranešėjas“ ne tik pristato grupės pasirinktą metalą, bet yra atsakingas ir už prieš diskusiją vykstančią informacinę kampaniją. Kiti klasės mokiniai – „piliečiai“ – pasiskirsto į grupes pagal vertybes: „Žalieji“ gina ekologiją, pasisako už tą metalą, kuris mažiausiai kenkia gamtai, „Ekonomistai“ gina ekonominio naudingumo ir efektyvumo principą, „Menininkai“ žavisi metalo panaudojimo galimybėmis kuriant meno šedevrus.
2 min.	2. Mokinių sužadinimas ir mokymosi uždavinių skelbimas Mokytojas kartu su mokiniais aptaria pamokos uždavinius.	Mokiniai klausosi, užduoda klausimus, norėdami pasitikslinti.
26 min.	3. Temos nagrinėjimas Traukiami burtai, nustatoma metalo grupės prisistatymo eilė. Mokytojas iš eilės kviečia grupes pristatyti savo metalus, pretenduojančius į svarbiausio, žmonijos gyvenimą pakeitusio metalo vardą. Kiekvienam metalui pristatyti skiriamas 4 minutės. Oponentų teiginiams ir atsakymams į juos – taip pat 4 minutės. Mokytojas stebi, kad nebūtų pažeistas pranešimų reglamentai, kad mokinių kalba būtų taisyklinga, kultūringa ir tolerantiška. Grupėms prisistačius, galimybė suteikiama „piliečiams“, kurie išreiškia savo poziciją ir taip pat stengiasi įtikinti oponentus.	Mokiniai traukia burtus ir pasiskirsto, kokia tvarka grupės prisistatys. Grupių „pranešėjai“ pristato medžiagą, apibūdinančią pačias geriausias pasirinkto metalo savybes, atsakinėja į kitų kandidatų „ekspertų“ klausimus ir replikas. „Chemikai“ iliustruoja chemines metalo savybes, atlikdami bandymus. Kitų grupių „ekspertai“ oponuoja, pateikdami įrodymus, kad priešininko komandos metalas turi neigiamų bruožų, menkina šio metalo svarbą, akcentuoja jo daromą žalą gamtai ir žmogui, nurodo faktus, kai šis metalas atliko tarsi „blogiečio“ vaidmenį. „Piliečiai“ po kiekvienos grupės pristatymo diskutuoja tarpusavyje, gindami savo vertybines nuostatas: <ul style="list-style-type: none"> „Žalieji“ akcentuoja argumentus, įrodančius pristatomų metalų pramonės sukeltas ekologines problemas; „Ekonomistai“ paviešina duomenis apie metalų įtaką ekonominiam augimui arba

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
	Mokytojas turėtų padėti mokiniams suvokti, kad jų pasirinkimą, kuriam metalui atiduoti balsą, lemia jų įsitikinimai, pažiūros, vertybės. „Piliečiai“ turi sugebėti rasti bendrą kalbą su oponentais: įvertinti kitų nuomonę, suprasti, kad jų visų įsitikinimai yra vienodai vertingi.	smukimui: mat pagal metalų rinkos pokyčius dažniausiai galima nuspėti ir bendras ekonomikos vystymosi tendencijas. Be to, metalai daugiausia naudojami pramonėje, o pastarosios rodikliai turi didelę įtaką ūkiui; <ul style="list-style-type: none"> „menininkai“ reiskia savo susizavėjimą metalu, kuris turi plačias taikymo galimybes mene, padeda menininkui įvairiausiais būdais įgyvendinti savo idėjas. Jie akcentuoja, kad dėl šiuolaikinių metalo technologijų menas tampa globalus.
6 min.	4. Medžiagos įtvirtinimas Pasibaigus diskusijoms, visoms metalų grupėms skiriama 1 minutė pristatyti reklaminį klipą apie savo metalą.	Grupių „pranešėjai“ rodo savo kandidatų sukurtus reklaminius klipus.
10 min.	5. Pamokos apibendrinimas Mokytojas skelbia diskusijos pabaigą ir balsavimo pradžią. Išdalinamos balsavimo kortelės: žalios spalvos kortelė su geležies simboliu „Fe“, raudonos spalvos kortelė su vario simboliu „Cu“, geltonos spalvos kortelė su aliuminio simboliu „Al“. Balsuoti galima tik už vieną kandidatą. Mokytojas ekrane (lenteje) primena „piliečiams“ anksčiau aptartus metalo grupės darbo vertinimo kriterijus: vaizdingumas, informatyvumas, konkretumas, tolerantiškumas. Mokytojas suskaičiuoja balsus ir paskelbia nugalėtoją. Po to kviečia visų komandų atstovus dalyvauti baigiamojoje konferencijoje. Jis taip pat dalyvauja diskusijoje ir vertinime, vadovauja pamokos apibendrinimui.	Pasibaigus diskusijai mokiniai individualiai apsisprendžia dėl savo balso, priimdami sprendimą, atsižvelgia į aptartus pristatymo vertinimo kriterijus. Mokiniai balsuoja už patikusį kandidatą, mesdami atitinkamos spalvos korteles į balsadėžę. Visų grupių nariai dalyvauja konferencijoje, pasisakydami, kaip jie vertina savo ir konkurentų pasirodymus, pasidalija su kitais savo patirtimi, atsakinėja į „piliečių“ klausimus, padeda mokytojui įvertinti savo ir kitų darbo indėlį į šią rinkimų kampaniją. Apibendrinami pamoką mokiniai įvertina gebėjimo išklausti kitų argumentus, tolerancijos skirtingoms pažiūroms, bendradarbiavimo ir susitarimo svarbą.
1 min.	6. Namų darbų skyrimas Mokytojas primena, kad kitą pamoką vyks kontrolinis testas iš skyriaus „Metalai aplink mus“ ir siūlo pasikartoti šią temą.	Mokiniai namuose kartojasi skyriaus medžiagą.

Parengė Lazdijų rajono savivaldybės Šeštokų vidurinės mokyklos chemijos mokytoja ekspertė Tatjana Radzevičienė

Dalykas: technologijos	Pamokos anotacija: <i>Pamokų cikle gaminant ir degustuojant įvairių tautų patiekalus domimasi kultūrų įvairove, ieškoma jų tarpusavio sąsajų. I pamokoje mokiniai dalinasi kultūrinės įvairovės – migracijos, gyvenimo etniškai mišrioje aplinkoje – patirtimi, remdamiesi ja, pasiskirstę į grupes, pasirenka nesudėtingus, greitai gaminamų įvairių tautų patiekalų receptus, sudaro jų gaminimo technologines sekas. Mokiniais užduodama namuose surinkti informaciją apie pasirinktų patiekalų kilmę, paplitimą, variacijas. II pamokoje mokiniai grupėmis gamina įvairių tautų tradicinius patiekalus. III pamokoje organizuojama konferencija-degustacija, kurioje mokiniai pristato pagamintus tradicinius patiekalus. Sudaroma žurnalistų grupė, kuri pristatymo metu užduoda klausimus, filmuoja ar fotografuoja, vėliau paruoštu pranešimu apibendrina pamokų ciklą.</i> Pamokos tipas: I pamoka: kombinuota pamoka; II pamoka: žinių, įgūdžių ir mokėjimų pritaikymas, III pamoka: žinių, įgūdžių ir mokėjimų kontroliavimo bei koregavimo pamoka. Metodai: 1. „Minčių lietus“; 2. darbas grupėse; 3. pristatymas. Trukmė: 3 pamokos (100 min.)
Klasė: 7–8	
Pamokos tema: įvairių šalių tradicinių patiekalų gaminimas.	
Tikėtini mokinių pasiekimai iš BP:	

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: medžiagos		
Atsakingai rūpintis savo ir kitų saugumu buityje, racionaliai naudoti laiko ir materialinius išteklius.	Taupiai, racionaliai ir kūrybingai naudoti medžiagas.	
Veiklos sritis: projektavimas		
Gerbti kito nuomonę, taikiai ir kūrybingai bendradarbiauti.	Numatyti, kaip reikia pateikti kitiems problemos sprendimą.	Pateikti problemos sprendimo vertinimo kriterijų pavyzdžių ir paaiškinti, kaip galima pristatyti pagamintus gaminius.

Veiklos sritis: technologiniai procesai ir jų rezultatai		
Gerbti kito nuomonę, pagrįstai pasitikėti savo jėgomis, prisiimti atsakomybę už atliktus darbus, racionaliai naudotis ištekliais, atsakingai rūpintis savo ir kitų saugumu.	Planuoti technologinius kūrybinių idėjų įgyvendinimo procesus, sudaryti technologinę schemą, numatyti privalumus ir galimus sunkumus. Pateikti technologinės schemos pavyzdį ir paaiškinti, kaip pagal šią schemą organizuoti gamybos procesą.	Pagal sudarytą technologinę schemą atrinkti darbo priemones, medžiagas, organizuoti darbo vietą, saugiai, nuosekliai, kokybiškai, racionaliai gaminti gaminius, kontroliuoti technologinius procesus, sutvarkyti darbo vietą.
Veiklos sritis: informacija		
Gerbti kito nuomonę, taikiai, kūrybingai bendrauti ir bendradarbiauti visose gyvenimo srityse. Pasitikėti savo jėgomis, atsakingai ir kūrybingai remtis informacija sprendžiant problemas.	Rinkti, kausti, papildyti, atrinkti ir naudoti informaciją, reikalingą problemai spręsti, įvertinti informacijos naudojimo tinkamumą, ją analizuoti, apibendrinti, vertinti, pateikti rašytine forma bei vaizdo priemonėmis. Suprantamai, kūrybingai ir informatyviai perteikti informaciją projektiniame darbe.	Paaiškinti, kokia informacija svarbi ir informatyvi pateikiant projektą, kaip ji gali būti pateikiama.

Rekomendacijos mokytojui:

- Pamokos medžiaga siejama su turima gyvenimo patirtimi, su įgytais gebėjimais. Mokiniai turėtų dirbti saugioje aplinkoje su saugiomis darbo priemonėmis, laikydamiesi saugaus darbo bei higienos reikalavimų. Pamokoje mokiniai naudojami sukurtais ar pritaikytomis nesudėtingų, greitai pagaminamų, patiekalų receptūromis bei gaminimo technologinėmis sekomis.
- Per antrąją pamoką, kol kitos grupės gamina, žurnalistų grupė paruošia patalpą pristatymams. Vertinant pristatymus, siūloma aptarti pateiktą informaciją, jos poveikį klausytojui, kalbėjimo kultūrą, pagarbą įvairovei.
- Užduodamas namų darbas moksleiviams namuose pasidomėti pasirinkto recepto kilme, analogais kitose kultūrose, reikšme ir svarba pristatomoje kultūroje, populiarumu šiuo dienos pasaulyje.
- Itin homogeniškai klasei galima pasiūlyti pasirinktinai gaminti Lietuvoje gyvenančių etninių grupių tradicinius patiekalus.

Pamokos uždaviniai:

- mokiniai gebės, vadovaudamiesi patiekalų receptūromis bei gaminimo technologinėmis sekomis, laikydamiesi saugaus darbo ir higienos reikalavimų, pagaminti pasirinktos tautos tradicinį patiekalą ir jį estetiškai apipavidalinę pateikti į stalą;
- mokiniai gebės, sklandžiai vartodami tikslus technologinius terminus ir adekvačią informaciją, pristatyti grupių atliktą darbą;
- atlikdami ir vertindami pamokos veiklas mokiniai gebės suvokti kultūrų tarpusavio sąsajas ir pagarbos etninei, kultūrinei įvairovei svarbą.

Priemonės:
<ul style="list-style-type: none"> • patiekalams gaminti reikalingos darbo priemonės; • patiekalų receptai; • daugialypės terpės projektorius; • nešiojamasis kompiuteris; • paruoštos skaidrės; • kitos pristatymui reikalingos priemonės.
Informaciniai ištekliai:
<ul style="list-style-type: none"> • Pacevičiūtė A., Drakšienė R., Mielkuvienė, B. 2011. Mityba. Technologijų vadovėlis 7–10. Kaunas: Šviesa.

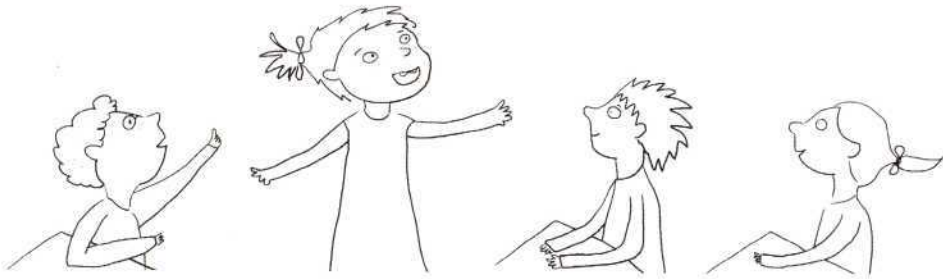
PAMOKOS VEIKLOS

Trukmė (min)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
I pamoka (rekomenduojama skirti pamokos pabaigą prieš pamokų ciklą)		
14 min.	<p>Mokytojas paaiškina būsimos pamokos tikslus ir uždavinius:</p> <p>„Kitoje jungtinėje pamokoje organizuosime konferenciją-degustaciją „Įvairūs skoniai – vienas gardumas!“ Gamindami įvairių tautų patiekalus sieksime pristatyti ir suprasti kultūrų įvairovę ir vienovę...“</p> <p>Mokytojas klausimais skatina mokinius pasidalinti jų tarpkultūrinėmis patirtimis (ar klasėje yra mokinių iš etninių mažumų grupių, turinčių migracijos patirties savo, šeimos, draugų aplinkoje).</p> <p>Atsižvelgiant į išsakytą patirtį ir pageidavimus išrenkami receptai. Mokytojas koordinuoja receptų rinkimą, išsako savo pastebėjimus, kontroliuoja mokinių pasiskirstymą grupėmis.</p>	<p>Mokiniai išklauso informaciją apie būsimą pamokų ciklą, užduoda klausimus, norėdami pasitikslinti. Mokytojo kviečiami mokiniai dalinasi savo ir savo artimos aplinkos tarpkultūrinėmis patirtimis, prisimena savo aplinkoje esančią etninę, kultūrinę įvairovę, migracines patirtis, mėgina susieti šias patirtis su kulinarijos žiniomis, kokius tradicinius patiekalus žino ar yra ragavę.</p> <p>Drauge aptarę patirtis mokiniai pasiskirsto grupėmis po 4–6 asmenis ir išsirenka patiekalus, kuriuos gamins, aptaria patiekalų receptus, susitaria dėl jiems pagaminti reikalingų priemonių ir medžiagų. Išrenkama žurnalistų grupė.</p>
1 min.	<p>Mokytojas užduoda namų užduotį grupėms: namuose pasiruošti informaciją apie gaminamus patiekalus, atsinešti darbo priemones, maisto produktus. Žurnalistų grupė namuose renka informaciją apie visus pasirinktus patiekalus, kuri bus reikalinga, užduodant klausimus grupėms, pristatymo metu bei rengiant pamokų ciklo apibendrinimą.</p>	<p>Mokiniai namuose pasiskirsto atsakomybes grupės viduje, renka informaciją bei reikalingas priemones ir medžiagas.</p>

Trukmė (min)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
II pamoka		
10 min.	<p>Mokytojas primena pamokos uždavinius. Patikrinamos atsineštos darbai ir higieniškai užtikrinti reikalingos priemonės (prijuostė, kepurė ir kt.). Aptariami saugaus darbo ir higienos reikalavimai. Mokytojas atsako į mokinių pateiktus klausimus.</p>	<p>Mokiniai klausia ir atsako į mokytojo pateiktus klausimus, patikrina atsineštas priemones, užduoda klausimus, aiškina neaiškumus.</p>
25 min.	<p>Mokytojas organizuoja mokinių darbą grupėse, konsultuoja, pataria.</p>	<p>Mokiniai grupėmis gamina pasirinktus patiekalus, laikydamiesi saugaus darbo ir higienos reikalavimų.</p>
5 min.	<p>Mokytojas pataria, atsako į mokiniams kylančius klausimus.</p>	<p>Mokiniai estetiškai apipavidalina (papuošia pasirinktu būdu) pagamintą patiekalą.</p>
5 min.	<p>Mokytojas organizuoja trumpą darbo aptarimą ir įsivertinimą.</p>	<p>Mokiniai trumpai įsivertina atliktą grupės darbą, ruošiasi darbų pristatymui kitoje (jungtinėje) pamokoje.</p>
III pamoka		
5 min.	<p>Mokytojas paaiškina pamokos uždavinius, primena reikalavimus pristatymams, jų vertinimo kriterijus, reikalavimus žurnalistų grupei.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reikalavimai pristatymui: <ol style="list-style-type: none"> 1. Pateikti informaciją apie: <ul style="list-style-type: none"> - patiekalo gaminimo procesą, sudėtinę dalis ir įrankius; - patiekalo kilmę, paplitimą įvairiose kultūrose, reikšmę (susiję šventės, ritualai ir pan.). 2. Pristatant laikytis darbo saugos reikalavimų ir pagarbos įvairovei principo. • Reikalavimai žurnalistų grupei: <ol style="list-style-type: none"> 1. Grupėms pateikti ne mažiau kaip 2–3 parengtus klausimus. 2. Po degustacijos pristatyti apibendrinantį pranešimą, kuriame turi įvertinti grupių pristatymus, vadovaudamiesi šiais vertinimo kriterijais: <ol style="list-style-type: none"> a) visų pristatymo reikalavimų įvykdymas; b) informacinės kalbos aiškumas, glaustumas, pagrįstumas, technologinių terminų vartojimo tikslumas; c) klausytojų sudominimas, sugebėjimas išlaikyti klausytojų dėmesį; 	<p>Mokiniai klausia, gali diskutuoti ir papildyti nustatytus kriterijus.</p>

Trukmė (min)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
	d) atsakymų į klausimus konkretumas, glaustumas; e) pagarbos įvairovei principo laikymasis.	
5 min.	Mokytojas padeda organizuoti pasiruošimą pristatymui.	Mokiniai užbaigia pasiruošimą pristatymui (pradedama per pirmąją pamoką žurnalistų grupė).
15 min.	Mokytojas organizuoja mokinių grupių prisistatymo tvarką, stebi pristatymus.	Grupės pristato pasirinktos tautos pagamintą tradicinį patiekalą, jo kilmę, analogus kitose kultūrose, reikšmę ir svarbą pristatomoje kultūroje, populiarumą šiandienos pasaulyje. Žurnalistų grupė po pristatymų užduoda klausimus, fotografuoja, filmuoja, rengia apibendrinantį pranešimą.
10 min.	Mokytojas kartu su mokiniais degustuoja pagamintus patiekalus.	Mokiniai kartu su mokytoju degustuoja pagamintus patiekalus.
10 min.	Mokytojas organizuoja veiklos aptarimą, atlikto darbo įsivertinimą ir vertinimą.	Žurnalistų grupė uždaro konferenciją-degustaciją, pristatydami baigiamąjį pranešimą, pagal iš anksto paskelbtus vertinimo kriterijus įvertina grupių pristatymus. Grupės įsivertina savo veiklą.

Parengė Panevėžio „Šaltinio“ pagrindinės mokyklos technologijų mokytoja metodininkė Auksuolė Urbonienė

Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvos mokykloje: į pagalbą mokytojui

4.5. Istorijos pamokos planas

Dalykas: istorija	Pamokos anotacija: <i>Pamoka skirta, analizuojant Abiejų Tautų Respublikos susidarymo ir jos visuomenės kasdienio gyvenimo temą, padėti mokiniams ugdytis nuostatą pozityviai vertinti skirtumus bei atrasti bendrumus tarp įvairių kultūrinių ir socialinių grupių. Pamokoje mokiniai, dirbdami su vadovėliu ir mokomąja kompiuterine priemone, įgis žinių apie Abiejų Tautų Respublikos atsiradimo priežastis, šias žinias įtvirtins, diskutuodami ir atsakydami į mokytojo pateiktus klausimus. Žaisdami vaidmenų žaidimą mokiniai stengsis įsivaizduoti, kaip gyveno žmonės bendroje Lietuvos ir Lenkijos valstybėje, ką jie manė apie bendrą valstybę, kaip sugyveno tarpusavyje skirtingos grupės.</i>
Klasė: 5	
Pamokos tema: LDK ir Lenkijos karalystės susijungimas.	Pamokos tipas: naujų žinių įgijimo pamoka. Metodai: 1. įtraukianti paskaita; 2. klausimai–atsakymai; 3. vaidmenų žaidimas; 4. kompiuterinės medžiagos demonstravimas; 5. „Minčių lietus“.
	Trukmė: viena pamoka (45 min.)
Tikėtini mokinių pasiekimai iš BP:	

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: istorinės raidos supratimas		
Suvokti demokratijos, humaniškumo, pilietiškumo ir tautiškumo reikšmę praeityje ir šiandieniniame gyvenime.	Paašškinti, kodėl LDK susivienijo su Lenkijos karalyste. Atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo savitumus Lenkijos ir Lietuvos valstybėje.	Nurodyti keletą svarbiausių LDK siekių, paskatinius jungtis į bendrą valstybę su Lenkija. Pateikti pavyzdžių apie kasdienį žmonių gyvenimą Lenkijos ir Lietuvos valstybėje, apie tautinės ir religinės tolerancijos apraiškas.
Veiklos sritis: orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje		
Suvokti orientavimosi laike reikšmę pažįstant praeitį. Suvokti geografinės aplinkos pažinimo svarbą aiškinant istorijos įvykius.	Žemėlapyje parodyti Lietuvą tam tikrais istorijos laikotarpiais.	Pateikti keletą pavyzdžių, iliustruojančių, kaip keitėsi Lietuvos valstybė tam tikrais istorijos laikotarpiais.

4. Tarpkultūrinio ugdymo per pamokas geroji patirtis

Veiklos sritis: istorijos tyrimas ir interpretavimas		
Suvokti, kad žmonijos praeitis gali būti aiškinama skirtingai.	Nurodyti akivaizdžias istorinių įvykių priežastis ir pasekmes.	Pateikti pavyzdžių, iliustruojančių nagrinėtų istorijos įvykių priežastis ir pasekmes.
Suvokti istorijos šaltinių reikšmę, pažįstant praeitį.	Rinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių ir ją panaudoti.	Apibūdinti istorijos šaltinius, pateikiamus mokomojoje medžiagoje.

Rekomendacijos mokytojui:

- Mokytojui patariama iš anksto pasirūpinti įvairiais informacijos šaltiniais, vaizdine medžiaga, vaidinimo rekvizitais, kurie padėtų sužadinti mokinių vaizduotę, įsijausti į savo vaidmenis, taip pat galima prieš pamoką informuoti mokinius, kad pasiruoštų reikiamas priemonės vaidinimui.
- Kad pasiruošimas vaidmenų žaidimui neužtruktų, galima iš anksto paskirti už tai atsakingus mokinius, kurie kontroliuotų laiką dirbant grupėse.
- Jeigu mokiniai linkę susitelkti į savo vaidmenis ir vaidinime akcentuoti konfliktą, reiktų priminti bendradarbiavimo svarbą ir naudą, skatinti ieškoti konfliktų sprendimo, susitarimo.

Pamokos uždaviniai:

- analizuodami tekstą, iliustracijas, studijuodami žemėlapi mokiniai išsiaiškins bent 2 priežastis, lėmusias Lietuvos ir Lenkijos valstybių sąjungos sudarymą;
- per vaidmenų žaidimą mokiniai ugdysis supratimą apie skirtingų kultūrinių ir socialinių grupių kasdienį gyvenimą ir sugyvenimą ATR valstybėje.

Priemonės:

- daugialypės terpės projektorius;
- nešiojamasis kompiuteris.

Informaciniai ištekliai:

- Mokomoji kompiuterinė priemonė „Įdomioji Lietuvos istorija“.
- Laužikas R., Mackevičius G., Mickevičius K. Kelias. Lietuvos istorijos vadovėlis 5 klasei. 2000, Vilnius.
- Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės po Liublino unijos (XVI a.) žemėlapis.

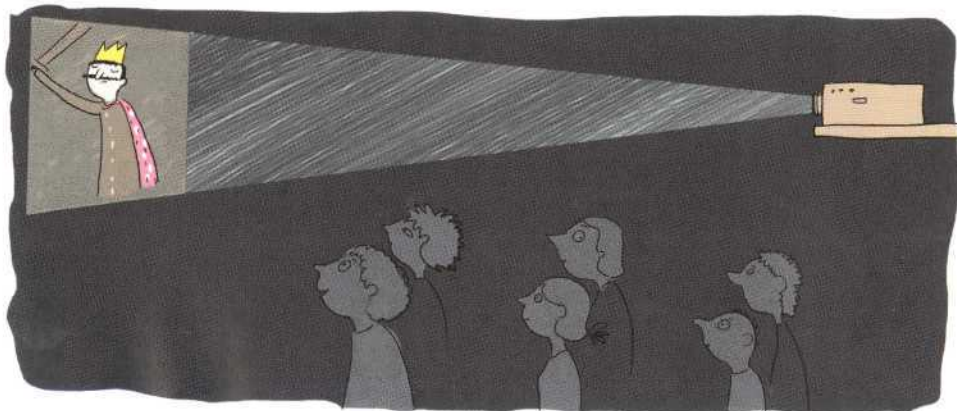
PAMOKOS VEIKLOS

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
3 min.	I. Įvadas. Mokytojas paskelbia pamokos uždavinius. Pamoka pradedama Lietuvos didžiosios kunigaikštystės po Liublino unijos (XVI a.) žemėlapio tyrinėjimu. Mokytojas užduoda klasei įvadininius klausimus: ką galime „perskaityti“ iš žemėlapi, ką reiškia užrašas „Abiejų tautų respublika“?	Mokiniai išklauso pamokos uždavinius, tyrinėja Abiejų Tautų respublikos žemėlapi, atsakinėja į mokytojo klausimus, „Minčių lietaus“ metodu kelia įvairias idėjas.

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
8 min.	II. Naujos temos demonstravimas. Mokytojas organizuoja naujos medžiagos demonstravimą. Prieš pradėdant stebėti mokomąją medžiagą pateikiami klausimai: 1) kokie kaimynai XVI a. kėlė grėsmę LDK ir Lenkijos karalystei? 2) koks valdovo, valdžiusio LDK ir Lenkijos karalystę, vardas? 3) ką bendra ir ką atskira turėjo LDK ir Lenkijos karalystė po Liublino unijos? Ekране demonstruojamas animuotas pasakojimas apie Liublino unijos ir pirmuosius renkamus valdovus Respublikos soste (1569–1586) iš mokomosios priemonės „Įdomioji Lietuvos istorija“.	Mokiniai stebi demonstruojamą animuotą pasakojimą, stengiasi išgirsti atsakymus į mokytojo pateiktus klausimus, gali atsakymus pasižymėti savo sąsiuvinuose. Pasibaigus peržiūrai mokiniai žodžiu atsako į klausimus.
4 min.	II. Darbas su vadovėliu. Mokytojas prašo mokinių perskaityti teorinės dalies teiginius iš vadovėlio, išsiaiškinti, su kuo Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė sudarė sąjungą, su suo draugu (porose) aptarti, kaip buvo valdoma bendra Lietuvos ir Lenkijos valstybė – Abiejų tautų respublika, naudojantis žodynėliu pasižiūrėti sąvokas: <i>seimas, iždas, vaivada, unija</i> . Iškeliama klausimai: 1) kaip manai, kodėl Lietuva susijungė su Lenkija, kokios susijungimo priežastys? 1) ko prieš Liublino unijos pasirašymą siekė Lenkijos, ko LDK pavaldiniai (piliečiai)?	Mokiniai dirba su vadovėliu, kartu su suo draugu, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, vadovėlio turiniu, aptaria Abiejų Tautų Respublikos valdymą, kokia buvo LDK padėtis naujoje valstybėje. Mokiniai diskutuodami porose sudaro sąrašą priežasčių, paskatinsiu LDK ir Lenkijos karalystę susivienyti, stengiasi suprasti ir LDK, ir Lenkijos karalystės gyventojų motyvus.
20 min.	III. Praktinė dalis. Mokytojas padeda grupėms pasiruošti inscenizacijai „Įprastą turgaus dieną Lietuvos ir Lenkijos valstybėje“. Kartu su mokiniais aptariama religinė, kalbinė, socialinė įvairovė ATR, bajorijos ir dvasininkijos lenkėjimas, valstiečių ir miestiečių gyvenimas. Traukiant korteles klasė susiskirsto į 5 grupes: „bajorai“, „didikai“, „valstiečiai“, „miestiečiai“, „amatininkai“. Kiekvienoje grupėje moksleiviai paskirstomi į LDK vietovių gyventojus ir Lenkijos karalystės vietovių gyventojus.	Moksleiviai su mokytoju aptaria žaidimą, išklauso pateikiamą informaciją, pasiskirsto grupėmis ir ruošiasi. Klasės mokiniai išsitraukia korteles su užrašais: „bajoras“, „didikas“, „valstietis“, „miestietis“, „amatininkas“. Su vienodais užrašais mokiniai sueina į vieną grupę. Kiekviena grupė 5 min. tariasi kaip inscenizuos pokalbius, aptaria pokalbio turinį, paruošia 1 min. trukmės vaidinimą.

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
	Primenamos darbo grupėje taisyklės. Kiekviena grupė, pagal skirtą socialinį sluoksnį, 5 min. rengiasi inscenizacijai „Ką kalbasi žmonės susitikę turguje?“ Kurdami inscenizaciją mokiniai kuria pokalbius apie ATR gyventojų kasdienius rūpesčius, tarpusavio santykius bei požiūrį į bendrą Lietuvos ir Lenkijos valstybę. Pasiruošusios grupės viena kitai pademonstruoja 1 minutės trukmės pokalbius. Grupės gali įsitraukti į bendrus dialogus, palietę bendras temas.	Grupės vaidina susitikimą turguje, kuriame įvairių socialinių ir kultūrinių grupių atstovai susitinka ir dalinasi kasdienio gyvenimo Lietuvoje, Lenkijoje rūpesčiais ir aktualijomis. Mokiniai mėgina improvizuoti situaciją, kai vieni pradeda įsiterpti į kitų pokalbius, pvz., didikai į bajorų, miestiečiai į valstiečių ir t. t. Žaisdami mokiniai mėgina įsijausti ir suvokti įvairių kultūrinių ir socialinių grupių gyvenimo ATR aktualijas, kas šioms grupėms savita, o kas bendra, gyvenimo galimybes.
7 min.	IV. Apibendrinimas. Pateikiami klausimai: • kokios priežastys lėmė Lietuvos ir Lenkijos valstybių sąjungos sudarymą? • kuo svarbi Liublino unija Lietuvai?	Mokiniai atsako į klausimus, pradeda pratybų užduotis.
3 min.	V. Įsivertinimas ir namų darbai. „Šviesoforas“: žalia – viską supratau, išmokau; geltona – kai kas dar neaišku; raudona – nieko nesužinojau, nesupratau.	Mokiniai įsivertina „Šviesoforo“ metodu. Namuose baigia pratybų užduotis, mokiniai savanoriškai, remdamiesi J. Mateikos paveikslu „Liublino unija“, sukuria J. Chodkevičiaus pasakytą kalbą, ginančią LDK valstybingumą.

Parengė Klaipėdos r. Veiviržėnų gimnazijos mokytoja Raimunda Mockuvienė

Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvos mokykloje: į pagalbą mokytoji

4.6. II užsienio kalbos (rusų) pamokos planas

Dalykas: rusų kalba	Pamokos anotacija: <i>Pamokos tikslas – ugdyti komunikacinę ir tarpkultūrinę kompetenciją, plėsti žodyną ir mokyti teisingai vartoti linksnius, kalbant apie migracijos, skirtingų grupių sugyvenimo reiškinius. Pamokoje mokiniai supažindinami su naujais žodžiais, apibūdinančiais migraciją ir etninę įvairovę, valstybių, miestų, tautybių, pilietybių pavadinimais. Kurdami dialogus ir žaisdami žodžių voratinklį mokiniai įtvirtina šių žodžių vartojimą ir mokosi, atsakydami į klausimus, teisingai vartoti linksnius, taip pat žiūri linksmą filmuką apie draugystę, diskutuoja apie skirtingų etninių grupių sugyvenimą, toleranciją. Pamokoje mokiniai turi vadovėlius, sąsiuvinius, rašymo priemones, namuose atlieka paskirtas užduotis.</i>
Klasė: 6	Pamokos tipas: naujų žinių įgijimo pamoka
Pamokos tema: mes iš įvairių šalių	Metodai: 1. filmo demonstravimas; 2. skaitymas; 3. dialogai; 4. žodžių voratinklis; 5. darbas su vadovėliu; 6. klausimai/atsakymai. Trukmė: 1 pamoka (45 min.)
Tikėtini mokinių pasiekimai iš BP:	

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: sakinio teksto supratimas (klausymas)		
Tobulinti sakinio teksto suvokimo gebėjimus, klausantis, užsienio kalba kalbančių, žmonių.	Detaliai suprasti trumpą pokalbį, kurį sudaro žinomi žodžiai ir frazės. Suprasti pašnekovo klausimus ir pasakymus, išskirti reikiamą informaciją pokalbyje.	Disponuoti receptcijai būtinu žodynu. Atpažinti kalbos priemones, kuriomis reiškiamos komunikacinės intencijos.
Veiklos sritis: rašytinio teksto supratimas (skaitymas)		
Mokyti skaityti užsienio kalba, bendrauti žodžiu ir raštu, reaguojant į perskaitytą sakinį, trumpą tekstą.	Suprasti trumpus, nesudėtingos struktūros tekstus, rasti ir atpažinti žinomus žodžius. Suprasti pagrindinę nesudėtingų pasakojimų informaciją.	Atpažinti kalbos priemones, kuriomis reiškiamos komunikacinės intencijos. Turėti žinių apie kalbos šalies realijas, būtinų bendrauti su tos kultūros atstovais.

4. Tarpkultūrinio ugdymo per pamokas geroji patirtis

Veiklos sritis: sąveika ir raiška žodžiu (kalbėjimas)		
Mokytiis bendrauti žodžiu užsienio kalba, pažinti ir gerbti kitą kultūrą, bendraamžių gyvenimo būdą, palyginti savo ir kitos šalies kultūrą.	Suprasti pašnekovo pasakymus, užduoti klausimų ir atsakyti į pašnekovo klausimus, dalyvauti trumpame paprastame pokalbyje, siekiant komunikacinio tikslo.	Disponuoti sakytinei komunikacijai būtinu žodynu, disponuoti taries ir intonavimo priemonėmis, kurių pakanka suprasti vienas kitą, taikyti kai kurias sakinio teksto strategijas, vartoti kalbos etiketo frazes.
Veiklos sritis: rašytinio teksto kūrimas (rašymas)		
Mokytiis rašyti.	Raštu pateikti informaciją.	Disponuoti žodynu, būtinu rašytiniam tekstui kurti.
Siekti rašto ir rašymo kultūros.		Rašyti ir jungti raides, taikyti rašybos taisykles.

Rekomendacijos mokytojui:
<ul style="list-style-type: none"> Mokytojas nagrinėja vadovėlyje esančią medžiagą, parenka kitas turimas ir galimas vaizdo priemones, kuriomis kuria diskusijas, siekia išskeltų uždavinių. Pamoka vyksta rusų kalbos kabinete. Mokytojas iš anksto peržiūri turimas vaizdines priemones, kurias gali panaudoti pamokoje. Ruošdamasis pamokai, mokytojas gali bendradarbiauti su geografijos mokytoju, atsineša į kabinetą pasaulio politinį žemėlapi, taip pat gali pasitarti su dorinio ugdymo mokytoju dėl diskusijos apie toleranciją, skirtingų etninių grupių sugyvenimą.
Pamokos uždaviniai:
<ul style="list-style-type: none"> mokiniai pakartos žinomus žodžius ir mokysis naujų, gebės rusiškai įvardinti šalių, miestų pavadinimus, tautybes, pilietybes; skaitys tekstuokus ir supras jų turinį; kurs susipažinimo dialogus, gebės paklausti apie gyvenamą vietą, apie tai, kokią kalbą žino, teisingai vartos vietininko linksnį; diskutuodami apie migraciją ir etninę įvairovę gyvenamojoje aplinkoje, įtvirtins naujai išmuktų žodžių vartojimą ir ugdysis pagarbos įvairovei nuostatą.
Priemonės:
<ul style="list-style-type: none"> kompiuteris; daugialypės terpės projektorius; rašymo lenta; žodynelis; pasaulio politinis žemėlapis.
Informaciniai ištekliai:
<ul style="list-style-type: none"> Puzaitė M., Šernienė L. IIIar за шаром, Vadovėlis, pirmieji mokymo metai. Vilnius, 2003. www.youtube.com, www.vimeo.com svetainės, trumpi filmukai apie draugystę, pavyzdžiui, http://www.youtube.com/watch?v=a9hqnmdULqc

PAMOKOS VEIKLOS

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
5 min.	Ižanga. Mokytojas klausinėja mokinių ankstesnėse pamokose išmuktų žodžių (šalių pavadinimų, pilietybių, tautybių), paprašo sakant valstybės pavadinimą, parodyti ją žemėlapyje.	Moksleiviai atsakinėja į mokytojo klausimus, prisimena ankstesnėse pamokose išmuktus valstybių, miestų, pilietybių, tautybių pavadinimus. Atsakydami rodo šalis žemėlapyje.
10 min.	Mokytojas perskaito tekstą (dialogą) iš vadovėlio ir praneša mokiniams užduotį – kartu su suolu draugu sukurti susipažinimo dialogus. Mokytojas, skatindamas mokinius apmąstyti įvairovę, gali pateikti nestandartinių klausimų ir pavyzdžių: lenkas, gyvenantis Lietuvoje, lietuvis, gyvenantis Vokietijoje, kalbantis penkiomis kalbomis.	Mokiniai skaito dialogus iš vadovėlio, kuria analogiškus susipažinimo dialogus pagal paveikslėlį „Prie apskrito stalo“ vadovėlyje. Kurdami dialogus klausia partnerio vardo, kur gyvena, kokioje šalyje, mieste, kokia tautybė, kokią kalbą moka. Kurdami dialogus mokiniai remiasi savo žiniomis ir patirtimi, prisimena savo aplinkoje esančią etninę, tautinę įvairovę.
10 min.	Mokytojas skelbia, kad bus žaidžiamas „Žodžių voratinklis“, lentoje nubraižo voratinklio lentelę ir kviečia mokinius prie lentos braižyti „Tautų voratinklį“, vaizduojantį migraciją ir etninę įvairovę. Mokytojas padeda mokiniams išversti ir užrašyti rusiškai nežinomus žodžius.	Mokiniai po vieną ateina prie lentos, rašo valstybių pavadinimus voratinklyje. Taip pat šalia rašo trumpus sakinius rusiškai su kilmininko ir vietininko linksniu (aš atvykau iš Lietuvos, aš gyvenu Lietuvoje ir t. t.) Aplink voratinklį rašo žodžius apie įvairių etninių, tautinių grupių sugyvenimą, užrašo juos į žodynėlį.
3 min.	Mokytojas įjungia ir rodo trumpą filmuką ar ištrauką apie katino ir peliuko draugystę.	Mokiniai žiūri filmuką apie draugystę, mėgina suprasti jo pagrindinę mintį, sąsajas su savo gyvenimu ir aplinka.
10 min.	Remdamasis linksmu filmuku mokytojas veda diskusiją, kaip įvairiems žmonėms taikiai sugyventi vienoje aplinkoje. Mokytojas veda diskusiją, atsižvelgdamas į įvairovę klasėje. Gali pasiūlyti moksleiviams pasidalinti jų šeimos patirtimi gyvenant įvairovėje (pavyzdžiui, jeigu kas nors iš šeimos yra migravę į kitą miestą, šalį).	Mokiniai paprastomis frazėmis rusų kalba išsako savo požiūrį į skirtingų žmonių sugyvenimą vienoje aplinkoje, kaip būti tolerantiškiems, gerbti vieni kitus, gerbti skirtingas kultūras, taip, kaip filmuke sutaria, atrodo, nesuderinami personažai: katinas ir peliukas. Diskutuodami mokiniai remiasi savo patirtimi, žiniomis apie migracines patirtis, etninę įvairovę savo aplinkoje.
5 min.	Mokytojas apibendrina, vertina (formuojamasis vertinimas: pagyrimai, pastabos, komentarai).	Mokiniai klauso vertinimų.
2 min.	Mokytojas paaiškina namų užduotį (nupiešti įvairių šalių vėliavas, parašyti šalių pavadinimus, išmolti skaityti, pakartoti žodžius. Galima skirti parašyti trumpą laišką kitos šalies bendraamžiui, bet šią užduotį geriau skirti po kelių pamokų).	Mokiniai užsirašo namų užduotis.

Parengė *Vilkijos gimnazijos vyresnioji rusų kalbos mokytoja Rita Kelpšienė*

4.7. Dailės pamokų ciklo planas

Dalykas: dailė Klasė: 6	Pamokos anotacija <i>Per pamokų ciklą mokiniai mokosi tapyti žmogaus portretą ir ugdomi gebėjimą įveikti stereotipus bei išankstines nuostatas apie bendravimą su vyresniais žmonėmis. Pirmoje pamokoje, stebėdami edukacinį filmuką, mokiniai analizuoja stereotipus ir išankstines nuostatas, kliudančias bendravimui, diskutuojami, dalindamiesi patirtimi ugdomi suvokimą apie šių kliūčių kultūrinį kontekstą. Pamokoje mokiniai supažindinami su portreto žanro ypatybėmis ir pavyzdžiais. Mokiniais užduodama namuose pasirinkti žmogų iš artimos aplinkos, kurio portretas bus piešiamas, atsinešti jo nuotrauką. Atlikdami namų užduotį mokiniai reflektuoja pirmoje pamokoje aptartus klausimus, bendravimą su pasirinktu žmogumi. Antroje pamokoje mokiniai piešia pasirinkto žmogaus portretą, aptaria ir įsivertina savo bei klasės draugų darbus. Dirbdami individualiai ir aptardami darbus mokiniai įtvirtina naujas žinias ir stereotipų atsisakymo nuostatas.</i> Pamokos tipas: žinių įtvirtinimo ir naujų žinių įgijimo pamoka. Metodai: filmo demonstravimas; įtraukianti paskaita; diskusija; individualus darbas. Trukmė: 2 pamokos (55 min.)
Tikėtini mokinių pasiekimai iš BP:	

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: dailės raiška		
Stengtis kurti ir ieškoti naujų vaizdavimo būdų.	Įvairiai naudoti linijas, spalvas, erdvinės formas, foną, perteikiant nuotaiką, išpūdį, objekto ar reiškinių ypatybes.	Įvairiomis technikomis ir raiškos būdais kurti portretą.
Veiklos sritis: dailės raiškos ir dailės kūrinių stebėjimas, interpretavimas ir vertinimas		
Domėtis daile ir palankiai vertinti savo, draugų ir dailininkų kūrybą. Stengtis kultūringai ir tolerantiškai išsakyti savo nuomonę.		Skirti pagrindinius dailės žanrus (peizažas, natiurmortas, portretas, autoportretas, buitinis ir istorinis).

Rekomendacijos mokytojui:

- Mokytojas turėtų iš anksto parinkti informaciją apie pamokos temą, pasirengti skaidres su įvairių epochų portretų pavyzdžiais. Taip pat parenka įžanginį edukacinį filmuką, atsižvelgdamas į pamokos temą, tikslus ir mokinių kalbinius gebėjimus.

- Mokiniai namuose savarankiškai pasirengia pamokai, parenka portretui piešti tinkamą nuotrauką.
- Mokiniai iš anksto nuteikiami per pamoką dirbti individualiai. Mokytojas inicijuoja moksleivių savarankišką darbą ir skatina jų veiklą bei pažangą mokymosi proceso metu.
- Pamokos pabaigoje turėtų būti organizuojamas darbų aptarimas ir refleksija.
- Vertinimas ir įsivertinimas: mokytojas vertina moksleivių darbą per pamoką 10 balų ir papildomų taškų sistema.
- Motyvacija: mokiniai suinteresuoti parodyti savo gebėjimų lygį, gauti aukštą mokytojo įvertinimą, supranta, kad menų įgūdžiai gyvenime yra svarbūs, kad dailės pamokose galima išreikšti save. Mokiniais taip pat motyvuojama galimybė nupiešti pažįstamą žmogų, padovanoti savo piešinį. Siekiant padidinti motyvaciją mokiniams, turintiems daugiau dailės raiškos įgūdžių, galima pasiūlyti įvairesnes technikas.

Pamokos uždaviniai:

- rengiamiesi individualiam darbui pamokoje, mokiniai ugdysis gebėjimą atsisakyti stereotipų ir išankstinių nuostatų, bendraudami su vyresnio amžiaus žmogumi;
- mokiniai sužinos apie portreto žanro ypatumus ir gebės žinias pritaikyti kurdami portretą;
- mokiniai sukurs artimo žmogaus portretą, mokysis perteikti žmogaus charakterį, veido proporcijas, pagrindinį spalvų santykį.

Priemonės:

- mokinių atsineštos nuotraukos;
- popierius, guašas, HB pieštukas, teptukai, paletė;
- nešiojamasis kompiuteris;
- daugialypės terpės projektorius;
- skaidrės, parengtos „PowerPoint“ programa.

Informaciniai ištekliai:

- http://www.youtube.com/watch?v=RO1jlbTFhdK&feature=player_embedded#!

PAMOKOS VEIKLOS

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
I pamoka		
3 min.	Mokytojas pradeda pokalbį apie santykius tarp kartų: „Ar gali susikalbėti vyresnis ir jaunas žmogus?“ Įjungia trumpą edukacinį filmuką, pavyzdžiui: http://www.youtube.com/watch?v=RO1jlbTFhdK&feature=player_embedded#!	Mokiniai stebi filmą, analizuoja demonstruojamą situaciją, veikėjų nuostatas vienas kito atžvilgiu, stengiasi suprasti bendradarbiavimo galimybes ir kliūtis.
5 min.	Mokytojas trumpai aptaria filmą, užduoda mokiniams diskusinius klausimus: <ul style="list-style-type: none"> kaip vyko veikėjų bendravimas? kas trukdė veikėjams susikalbėti? kas padėtų veikėjams susikalbėti? 	Moksleiviai išsako, kaip suprato filmą. Analizuodami filmo siužetą apžįsta veikėjų nuostatas situacijos pradžioje ir pabaigoje, svarsto, kaip šios nuostatos („Šio amžiaus žmonės – visi vienodi“) nulėmė veikėjų

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
	<ul style="list-style-type: none"> ar jums yra tekę atsidurti panašioje situacijoje? kodėl kartais atrodo, kad vyresnis žmogus manęs nesupranta? ar aš suprantu vyresnius žmones? 	santykį, kas galėtų pagerinti šį santykį. Savo svarstymus moksleiviai pagrindžia patirtimi.
2 min.	Mokytojas informuoja mokinius apie būsimos pamokos tikslus ir užduoda namų darbą: išsirinkti vyresnio amžiaus žmogų iš artimos aplinkos (seneliai, tėvai, giminės, kaimynai, mokytojai ir pan.), kurio portretą norės piešti, jį stebėti ir parinkti jo nuotrauką, pagal kurią bus piešiamas. Mokytojas pataria namuose bendraujant su pasirinktu žmogumi stebėti veido bruožus.	Mokiniai klausosi, namuose pasirenka vyresnį žmogų iš artimos aplinkos, stebi šį žmogų, rengiasi pamokai, parenka ir atsineša jo portreto nuotrauką. Stebėdami atkreipia dėmesį į pasirinkto asmens charakterį atspindinčius veido bruožus, išraiškas, bendravimą, stengiasi suprasti vertybes ir gyvenimo būdą, pažvelgti į šio žmogaus asmenybę, atsisakant išankstinių nuostatų.
II pamoka		
2 min.	Mokytojas trumpai supažindina su pamokos uždaviniais ir eiga.	Moksleiviai klausosi ir susieja su namų užduotimi.
2 min.	Mokytojas pateikia klausimus klasei: kas yra žanras, žanro rūšys, kas yra portretas?	Mokiniai atsakinėja iš vietos, vieni kitus papildo.
5 min.	Mokytojas paaiškina, kaip spalvomis, simboliškai išreikšti žmogaus bruožus, rodo įvairių žmonių portretų skaidres.	Mokiniai klausosi, stebi pavyzdžius ekrane, užduoda klausimus.
30 min.	Mokytojas paskelbia užduotį – pagal atsineštą nuotrauką nupiešti savo pasirinkto artimojo asmenybę atskleidžiantį portretą. Kol mokiniai dirba individualiai, mokytojas konsultuoja, pataria, kaip geriau atlikti užduotį.	Mokiniai piešia portretus iš pasirinktos nuotraukos. Mokiniai dirba individualiai, kurdami portretą reflektuoja diskusijoje iškeltus klausimus. Dirbdami gali pateikti klausimų mokytojui, konsultuojasi su draugais.
6 min.	Mokytojas organizuoja pamokos aptarimą ir įvertinimą, peržiūri mokinių darbus, paskatina, įvertina, prašo kitų mokinių padėti įvertinti. Siūlo darbus padovanoti savo žmonėms, kuriuos mokiniai nupiešė. Apibendrinant pateikia klausimus: kuo skiriasi žmonės? kaip gali sutarti skirtingi žmonės?	Mokiniai atsakinėja į klausimus, įvardija, ką išmoko pamokoje, ką naujo sužinojo, išsako savo nuomonę, įvertinant draugus.

Parengė: Vilniaus Lazdynų vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Vida Kisieliene, Vilniaus Lazdynų vidurinės mokyklos dailės mokytoja metodininkė Jelena Fursova

Dalykas: etika	Pamokos anotacija: <i>Dviejų pamokų ciklas skirtas atskleisti požiūrių į vyriškumą ir moteriškumą ryšį su kultūrine aplinka. Siekiama, kad mokiniai suprastų, kaip požiūris į vyriškumą ar moteriškumą kinta ir priklauso nuo kultūrinės aplinkos, gebėtų diskutuoti apie lyčių stereotipų poveikį žmogui ir visuomenei, ugdytusi pagarbą visoms lytims bei lyčių lygiateisiškumo nuostatą. Per pirmą ciklo pamoką mokytojas mokinius supažindina su žymių filosofų mintimis apie vyriškumą ir moteriškumą, skatina kelti idėjas, dalintis patirtimi ir diskutuoti, aptariant per pamoką žiūrimą filmuką ir dėstomas paskaitos medžiagą. Per antrą ciklo pamoką mokiniai grupėmis, kurdami koliažą, apmąsto ir įvertina įgytas žinias.</i>
Klasė: 10	
Pamokos tema: vyriškumas ir moteriškumas	Pamokos tipas: žinių, įgūdžių ir mokėjimų kontroliavimo bei koregavimo pamoka. Metodai: 1. „Minčių lietus“; 2. „Koliažas“; 3. filmo peržiūra; 4. įtraukianti paskaita; 5. diskusija.
	Pamokų ciklo trukmė: 2 pamokos (90 min.)
Tikėtini mokinių pasiekimai iš BP:	

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Dialoginis bendravimas: Aš-Tu		
Pagarbiai žvelgti į kitos lyties bendraamžius ir kritiškai vertinti su lytiškumu susijusius stereotipinius įvaizdžius.	Atpažinti su lytiškumu susijusius mąstymo stereotipus. Pagarbiai bendrauti su kitos lyties bendraamžiais.	Suvokti lytiškumo raišką, paaiškinti vyriškumo ir moteriškumo sampratą.
Socialiniai santykiai: Aš-Mes		
Pripažinti lygių galimybių ir teisių įgyvendinimo svarbą.	Atpažinti ir kritiškai vertinti diskriminacijos dėl lyties, amžiaus, etninės priklausomybės ar rasės atvejus.	Pozityviai kalbėti apie įvairias socialines grupes ir jų buvimą drauge.

Rekomendacijos mokytojui:

- Tuo atveju, jeigu klasėje panašus berniukų ir mergaičių skaičius, galima, darant koliažą, grupes skirstyti pagal lytis ir skatinti kurti koliažą apie priešingą lytį, skatinant empatiją, gilesnį buvimą vyru ar moterimi tam tikroje kultūrinėje aplinkoje supratimą.

Pamokos uždaviniai:	
<ul style="list-style-type: none"> • mokiniai „Minčių lietaus“ metu iškels klausimus ir ant lapelių surašys, ką jie mano apie vyriškumą ir moteriškumą; • žiūrėdami ir aptardami filmuką mokiniai diskutuos apie lyčių stereotipus, jų priežastis ir pasekmes; • kurdami koliažą mokiniai pritaikys įgytas ir turimas žinias apie kultūrinę, istorinę požiūrio į vyriškumą ir moteriškumą kaitą. 	
Priemonės:	
<ul style="list-style-type: none"> • A1 formato lapai; • klijai; • popierius; 	<ul style="list-style-type: none"> • įvairūs seni žurnalai, laikraščiai, atvirukai; • žirkklės.
Informaciniai ištekliai:	
<ul style="list-style-type: none"> • Baranova J., <i>Filosofinė etika, valovėlis X–XI klasei</i>. Vilnius, 2004. • Filmukas apie lyčių stereotipus http://www.youtube.com/watch?v=al9bbcgxGmI 	

PAMOKOS VEIKLOS

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
1 pamoka		
3 min.	Skelbiama pamokos tema ir uždaviniai.	Mokiniai klausosi, užduoda tikslinančius klausimus.
10 min.	Mokytojas pristato „Legendą apie vyrų ir moterų atsiradimą pagal Platoną“. Mokinių prašoma pasakyti, kas jiems yra vyriškumas ir moteriškumas. Mokytojas apibendrina mokinių išsakytas mintis.	Mokiniai, remdamiesi savo patirtimi, apmąsto ir užrašo savo požiūrį į vyriškumą ir moteriškumą, vyrų ir moterų lygiateisiškumo principą. Ant lipnių lapelių surašę savo mintis, jas klijuoja lentoje ir perskaito klasei. Apibendrinant stengiasi pripažinti skirtingus požiūrius.
10 min.	Mokytojas įjungia demonstracinį filmą. Po peržiūros veda mokinių diskusiją apie lyčių stereotipus, jų poveikį ir kilmę, apibendrina mokinių išsakytas mintis. Apibendrinamas pabrėžia stereotipų istorinį, sociokultūrinį kontekstą.	Mokiniai po filmuko diskutuoja, kuriems iš filmuke pajuokiamų stereotipų pritaria ar nepitaria, svarsto, iš kur atsiranda stereotipai, kaip jie reiškiasi kasdieniniame gyvenime, tarpusavio santykiuose, kokie jų padariniai (diskriminacija).
15 min.	Toliau demonstruojamos skaidrės, kuriose pristatomos žymiųjų Vakarų civilizacijos filosofų mintys apie vyriškumą ir moteriškumą. Mokytojas, komentuo-damas skaidres, pateikiu žinių apie vyriškumo ir moteriškumo sampratų istorinę kaitą.	Mokiniai klausosi mokytojo pasakojimo, išsako savo nuomonę ar pritaria filosofų mintims, ar ne. Nuomonę pagrindžia turima patirtimi, kultūros, istorijos žiniomis. Mokiniai stengiasi surasti pavyzdžių, kaip moteriškumo ir vyriškumo samprata skiriasi įvairiose kultūrose ar istorijos epochose.

Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvos mokykloje: į pagalbą mokytojui

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
7 min.	Mokiniam siūloma pasidalyti grupėmis po keturis, pavyzdžiui, išsiskaičiuojant pirmais–ketvirtais. Paaiškinama kitos pamokos užduotis: grupėmis, remiantis pamokos medžiaga, sukurti ir pristatyti koliažą apie vyriškumo ir moteriškumo sampratą, pagal duotą temą – „būti moterimi“ / „būti vyru“.	Mokiniai pasidalija į grupes, kurios pasiskirsto temas: išsitraukia lapelius su užrašu „būti vyru“ arba „būti moterimi“. Pagal jas kurs koliažus. Jeigu lieka laiko, grupės gali reflektuoti šios pamokos medžiagą ir pradėti organizuoti kitos pamokos darbą, siūlyti idėjas, dalyvintis atsakomybes.
2 pamoka		
20 min.	Mokytojas primena pamokos užduotį – remiantis įgytomis žiniomis ir turima patirtimi sukurti ir pristatyti koliažą pagal išsitrauktą temą. Mokytojas atsako į darbo grupėms kylančius klausimus, konsultuoja.	Mokiniai grupėmis kuria koliažą pagal duotą temą. Dirbdami grupėse dalinasi praėjusios pamokos medžiagos refleksijomis ir turima patirtimi bei žiniomis.
15 min.	Mokytojas kviečia mokinius pristatyti savo darbus, kontroliuoja pristatymų laiką, gali užduoti tikslinančius ar diskusinius klausimus.	Mokiniai grupėmis pristato sukurtus koliažus, paaiškina, ką juose pavaizdavo, atsako į kolegų klausimus, komentarus.
10 min.	Mokytojas apibendrina pamokų ciklą, primena pasiektus uždavinius, kviečia mokinius įvertinti savo darbą grupėse, išdalina grupėms įvertinimo lapus.	Mokiniai įšvertina savo darbą grupėse. Vertinant darbą, atsivėlgiami į I pamokos medžiagos panaudojimą darant koliažą, kiekvieno grupės nario indėlį į bendrą darbą.

Parengė Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos vyr. mokytoja Loreta Vaškelytė-Lukoševičienė

Dalykas: lietuvių kalba	Pamokos anotacija: <i>Pamokų ciklas skirtas remiantis literatūros kūriniu ir moksleivių patirtimi išanalizuoti klausimą „Ar verta būti kitokiam?“. Siekiama, kad mokiniai mąstyty, vertintų tiek literatūros kūrinių, tiek iškeltas problemas, reikšty savo įsitikinimus ir pažiūras, suprastų bei pripažintų kitą nuomonę, ugdytųsi komunikavimo gimtąja kalba kompetenciją, požiūrių įvairovės pripažinimo nuostatą. Mokiniai, besiruošdami pamokų ciklui, savarankiškai perskaito apysaką, pasiruošia grupėmis po 2-4 žmones ją pristatyti klasei pasirinktu aspektu. Pirmoje pamokoje mokiniai rengia panelinę diskusiją, pasidalina nuomonėmis, rašo samprotavimus. Antroje pamokoje, ruošdamiesi rašiniui, reflektuoja ir įtvirtina įgytas žinias.</i>
Klasė: 9–10	Pamokos tipas: naujų žinių įgijimo pamoka.
Pamokos tema: ką reiškia būti kitokiam?	Metodai: 1. panelinės diskusijos; 2. mokymasis bendradarbiaujant; 3. „Minčių lietus“.
	Trukmė: dvi pamokos (90 min.)
Tikėtini mokinių pasiekimai iš BP:	

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas
Veiklos sritis: kalbėjimas ir klausymas		
Išklausti kitą, gerbti jo nuomonę. Ginti savo požiūrį, nepažeidžiant kitų ir savo paties orumo.	Atpažinti autoriaus tikslus. Tiksliai, aiškiai informuoti. Laikantis nustatytų kriterijų pristatyti knygą.	Atpažinti svarbias detales, teksto prasmei suvokti. Laikytis pristatymo reikalavimų.
Veiklos sritis: skaitymas, literatūros (kultūros) pažinimas		
Vertinti skaitymą kaip asmeniškai svarbią veiklą, teikiančią galimybių pažinti save ir pasaulį. Dalyvauti diskusijose, jaustis atsakingu kartu besimokančios bendruomenės nariu.	Interpretuoti skaitomą tekstą; paaiškinti netiesiogiai pasakytas mintis, požiūrius. Suvokti ir gebėti paaiškinti alegorinio teksto prasmes.	Atpažinti pagrįstas ir nepagrįstas interpretacijas.
Veiklos sritis: rašymas		
Vertinti rašymą kaip asmeniškai svarbią veiklą, teikiančią galimybių pažinti save ir pasaulį.	Išsakyti savo požiūrį, nuosekliai plėtojant pagrindinę mintį, vertinti.	Komponuoti tekstą, laikantis trinarės struktūros. Mokėti cituoti, perfrazuoti šaltinius.

Rekomendacijos mokytojui:

- mokiniai ateina į pamoką perskaitę R. Bacho apysaką „Džonatanas Livingstonas Žuvėdra“;
- pamokos medžiaga siejama su turima gyvenimo patirtimi, klasėje skaityto O. Vaildo romano „Doriano Grėjaus portretas“ ištrauka bei savarankiškai skaitytais kūriniiais (pvz., P. Coelcho „Alchemikas“);
- per diskusiją mokytojas orientuoja mokinius į kito supratimą ir pripažinimą. Svarbu sudaryti sąlygas atsiskleisti visiems požiūriams, įvairioms patirtims.

Pamokos uždaviniai:

- mokiniai suvoks alegorinės apsakos principus ir mokysis ją analizuoti;
- gebės bendrauti ir bendradarbiauti su skirtingą nuomonę turinčiais žmonėmis, mokysis tolerantiškai priimti kitokią nuomonę, kitokį žmogų;
- ugdysis samprotavimo bei kritinio mąstymo įgūdžius.

Priemonės:

- skaidrės, parengtos „PowerPoint“ programa;
- daugialypės terpės projektorius;
- nešiojamasis kompiuteris.

Informaciniai ištekliai:

- Urba K. „Literatūros laukai“, vadovėlis 9 klasei, antroji knyga, Kaunas, Šviesa, 2005.
- Bachas R. „Džonatanas Livingstonas žuvėdra“

PAMOKOS VEIKLOS

Trukmė (min.)	Mokytojo veikla	Moksleivių veikla
I pamoka		
	Prieš pamoką mokytojas užduoda mokiniams perskaityti R. Bacho apysaką „Džonatanas Livingstonas Žuvėdra“ ir pasiruošti grupėmis pristatyti klasei.	Mokiniai savarankiškai perskaito apysaką, pasiskirsto grupėmis po 2-4 žmones ir pasiruošia ją pristatyti klasei pasirinktu aspektu.
5 min.	Tai pirmoji ciklo „Ką reiškia būti kitokiam?“ pamoka. Pamoka pradedama „Minčių lietaus“ metodu: • Sakoma, kad ši knyga yra iš tų, kurias būtina perskaityti. Ką prarastumėte, jeigu jos būtumėte neskaite?	Mokiniai 1-2 minutes pamąsto, ką jiems davė, kaip paveikė perskaityta knyga, keli paprašomi pasakyti savo nuomonę. Mokiniai pasidalina įvairiomis nuomonėmis.
20 min.	Mokytojas skelbia panelinės diskusijos pradžią. Mokytojas – diskusijos vedėjas – kviečia klasę aktyviai diskutuoti su pranešėjais, jei reikia, komentuoja atsakymus, pats kelia klausimus, skatina cituoti, tekstu pagrįsti teiginius. Aiškinamasi, kodėl apysaka vadinama alegorinė. Svarbiausi kelti ir diskutuoti klausimai: kaip elgiasi minia (taryba) su Džonatanu (kitokiu)? kodėl taip elgiamasi? ar toks elgesys („stok į gėdos ratą“) visuomenėje stereotipinis? kodėl?	Kiekviena grupė pristato knygą pasirinktu aspektu. Pranešėjai kalba 3-5 minutes, klasė po kiekvienos grupės pristatymo pateikia klausimų. Kiekvienas mokinys paruošia klausimų pranešėjams. Klasė turi teisę diskutuoti su pranešėjais. Per panelinę diskusiją mokiniai taiso, vertina draugų atsakymus. Visi skatinami atidžiai išklausti draugų pranešimus, aktyviai klausiti, įsi-

	<p>kaip išvengti stereotipinio mąstymo? koks Jūsų požiūris į Džonataną? ar pažįstate bendraamžius, kurie nenori būti kitokie? kaip Jūs paaiškintumėte tokį jų elgesį? ar reikia bijoti būti kitokiam? kodėl? ar reikia bijoti siekti? kodėl? ar žmonės dažnai būna netolerantiški? kodėl jie taip elgiasi? kodėl mes nesutariame su kitos tautybės, kitokių pažiūrų, kito tikėjimo žmonėmis? ar Jūs visada tolerantiški? kada gailėjotės dėl savo netinkamo elgesio? kokiam reikia būti, kad nepasiduotum netolerantiškai miniai ir neišduotum savo idealų? kaip apysakos motyvus galėtumėte susieti su realiu mūsų visuomenės gyvenimu? kas labiausiai šokiruoja būrį? kokią išeitį žmogui nurodo šis pavyzdys?</p>	<p>jungti į diskusiją ir nuolat mąstyti, kuo vertinga perskaityta apysaka. Siekiama, kad mokiniai mąstyty, reikštų savo įsitikinimus ir pažiūras, suprastų bei pripažintų kitą nuomonę, vertintų tiek literatūros kūrinių, tiek iškeltas problemas. Orientuojamasi į pagrindinį klausimą „Ar verta būti kitokiam?“</p>
10 min.	<p>„Žuvėdra, prakalbusi su atstumtuoju, tą pat akimirka tampa atstumtąja“. Ar taip elgiasi ir žmonės? Kokią išeitį galima surasti iš tokios situacijos? Mokiniais skiriama užduotis parašyti teiginį ir pagrįsti raštu savo nuomonę tema: <i>Būti savimi – gerai ar blogai?</i></p>	<p>Mokiniai rašo nuomonę remdamiesi kultūros kontekstu – analizuojama apysaka bei diskusija. Ieškant atsakymų į klausimus nuolat grįžtama prie minties – kodėl šią knygą turėtų perskaityti kiekvienas.</p>
9 min.	<p>Mokytojas kviečia mokinius perskaityti savo samprotavimus.</p>	<p>Mokiniai savanoriškai skaito klasei savo kūrinius.</p>
1 min.	<p>Skiriamas namų darbas užsirašyti du teiginius ir iš skaitytų kūrinių surasti argumentų pasirinkta tema: „Būti kitokiam“ arba „Kiekvienas esame mokytojas“. Vertinama taškais į kaupiamąjį pažymį pagal šiuos kriterijus: mokinių pranešimai, aktualūs, taisyklingai suformuluoti klausimai, pastraipa.</p>	<p>Mokiniai užsirašo namų užduotis, namuose, remdamiesi pamokos medžiaga, peržiūri kūrinių ir renka pasirinktą teiginį pagrindžiančius argumentus.</p>
2 pamoka		
45 min.	<p>Antroje pamokoje ruošiamasi rašiniui viena iš temų: „Būti kitokiam“ arba „Kiekvienas esame Mokytojas“. Svarbiausia išvada – kiekvienas žmogus „turi teisę būti pačiu savimi“ (R. Bachas).</p>	<p>Mokiniai besiruošdami prisimena ir apmąsto praėjusią pamoką, jos pagrindu formuluoja idėjas rašiniui. Mokinių iškeltų idėjų pavyzdžiai: „Kitoks – visuomenės pažangos varomoji jėga“ (Džonatanas tampa mokytoju ir siekia perduoti savo patirtį kitoms būrio žuvėdroms; lordas Henris (O. Vaildo „Doriano Grėjaus portretas“), reikšdamas ciniškas pažiūras, skatina nesutikti, išprovokuoja mąstymą, neleidžia būti abejingam; jaunuolis (P. Coelho „Alchemikas“) ieško savo asmeninės legendos.</p>

Parengė Radviliškio Vaižganto gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja ekspertė Nida Urbonavičienė

Pavadinimas: Religijų medis

Dėstomasis dalykas: dailė

Klasė: 8

Tikslas Kuriant darbus karpinių technika susipažinti su religijų įvairove.

Uždaviniai:

- surinks informaciją apie įvairių šalių religijas;
- susipažins su karpinių atlikimo technologija;
- iš įvairių šalių simbolių sukurs „Tikėjimo medį“;
- lavins rankos koordinaciją, lankstumą.

Kokią kompetenciją įgis:

- įgis žinių ir gebės taikyti dekoratyvinės dailės, karpinių techniką;
- gilins žinias apie religijų įvairovę, ugdysis pagarbos įvairovei nuostatą.

Reikalingi ištekliai:

priemonės popierius, žirkklės, maketavimo peiliukai, klėjai „Lipalas“, pieštukas
grupės dydis neribotas
laikas 45 min.

Mokomoji veikla

Mokiniai į pamoką ateina jau turėdami žinių apie įvairias religijas. Pamokos pradžioje jie supažindinami su karpinių technika, žiūri pavyzdžius. Mokiniai suskirstomi į grupes po 2–3. Toliau per pamoką dirbama grupelėse. Kiekviena jų turi tokią pačią užduotį – sukurti religijų medį. Pirmiausia mokiniai grupėse pasidalina žiniomis apie religijas ir sukuria kūrinių viziją. Mokytojas pataria grupelėms, kaip geriau ją įgyvendinti. Pabaigus darbus, grupės pristato savo kūrinius ir trumpai pakomentuoja pagrindines religijų medžio idėjas, atsakydamos į klausimą „Ką reiškia religijų medis?“. Mokytojas pasiūlo įsivertinti savo indėlį į grupės darbo rezultatą. Pristatant mokinių prašoma pasakyti, ką naujo dirbdami sužinojo. Užbaigdamas pamoką mokytojas apibendrina, pabrėždamas pagarbos įvairovei principą.

Praktiniai patarimai

Patariama metodą taikyti suderinus su kitų sričių mokytojais – geografijos, etikos, tikybos – ugdančiais klase. Galima pamoką integruoti tuo metu, kai einama religinės įvairovės tema. Mokiniai į pamoką ateina jau turėdami žinių apie pasaulio religijas. Mokytojui siūloma pasirūpinti, kad klaseje būtų pakankamai iliustratyvių informacijos šaltinių (knygų, vaizdinės medžiagos) apie pasaulio religijas. Darbai gali būti eksponuojami tikybos, istorijos, geografijos kabinetuose.

Pavadinimas: Piešimas užsimerkus
Dėstomasis dalykas: dailė
Klasė: 5–7

Tikslas Piešiant ugdyti empatiją regėjimo negalią turinčiam žmogui.

Uždaviniai:

- mokiniai mokysis komunikuoti dailės priemonėmis;
- mėgins suprasti, kaip regėjimo negalią turintis žmogus suvokia pasaulį.

Kokią kompetenciją įgis:

- gebės išreikšti jausmus dailės raiškos priemonėmis;
- gebės įsijausti į kito žmogaus situaciją.

Reikalingi ištekliai:

priemonės skarelės akims užrišti, piešimo priemonės
grupės dydis neribojamas
laikas 45 minutės

Mokomoji veikla

Mokiniam išdalinami raiščiai ir paaiškinama užduotis: *įsivaizduokite, kad niekada nematėte. Kaip atrodo pasaulis nematantiems?* Galima pasiūlyti konkrečią temą arba siūloma pavaizduoti tai, ką jaučia būdami užrištomis akimis. Mokiniai piešia 20–30 min. Baigus piešti, nusiima akių raiščius ir organizuojamas aptarimas.

Praktiniai patarimai

Darbai turi būti aptariamai, atkreipiant dėmesį į mokinių patirtis, emocijas piešiant užsimerkus, susiejant tai su ankstesne gyvenimo patirtimi. Svarbu nuteikti mokinius įsijausti, dirbti individualiai, sąžiningai, nesimuliuoti, kilstelint akių raištį, ir pan.

Žaidimas „Gyventojų istorijos“

Dėstomasis dalykas: geografija
Klasė: 7–9

Tikslas Gilinti žinias apie žmogaus amžiaus supratimą skirtinguose kultūrinuose kontekstuose

Uždaviniai:

- sukurti istorijas, padedančias įsijausti į skirtingo amžiaus grupių situaciją skirtingose visuomenėse;
- pateikti keletą teiginių, nusakančių gyventojų sudėtį pagal amžiaus grupes įvairiose šalyse, iš to kylančius reiškinius;
- aptarti požiūrio į žmogaus amžių sąsajas su kultūrine aplinka.

Kokią kompetenciją įgis:

- gebės apibūdinti ir paaiškinti visuomenės procesus, susijusius su gyventojų amžiaus įvairove;
- ugdysis supratimą, kad požiūrį į žmogaus amžių formuoja kultūrinė aplinka.

Reikalingi ištekliai:

priemonės 2 kamuoliai, popierius ir rašikliai stebėtojams
grupės dydis 10–30
laikas 20–30 min.

Mokomoji veikla

Mokiniai suskirstomi į dvi grupes, paskiriami du stebėtojai, kurie užrašys istorijas. Abi grupės susėda ratu. Paaiškinama, kad jos turės sukurti istorijas. Abiems grupėms paduodama po kamuolį ir pasakoma: pvz., „Tai istorija apie studentą Y iš vietovės X...“, kita grupė – „Tai istorija apie pensininką Y iš vietovės X...“. Grupės perduodamos kamuolį kuria istorijas. Visiems mokiniams duodama užduotis – nors vienu sakiniu prisidėti prie pasakojimo kūrimo. Sukurtos istorijos aptariamoms, orientuojantis į klausimą, kaip suprantame ir kokią esamę susidarę nuomonę apie tam tikro amžiaus gyventojų grupes. Klasė analizuoja sukurtas istorijas, atsakydama į klausimus: koks istorijos herojaus gyvenimas? kodėl? kas lemia mūsų įsivaizdavimą apie tam tikro amžiaus žmones? kaip šie įsivaizdavimai priklauso nuo to, kokioje kultūroje mes gyvename? kaip manote, ką apie mus papasakotų Y iš X? Apibendrinama, užtvirtinant žinias apie skirtingų visuomenių demografinius duomenis ir požiūrį į žmogaus amžiaus tarpsnius.

Praktiniai patarimai

Žaidžiama nagrinėjant gyventojų sudėtį pagal amžių, gyventojų skaičiaus kaitą bei gyventojų amžiaus piramides (7, 9 kl.), Afrikos, Amerikos gyventojus (7 kl.), Europos gyventojus (8 kl.). Mokytojas turėtų prieš pamoką pasiruošti įdomios informacijos, šaltinių, iliustruojančių požiūrį į žmogaus amžių skirtingose šalyse, pavyzdžiui, kada žmogus laikomas vaiku, jaunuoliu, suaugusiu, kokie keliami lūkesčiai skirtingoms amžiaus grupėms. Šį metodą taip pat galima taikyti nagrinėjant gyventojų sudėtį pagal lytį ar tautybes.

Pavadinimas: žaidimas „Gidas ir užsienietis“

Dėstomasis dalykas: II užsienio kalba
Klasė: 6–7

Tikslas Žaidžiant vaidmenų žaidimą ir vartojant užsienio kalbą ugdytis gebėjimą bendradarbiauti įveikiant kultūrinius skirtumus.

Uždaviniai:

- žaisdami žaidimą moksleiviai įtvirtins žodžius, vartojamus keliui (maršrutui) nusakyti, veiksmažodžius;

- atlikdami gido ir užsieniečio vaidmenis ugdytės gebėjimą atpažinti ir įveikti kultūrinius skirtumus bendraujant.

Kokią kompetenciją įgis:

- gebės suprasti pašnekovo pasakymus, užduoti ir atsakyti į klausimus;
- gebės bendradarbiauti su skirtingos kultūros žmonėmis.

Reikalingi ištekliai:

priemonės skarelės akims užrišti, klasėje esantys daiktai: suolai, kėdės, knygos, lenta.
grupės dydis 4–12, priklauso nuo patalpos dydžio, lauke grupės dydis gali būti didesnis
laikas 20 min.

Mokomoji veikla

Mokytojas supažindina mokinius su žaidimo taisyklėmis. Žaidžiama poromis. Vienas mokinys gauna gido, kitas užsieniečio vaidmenį. „Užsienietis“ turi užrištomis akimis, klausydamas porininko („gido“) nurodymų judėti link finišo. Taip pat paaiškinama, kad „gidas“ yra kitos kultūros žmogus ir kai kuriuos žodžius supranta kitaip, negu „užsienietis“. Tam, kad „užsienietis“ greičiau ir sėkmingiau pasiektų finišą, jis turi atspėti, kuriuos žodžius painioja gidas.

Papaiškinus taisykles, „užsieniečiams“ užrišamos akys, o „gidams“ ant lentos užrašoma taisyklė, kurie žodžiai bus painiojami (pavyzdžiui, vietoje „kairė“, sakyti „dešinė“, „pašokti“ – „pritūpti“ ir t. t.). Gidas, vartodamas kryptį nusakančius žodžius, pasako, kokius žingsnius jo partneris turėtų daryti. Po minutės apsiukeičiami – pirmasis nusiima akių raištį ir užriša antrajam, naujieji gidai gauna naujas nuorodas. Kai visi dalyviai pabūna abiejuose vaidmenyse, organizuojamas aptarimas.

Aptariami aspektai:

- kaip sekėsi duoti ir klausyti nurodymų užsienio kalba? kokius naujus žodžius sužinojote?
- kaip jautėsi „užsieniečiai“, „gidai“? kodėl?
- ar esate atsidūrę panašioje situacijoje? Kodėl žmonės nesusikalba vartodami tuos pačius žodžius?

Mokiniai skatinami pasisakymuose naudoti naujai išmokus žodžius jausmams, emocijoms ir pan. nusakyti (saugu, nesaugu, baisu, nebaisu).

Praktiniai patarimai

Prieš pradėdant žaidimą pravartu padaryti motyvacinę įžangą, pakalbėti apie kalbos kultūrinį kontekstą, skirtingų kultūrų bendravimą. Mokytojas turėtų iš anksto apgalvoti, kaip greičiau paruošti aplinką žaidimui. Geriausia veiklą vykdyti atviroje erdvėje arba didelėje patalpoje. Esant didelei grupei, galima skirstyti moksleivius į grupes po tris arba išrinkti tik kelis mokinius prieš klasę išmėginti žaidimą ir papasakoti patirtis. Dirbant uždaroje patalpoje ypač svarbu atsižvelgti į saugumą. Žaidimą rekomenduojama žaisti pamokos pabaigoje, tačiau itin svarbu pasilikti pakankamai laiko aptarimui ir išvadų padarymui.

Pavadinimas „Pasaulio bažnyčios“

Dėstomasis dalykas: matematika

Klasė: 5–6

Tikslas Analizuojant architektūrines formas skatinti domėjimąsi religine įvairove

Uždaviniai:

- gebės atpažinti architektūriniuose statiniuose erdvinius kūnus;
- susipažins su religinės įvairovės apraiškomis per architektūros formas.

Kokią kompetenciją įgis:

- atpažinti, pavaizduoti, apibūdinti paprasčiausias plokštumos geometrines figūras (jų elementus);
- atpažinti ir domėtis religijų įvairove.

Reikalingi ištekliai:

priemonės įvairių religijų kulto pastatų vaizdai: skaidrės, plakatai, nuotraukos, produkcijos
grupės dydis neribotas
laikas 15 min.

Mokomoji veikla

Mokytojas demonstruoja vaizdinę medžiagą su įvairiais kulto pastatais. Mokiniai individualiai atpažįsta erdvinius kūnus, juos surašo pagal rodomą iliustraciją, tuomet atskinėja kartu su visa klase, įvardindami atpažintus kūnus. Paeiliui rodomos skaidrės ir kartojama geometrinių formų įvardinimo procedūra. Mokytojas įvardina, kokiais religijai priklauso aptariamas objektas, skatina daryti apibendrinimus iš vaizdų, kokios formos kokiais religijai labiau būdingos bei kokiomis formomis kultiniai pastatai panašūs skirtingose religijose. Apibendrinant galima padiskutuoti apie religijų įvairovę artimoje aplinkoje, mokinių gyvenime, religijų skirtumus ir panašumus.

Praktiniai patarimai

Siūloma metodą taikyti pamokos pabaigoje, įtvirtinant naujas žinias. Dirbant su jaunesnėmis klasėmis, galima derinti pamoką kartu su dorinio ugdymo pamokomis, kad mokiniai, prieš taikant šį metodą, jau turėtų žinių apie religijų įvairovę. Mokytojas prieš pamoką paruošia nuotraukas arba vaizdinę medžiagą (demonstruojamą ekrane ir dalomąją), kurioje pavaizduoti įvairių pasaulio religijų kulto pastatai. Galima panaudoti erdvinių kūnų modelius, pasiūlyti vaikams padaryti pasirinkto religinio objekto stiliaus maketą. Jeigu mokiniai jau turi žinių apie religijų įvairovę, galima leisti jiems atspėti, kokiais religijai priklauso rodomas objektas, pasiūlyti įvardinti būdingas šios religijos kulto pastatams geometrines formas. Mokinius galima skatinti aktyviau dalyvauti įvertinimais už teisingus atsakymus. Galima pasirinkti vien Lietuvoje esančius religinius objektus ir kalbėti apie Lietuvos religinę įvairovę.

Pavadinimas „Šaltinių analizė“

Tikslas Skatinti gyventi pagal Evangeliją ugdantis pagarbos žmogui, nepaisant rasės, nuostatą.

Uždaviniai:

- aptarti ir pakomentuoti Dievo įsakymą „Mylėk savo artimą kaip pats save“;
- formuoti suvokimą, kad sąvokai „artimas“ įtakos neturi nei rasė, nei tautybė ir t. t.;
- formuoti pagarbos žmogui, nepaisant rasės, nuostatą.

Kokią kompetenciją įgis:

- galės paaiškinti asmens, sukurto pagal Dievo paveikslą, sąvoką;
- apibūdinti socialinius, psichologinius, dvasinius neteisingumo visuomenėje reiškinius ir nurodyti jų sprendimo kelius;
- ugdysis socialinio teisingumo ir lygybės, nepaisant rasės, nuostatą.

Reikalingi ištekliai:

priemonės įvairių humoristinių tekstų ištraukos, filmų ištraukos, Šv. Rašto ištraukos
grupės dydis nesvarbus
laikas 20–25 min.

Mokomoji veikla

Pamokos pradžioje ant lentos užrašoma Evangelijos citata „Mylėk savo artimą kaip pats save“. Mokytojas paaiškina, ką Jėzus norėjo šiais žodžiais pasakyti mums. Mokytojas kartu su mokiniais peržiūri surinktą medžiagą. Skaitomi ir aptariami įvairūs tekstai, juokeliai, vaizdinė medžiaga, kuri iliustruoja skirtingus požiūrius į įvairių rasių žmones. Mokiniai kviečiami komentuoti šaltinius, atsižvelgdami į meilės artimui bei žmogaus sukūrimo pagal Dievo paveikslą principus. Analizuojant šaltinius mokytojas atkreipia dėmesį į įžeidžiančių juokelių diskriminacines pasekmes (pvz., atkreipiamas dėmesys, kad žmonėms, pasižymintiems dažnai pajuokiamomis savybėmis, sunkiau įsidarbinti dėl vyraujančio neigiamo požiūrio). Mokinių paprašoma įsivaizduoti, kad įžeidžiančio rasistinio juokelio taikinyis yra jų artimas žmogus. Apibendrinant mokytojas pabrėžia pagarbos žmogui principą, nepaisant kultūrinių, rasinių skirtumų.

Praktiniai patarimai

Mokytojas turi iš anksto pasirinkti įvairių rasinės diskriminacijos, požiūrio į rasių įvairovę ir rasizmą pavyzdžių iš įprastos aplinkos, žiniasklaidos priemonių. Svarbu atkreipti dėmesį, kad surinkti šaltiniai būtų aktualūs ir suprantami mokiniams, jų aplinkai. Pristatant medžiagą, ypač anekdotus, svarbu kontroliuoti atmosferą klasėje, kad įžeidžiantys juokeliai nebūtų pateisinami ir reprodukuojami. Pravartu mokiniams priminti, paaiškinti, kodėl tam tikri žodžiai (pavyzdžiui, „negras“, „čigonas“ ar pan.) laikomi įžeidžiančiais.

1. Abdallah–Pretceille M. The religious dimension of intercultural education: challenges and realities // The religious dimension of intercultural education. Conference Proceedings. Council of Europe Publishing, 2004. p. 51–63.
2. Banks J. A. and McGee Banks Ch A. (Ed.) Multicultural Education: Issues and perspectives. Sixth edition. University of Washington, Bothell, 2007.
3. Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategija (2007).
4. Bauman Z. Globalizacija. Pasekmės žmogui. Vilnius: Strofa, 2002.
5. Baumann G. Dominant and Demotic Discourses of Culture: their Relevance to Multi – Ethnic Alliances // Debating Cultural Hybridity: multi-cultural identities and the politics of anti-rasism. Ed by P. Werbner, T. Modood. London: Zed Books Ltd, 1997.
6. Bernstein B. Pedagogy, Symbolic Control and Identity. Theory, Research, Critique. London: Taylor & Francis, 1996.
7. Bourdieu P. The Forms of Capital // Education: Culture, Economy, and Society. Ed. by A. H. Halsey, H. Lauder, Ph. Brown, A. S. Wells. Oxford, New York: Oxford university Press, 2007. p. 46–59.
8. Brubaker R. Pilietybė ir tautiškas Prancūzijoje ir Vokietijoje. Vilnius: Pradai, 1998.
9. Burbules N. C., Torres C. A. Globalization and Education: An introduction // Globalization and Education. Critical Perspective. Ed. by N. C. Burbules, C. A. Torres. New York, London: Routledge, 2000. p. 1–27.
10. Burbules N. C., Bruce B. C. Theory and Research on Teaching as Dialogue. University of Illinois, Urbana / Champaign. Prieiga per internetą 2012 04 10. <http://faculty.ed.uiuc.edu/burbules/papers/dialogue.html>
11. Būdienė V., Zabulionis A. Šešėlinis švietimas Lietuvoje: stratifikacija ar pagalba mokiniui // Lietuvos švietimo politikos transformacijos. Sud. L. Duoblienė, T. Bulajeva. Vilnius, VU leidykla, 2009. p. 136–172.
12. Buš G. Dialogika i tvorčestvo. Ryga, 1985.
13. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expression, 2005.
14. Derrida J. Tikėjimas ir žinojimas: Du „religijos“ šaltiniai paprasto proto ribose // Derrida J., Vattimo G. ir kiti. Religija. Vilnius: Baltos lankos, 2000. p. 9–92.
15. Duoblienė L. Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011. p. 261.
16. Castells, M. Tapatumo galia. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2006.
17. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expression, 2005.
18. Freire P. Kritinės sąmonės ugdymas. Vilnius: Tyto alba. 2000.
19. Fullanas M. Pokyčių jėgos. Skverbimasis į ugdymo reformos gelmes. – Vilnius: Tyto alba, 1998.
20. Giddens, A. 2002. Runaway World: How Globalisation is Reshaping Our World. London: Profile Books.
21. Giddens A. Sociologija. – Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“, 2005. *
22. Giroux H. A. Insurgent Multiculturalism and the Promise of Pedagogy // Multiculturalism: a critical reader. Ed by. Goldberg D. T. Blackwell, 1994. p. 325–343.
23. Kavolis V. Sąmoningumo trajektorijos. Lietuvių kultūros modernėjimo aspektai. Chicago, 1986.
24. Kincheloe J. L. Critical Pedagogy in the Twenty-first Century. Evolution for Survival. In Critical pedagogy: where are we now? Ed. By. P. McLaren, J. L. Kincheloe. New York: Peter Lang publishing. Inc., 2007.

Inga Kūlokienė, dailės mokytoja
Dalia Vievesienė, rusų kalbos vyresnioji mokytoja

Pagėgių savivaldybės Šilgalių pagrindinė mokykla

Virginija Budrikienė vyresnioji socialinė pedagogė, projekto koordinatore mokykloje
Alyra Jankantienė, mokytoja metodininkė
Ineta Maziliauskienė, istorijos ir geografijos vyresnioji mokytoja
Liucija Bungardienė, dailės ir technologijų vyresnioji mokytoja
Jūratė Daugalienė, lietuvių kalbos mokytoja metodininkė
Airida Čižauskaitė, tikybos mokytoja
Vytautas Stanišauskas, technologijų vyresnysis mokytojas

Panevėžio „Šaltinio“ pagrindinė mokykla

Žydrūnė Pilkauskienė, muzikos mokytoja metodininkė, direktorės pavaduotoja ugdymui, projekto koordinatore mokykloje
Geta Pečiulienė, tikybos mokytoja metodininkė
Vida Jarmalavičienė, rusų kalbos mokytoja metodininkė
Jolanta Švėgždienė, lietuvių kalbos mokytoja metodininkė
Asta Vyšniauskienė, matematikos vyresnioji mokytoja
Vilius Jėčius, mokytojas dailės metodininkas
Vladas Izdūnis, etikos mokytojas metodininkas
Auksuolė Urbonienė, technologijų mokytoja metodininkė

Radviliškio r. Šiaulėnų Marcelino Šikšnio vidurinė mokykla

Virgina Černiauskienė, etikos mokytoja
Lionė Hofmanienė, geografijos mokytoja metodininkė
Zita Jarašiūnienė, dailės ir technologijų vyresnioji mokytoja
Jurgita Kvedaraitė, anglų k. vyresnioji mokytoja
Irena Mockuvienė, matematikos mokytoja metodininkė
Audronė Pilypaitė, tikybos vyresnioji mokytoja
Ričardas Ramonas, technologijų mokytojas
Sigitas Škikūnas, istorijos vyresnysis mokytojas
Dalia Zablockienė, lietuvių k. vyresnioji mokytoja
Aurelija Žilinskienė, rusų k. vyresnioji mokytoja

Radviliškio Vaižganto gimnazija

Inga Veberienė, direktoriaus pavaduotoja ugdymui, anglų kalbos mokytoja metodininkė, projekto koordinatore mokykloje
Vladas Vaidžiulis, etikos vyresnysis mokytojas
Alfonsas Maslauskas, technologijų mokytojas metodininkas
Eugenijus Kantauskas, istorijos mokytojas metodininkas
Danutė Poškienė, geografijos mokytoja metodininkė
Rita Kurnickienė, vokiečių k. mokytoja metodininkė
Alma Pranevičienė, lietuvių k. vyresnioji mokytoja
Violeta Levickienė, etikos mokytoja
Rūta Nekrašienė, matematikos mokytoja metodininkė
Nida Urbonavičienė, lietuvių k. mokytoja ekspertė

Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazija

Loreta Vaškelytė-Lukoševičienė vyresnioji etikos mokytoja, projekto koordinatore mokykloje
Nijolė Ruškienė, tikybos vyresnioji mokytoja
Julita Rimeikienė, lietuvių kalbos mokytoja
Inga Smulkienė, anglų kalbos vyresnioji mokytoja
Raimonda Katauskienė, istorijos mokytoja metodininkė
Vilma Pociuvienė, geografijos mokytoja metodininkė

Rima Drevinskienė, dailės vyresnioji mokytoja
Kristina Ablingienė, matematikos vyresnioji mokytoja

Vilniaus Lazdynų vidurinė mokykla

Vida Kisieliene, direktorės pavaduotoja ugdymui, projekto koordinatore mokykloje
Tamara Moskaliova, etikos vyresnioji mokytoja
Renata Žiškienė, geografijos vyresnioji mokytoja
Kristina Chmylko, matematikos mokytoja metodininkė
Veslava Rinkevič, tikybos mokytoja
Larisa Kozlova, rusų kalbos vyresnioji mokytoja
Jelena Klišienė, anglų kalbos vyresnioji mokytoja
Vladislovas Darskis, istorijos vyresnysis mokytojas
Jelena Fursova, dailės mokytoja metodininkė

Zarasų rajono Antazavės Juozo Gruodžio vidurinė mokykla

Valerija Truskauskienė, tikybos vyresnioji mokytoja
Laima Mažiulienė, geografijos vyresnioji mokytoja
Jovita Vainikevičiūtė, istorijos, vokiečių kalbos mokytoja metodininkė
Daiva Mieliauskienė, dailės vyresnioji mokytoja
Ramūnė Vabolytė, anglų ir vokiečių kalbų mokytoja
Irena Dudajeva, anglų ir vokiečių kalbų mokytoja
Antanas Svidinskas, technologijų vyresnysis mokytojas
Audronė Girčienė, matematikos mokytoja
Danutė Jankauskienė, matematikos vyresnioji mokytoja
Darius Tvardauskas, istorijos vyresnysis mokytojas

Lilija Duoblienė

Profesorė, Vilniaus universiteto Edukologijos katedros vedėja, daugelio tyrimų bei publikacijų tarpkultūrinio ugdymo tema autorė, turinti ilgametę mokytojavimo patirtį, vedanti seminarus ugdymo specialistams apie inovatyvių mokymo(si) metodų taikymą.

Jolanta Bielskienė

DEMOS instituto analitikė, politologė, turinti daugiametę tarptautinę tiriamojo analitinio ir vadovaujamo darbo patirtį, įvairių socialinių ir mokslinių projektų autorė, vadovė, vykdytoja, žmogaus teisių aktyvistė, tarpkultūrinių kompetencijų ekspertė.

Eglė Tamulionytė

Žmogaus teisių aktyvistė, tyrėja, įvairių sociologinių tyrimų bei socialinių projektų vykdytoja, ypatingą dėmesį skirianti etninio tapatumo temai.

ISBN 978-9955-786-69-6

Leidiny s parengtas vykdamant projektą „Mokytojų, moksleivių, tėvų ir NVO atstovų tarpkultūrinių gebėjimų plėtra“ (Nr. VP1-2.2-ŠMM-05-K-01-043), įgyvendinant Europos socialinio fondo Lietuvoje daugiametės 2007–2013 metų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 2 prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ priemonę VP1-2.2-ŠMM-05-K „Kalbų mokymo, verslumo ugdymo ir inovatyvių švietimo metodų kūrimas ir diegimas“. Projektą iš dalies finansuoja Europos Sąjunga. Projektą remia Lietuvos Respublika.

UDK 37.035(474.5)(073)

Jolanta Bielskienė, Lilija Duoblienė, Eglė Tamulionytė
TARPKULTŪRINIS UGDYMAS LIETUVOS MOKYKLOJE:
Į PAGALBĄ MOKYTOJUI

Leidinių rengė:

Inga Žilinskaitė

Gerda Staškevičiūtė

dailininkė Rasa Jonikaitė

redaktorė Giedrė Gražulevičiūtė

Projekto „Mokytojų, moksleivių, tėvų ir NVO atstovų tarpkultūrinių gebėjimų plėtra“
 vadovas *Artūras Rudomanskis*

Užsakymas Nr. 1555

Tiražas 1 500

Maketavo ir spausdino UAB „Lodvila“

www.lodvila.lt

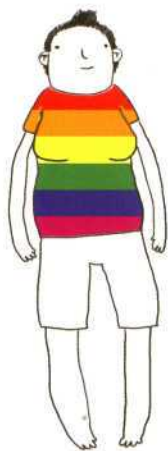

Švietimo ir mokslo ministerija

Metodinėje priemonėje aptariami svarbiausi tarpkultūrinio ugdymo plėtojimo formalaus ugdymo programose klausimai ir geroji patirtis Lietuvos mokyklose. Tikimės, kad metodinė priemonė bus naudinga bendrojo lavinimo mokyklų 5–12 klasių mokytojams, integruojantiems tarpkultūrinių kompetencijų ugdymą į savo dėstomuosius dalykus bei visiems ugdymo specialistams, siekiantiems įgyti naujų profesinių įgūdžių ir žinių, padėsiančių sėkmingiau ir profesionaliau dirbti tarpkultūrinio ugdymo srityje.

Tolerantiško jaunimo asociacija
www.tja.lt

Švietimo ir mokslo ministerija

